

T.C
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI

MUHAFAZAKÂR DEMOKRASİ DÜŞÜNCESİ VE
ADALET VE KALKINMA PARTİSİ'NDE SİYASAL
SÖYLEMİN DÖNÜŞÜMÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim BARAN

İstanbul

Ağustos-2022

T.C
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI

MUHAFAZAKÂR DEMOKRASİ DÜŞÜNCEİ VE ADALET VE
KALKINMA PARTİSİ'NDE SİYASAL SÖYLEMİN DÖNÜŞÜMÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim BARAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK

İstanbul

Ağustos-2022

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK

Üye Doç. Dr. Erhan İÇENER

Üye Dr. Halime KÖKÇE

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Metin TOPRAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Muhafazakâr Demokrasi Düşüncesi Ve Adalet Ve Kalkınma Partisi’nde Siyasal Söylemin Dönüşümü**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

İbrahim BARAN

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezimin konusunu belirlerken desteklerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ'ye;

Araştırmalarım sırasında kıymetli vakitlerinden ayırarak yardımcı olmaya çalışan Cemal Alparslan ERTUĞ'a;

Tez önerisi hazırlığında yönlendirmeleriyle işimi son derece kolaylaştıran Prof. Dr. Alim YILMAZ'a;

Tezle ilgili her türlü problemi kendisine rahatlıkla iletebildiğim ve aradığımda her zaman ulaşabildiğim Prof. Dr. Ömer ÇAHA'ya;

Motivasyonumu kaybettiğimde teşvik eden Doç. Dr. Mücahit KÜÇÜKYILMAZ'a;

Kendilerine ayırmam gereken vakitlerden feragat eden, oğlum İsmail Taha ve kızım Habibe Sare'ye;

Ve bu tezi yazma konusunda; vazgeçmek üzereyken, yanımda olduğunu hissettiğim, her zaman kendisinden güç aldığım, kıymetli fikirleri, çabaları ve yönlendirmeleriyle tezimin son şekline kavuşmasında büyük emekleri olan, beni büyük bir yükün altından çekip çıkararak değerli tez danışmanım, hocam Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK'e teşekkürü borç bilirim.

İbrahim BARAN

İstanbul-2022

ÖZET

MUHAFAZAKÂR DEMOKRASİ DÜŞÜNCESİ VE ADALET VE KALKINMA PARTİSİ'NDE SİYASAL SÖYLEMİN DÖNÜŞÜMÜ

İbrahim BARAN

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK

Ağustos-2022, 96 + xii Sayfa

Muhafazakârlık, siyasi düşünceler tarihine etki eden önemli fikir akımlarından biridir. Farklı kültür coğrafyalarında farklı şekillerde tezahür etmiş ve bugün de dünya siyasetine önemli ölçüde tesir etmiş olan muhafazakâr düşünce, Fransız İhtilâli sonrası bir siyasi ideoloji olarak ortaya çıkmıştır.

Kimilerince bir ideoloji olmaktan öte bir karşı duruş olarak yorumlanan muhafazakârlık, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra yaşanan gelişmelerin ardından Türkiye’de de yeni bir şekil almış, belirli kurum, inanç ve değerlerin savunusu olarak siyaset sahnesinde yer almaya başlamıştır.

Türkiye’de dindarlıkla eşdeğer görülen muhafazakâr düşünce, siyasal alanda 1950’li yıllarda Demokrat Parti ile başlamıştır. 1960 ve 70’li yıllarda ise Adalet Partisi ve Milli Nizam/Milli Selamet Partisi ile devam etmiştir. Muhafazakâr düşünce, 1980’lerden itibaren Anavatan Partisi ve 1990’larda Refah Partisi ile ön plana çıkmıştır. 2001’den sonra ise farklı bir yorumlamayla Adalet ve Kalkınma Partisiyle etkisini göstermiştir.

Muhafazakâr düşünce, 1980 darbesinden diğer tüm siyasi düşünce ve aktörler gibi etkilenmiştir. 1980’li yılların sonunda Türkiye’de sağ düşüncenin içindeki bir siyasal söylem olarak varlığını sürdürmüştür. 28 Şubat 1997’deki “postmodern darbe”, Refah Partisi’nin iktidardan düşürülmesine yol açmıştır. Bunun ötesinde, bu darbe, Türkiye’de sosyolojik anlamda bir dönüşüm sürecinin de başlangıcı olmuştur. Bu süreç, Millî Görüş Hareketinde de birtakım arayışları doğurmuştur. Kapatılmış olan

Refah Partisinin devamı niteliğindeki Fazilet Partisi içerisinde kendilerini yenilikçi olarak tanımlayan bir grup, yeni söylemle siyasette yol yürümeye devam etmiştir. Günümüzdeki Muhafazakâr Demokrasi düşüncesi, işte bu arayış sonucunda ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın ana eksenini teşkil eden Adalet ve Kalkınma Partisi, Muhafazakâr Demokrasi söylemiyle kurulduğu günden bu yana Türkiye’de köklü değişimlerin aktörü olmuştur. Birbiri ardına meydana gelen iç ve dış gelişmelerle de ilişkili olarak, parti, kuruluş kodlarıyla yeni siyasal söylemler arasındaki gerilimin etkisi altında kalmıştır. Bu sebeple siyasi yaklaşımını ve muhafazakâr demokrasi söylemini yeniden tanımlayarak siyasi yürüyüşüne devam etmiştir. Bu çalışma, işte bu değişim ve farklılaşmayı irdelemektedir. İç ve dış dinamiklerin de etkisini analize dahil etmektedir. Böylece muhafazakâr düşüncenin şekillenmesinde rol oynayan başlıca siyasi aktörlerin görüşlerine ilaveten farklı perspektiflerden yapılan siyasi analizleri de hesaba katmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde muhafazakâr düşüncenin tanımı ve doğuşu üzerine durularak, temel unsurlarıyla ilgili genel çerçeve çizilmiştir. İkinci bölümünde Adalet ve Kalkınma Partisi’nin muhafazakâr demokrasi ideolojisi değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümünde, Türkiye’de son dönemde yaşanan krizlerle birlikte Adalet ve Kalkınma Partisi’nde değişen yeni yaklaşım ve söylemler analiz edilmiştir. Çalışmada konuya ilişkin temel kaynaklar, konuyla ilgili olarak yapılmış akademik çalışmalar, ilgili haberler, makaleler ve kurucu isimlerin görüşleri ile çeşitli internet kaynaklarından istifade edilmiştir. Çalışmanın amacı, Adalet ve Kalkınma Partisi üzerinden “muhafazakâr demokrasi” düşüncesinin temel çerçevesini çizmek ve partinin nihai olarak geldiği noktayı bu fikri temelle ilişkili biçimde değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, Adalet ve Kalkınma Partisi, Muhafazakâr Demokrasi

ABSTRACT

CONSERVATIVE DEMOCRACY THOUGHT AND TRANSFORMATION OF POLITICAL DISCOURSE IN THE JUSTICE AND DEVELOPMENT PARTY

İbrahim BARAN

M.A, Political Science and International Relations

Thesis Advisor: Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK

August- 2022, 96 + xii Pages

Conservatism is one of the significant streams of ideas that have influenced the history of political thought. Conservative thought, which has manifested itself in different ways in different cultural geographies and has considerably influenced world politics today, emerged as a political ideology after the French Revolution.

Conservatism, which is interpreted by some as a counter position rather than an ideology, has taken a new form in Turkey after the developments that took place following the establishment of the Republic and has started to take part in the political scene as a defense of certain institutions, beliefs, and values.

Conservative thought, which is considered equivalent to religiosity in Turkey, started with the Democratic Party in the political field in the 1950s. It was adopted by the Justice Party and the National Order / National Salvation Party in the 1960s and 1970s. Conservative thought has come to the fore with the Motherland Party in the 1980s and the Welfare Party in the 1990s. It has showed its influence within the Justice and Development Party with a different interpretation since 2001.

Conservative thought, like all other political thoughts and actors, was influenced by the 1980 coup d'état. At the end of the 1980s, it continued to exist as a political discourse within right-wing thought in Turkey. The “postmodern coup” on February 28, 1997, led to the removal of the Welfare Party from power. In addition, this coup has also been the beginning of a sociological transformation process in Turkey. This

process has also given rise to a quest for a new political way in the National View Movement. A group that defines themselves as reformers in the Virtue Party, which is the continuation of the Welfare Party that was closed, has continued to walk the path in politics with a new discourse. The idea of Conservative Democracy has emerged as a result of this search.

The Justice and Development Party, which constitutes the main axis of the study, has been an actor in fundamental changes in Turkey since the day it was founded with the rhetoric of "Conservative Democracy." In relation to the internal and external developments that have consecutively occurred, the party has been decisively influenced by the tension between the establishment codes and the new political discourses. For this reason, the party continued its political march by redefining its political approach and conservative democracy discourse. This study examines this change and differentiation. It also includes the effect of internal and external dynamics in the analysis. Thus, in addition to the views of the main political actors who played a role in shaping conservative thought, it also considers a political analysis from different perspectives.

In the first part of the study, the definition and birth of conservative thought are emphasized, and a general framework related to its basic elements is drawn. In the second part, the conservative democracy ideology of the Justice and Development Party is evaluated. In the third part, the new approaches and discourses that have changed in the Justice and Development Party with the recent crises in Turkey are analyzed. In this study, primary resources and academic studies regarding the subject, related news, articles and opinions of the founding names, and various online resources have been used. The aim of this study is to draw the basic framework of the idea of "conservative democracy" through the Justice and Development Party and to evaluate the current position of the party in relation to this intellectual basis.

Keywords: Conservatism, Justice and Development Party, Conservative Democracy

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi

GİRİŞ.....	1
Problem.....	1
Amaç ve Yöntem.....	2
Çalışmanın Önemi.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIK DÜŞÜNCESİ.....	4
1.1. Muhafazakârlığın Tanımı.....	4
1.2. Muhafazakâr Düşüncenin Ortaya Çıkışı.....	7
1.3. Muhafazakârlığın Temel İlkeleri.....	9
1.3.1. Gelenek.....	9
1.3.2. İnsani Eksiklik.....	10
1.3.3. Mülkiyet.....	12
1.3.4. Otorite ve Hiyerarşi.....	13
1.3.5. Organik Toplum.....	14
1.4. Türkiye’de Muhafazakâr Düşünce.....	16
1.4.1. Türkiye’de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık.....	17
1.4.2. Türkiye’de Gelenekçi Muhafazakârlık.....	18
1.4.3. Türkiye’de Muhafazakârlığın Siyasal Alana Yansımaları.....	20

1.5. Türkiye’de Muhafazakâr Demokrasi Düşüncesi.....	23
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

AK PARTİ VE MUHAFAZAKÂR DEMOKRASİ SÖYLEMİ.....26

2.1. Adalet ve Kalkınma Partisi’nde Muhafazakâr Demokrasi Söylemi.....	26
--	----

2.1.1. Recep Tayyip Erdoğan’ın Muhafazakâr Demokrasi İddiası: “AK Parti değişime değil, gerileme ve yozlaşmaya direnen bir anlayıştadır”.....	30
---	----

2.1.2. Abdullah Gül’ün Muhafazakâr Demokrasi İddiası: “Hem Müslüman hem dindar hem demokrat hem modern olunabileceğini gösteriyoruz”.....	34
---	----

2.1.3. Bülent Arınç’ın Muhafazakâr Demokrasi İddiası: “Hareket ama ideoloji değil”.....	37
---	----

2.1.4. Ömer Çelik’in Muhafazakâr Demokrasi İddiası: “Yerel derinlikler ve dinamiklerden beslenerek, evrensel siyasal değerlerle ölçüleri yakalayabilmek”.....	43
---	----

2.1.5. Yalçın Akdoğan’ın Muhafazakâr Demokrasi İddiası: “Tedrici bir süreç şeklinde gerçekleşmeyen değişimlerin kalıcılığı da söz konusu olmaz”.....	47
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AK PARTİ’DE POLİTİKA VE SÖYLEMİN DEĞİŞİMİ.....52

3.1. “Evrensellik” ve “Dünyayla Bütünleşme”den Yerlilik ve Milliliğe.....	52
---	----

3.2. AK Parti’de Söylem Değişikliğini Tetikleyen Olaylar.....	54
---	----

3.2.1. Uluslararası Siyasette Yaşananlar.....	55
---	----

3.2.1.1. 2009 Davos Zirvesi, Mavi Marmara ve İsrail’le Bozulan İlişkiler.....	55
---	----

3.2.1.2. Arap Baharı ve Yakın Coğrafyadaki Krizler.....	57
---	----

3.2.2. Ulusal Siyasette Yaşanan Gelişmeler.....	59
---	----

3.2.2.1. 2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Süreci.....	60
---	----

3.2.2.2. Çözüm Süreci.....	63
----------------------------	----

3.2.2.3. MİT Krizi.....	66
-------------------------	----

3.2.2.4. Gezi Parkı Eylemleri.....	67
------------------------------------	----

3.2.2.5. 17-25 Aralık Operasyonları.....	68
3.2.2.6. MİT TIR'ları Olayı.....	69
3.2.2.7. 15 Temmuz Darbe Girişimi.....	71
3.3. AK Parti Siyasetinde Yeni Siyasi Söylemler.....	74
3.3.1. “Gönül Coğrafyamız” Söylemi.....	74
3.3.2. “Bizim Medeniyetimiz” Söylemi.....	75
3.4 Ak Parti'nin Yeni Siyasetine ve “Yerli ve Millî” Söylemine Yönelik Eleştiriler.....	80
3.4.1 “Bir elit retoriği”.....	80
3.4.2 “Bir konsolidasyon aracı”.....	81
3.4.3 “Biz’in kafesi”.....	81
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	86
KAYNAKÇA.....	88
ÖZGEÇMİŞ.....	96

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AEI	: American Enterprise Institute
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AKOM	: Afet Koordinasyon Merkezi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
CIA	: Central Intelligence Agency [Merkezi İstihbarat Teşkilatı]
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
FP	: Fazilet Partisi
GP	: Genç Parti
HYP	: Halkın Yükseliş Partisi
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İP	: İşçi Partisi
KCK	: Koma Civakên Kurdistanê [Kürdistan Topluluklar Birliği]
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Millî İstihbarat Teşkilatı
MNP	: Millî Nizam Partisi
MSP	: Millî Selamet Partisi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization [Kuzey Atlantik Antlaşması
Örgütü]	
PKK	: Partiya Karkerên Kurdistanê [Kürdistan İşçi Partisi]

PYD	: Partiya Yekîtiya Demokrat [Demokratik Birlik Partisi]
RP	: Refah Partisi
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TOB	: Türkiye Odalar Birliği
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
YPG	: Halk Koruma Birlikleri

GİRİŞ

Problem

Adalet ve Kalkınma Partisi, Türkiye’de yeni bir dönemin ve sosyo-politik dönüşüm sürecinin öznesi olan temel siyasi aktörlere aittir. Milli Selamet Partisi, Milli Nizam Partisi ve devamında gelen Refah Partisi geleneğinden gelen AK Parti, kendilerini “yenilikçiler” olarak tanımlayan bir grup tarafından kurulmuş ve ortaya konulan bir siyasi ideoloji çerçevesinde, Cumhuriyetin kurulduğu dönem sonrası en önemli değişim ve dönüşüm süreçlerinden birini başlatmıştır.

Türkiye’nin hayli zor denilebilecek bir dönemde iktidara gelen AK Partinin kurucu kadrosu, içinden geldiği siyasi geleneğin 28 Şubat darbesinden ciddi anlamda etkilenmesinin sonrasında zihni anlamda bir ideolojik sorgulama sürecine girmiş ve bunun sonucunda yeni ve kuşatıcı bir söylemle yeniden siyaset sahnesine çıkmıştır. Türkiye siyasetinde yeni bir siyasi söylem ve onunla birlikte bir ideolojik referans çerçevesi olarak *muhafazakâr demokrasiyi* dillendirmeye başlayan AK Parti, toplumun farklı kesimlerinden isimlerle beraber yeni bir siyasi sürece kapı aralamıştır.

Ancak 2007 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimiyle başlamak üzere peş peşe yaşanan iç ve dış siyasi hadiselerle, ulusal veya uluslararası bazı sorunlar, AK Partinin muhafazakâr demokrasi çizgisinin yavaş yavaş dönüşümünü, muhafazakâr siyasi çizgisini daha milliyetçi ve devletçi bir söylem ve pratikle farklılaştırmasını da beraberinde getirmiştir.

Muhafazakâr demokrasi söylemi her ne kadar dillendirilmeye devam edilse de yapılan icraatlar düşünüldüğünde özellikle 2012’de yaşanan MİT krizi ile ardı ardına zuhur eden 17-25 Aralık hadisesi, seçim süreçleri ve peşi sıra bu dalganın zirvesi olarak tanımlanacak 15 Temmuz darbe girişimi gibi olaylar, AK Partinin devletçi/milliyetçi muhafazakarlık noktasına gelmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada, öncelikle sözü edilen değişim ve dönüşümün gerçekleşip gerçekleşmediği, gerçekleşiyse hangi koşullarda gerçekleştiği, temel sebepleri ve gelinen noktada AK Partinin siyasal söylemine yönelik tenkitlerle olumlu bakışlar

değerlendirilecek ve söz konusu değişimin hangi aşamalardan geçtiği değişik fikirler temelinde somutlaştırılmaya çalışılacaktır.

Amaç ve Yöntem

Türkiye’de siyasal söylem yelpazesindeki yerini AK Parti ile alan muhafazakâr demokrasiye ilişkin partinin kurulduğu 2002’de başlayan tartışmalar, bugün de belirli ölçüde sürdürülmektedir. Dolayısıyla çalışmanın amacı öncelikle muhafazakâr demokrasi düşüncesinin ne olduğu üzerinde durmaktır. Bunun için de muhafazakârlık düşüncesi anlaşılmaya çalışılacak, muhafazakâr demokrasi düşüncesinin anlamı ve muhtevası tartışılacaktır. Ardından AK Parti’nin kurucu ekibi olarak tanımlanan ve muhafazakâr demokrasinin teorisyeni olarak bilinen kişilerin söylemleri üzerinden muhafazakâr demokrasinin siyasi ve ideolojik perspektifi ortaya konulacaktır. Dahası, hali hazırda AK Parti’nin söylem ve uygulama bakımından değiştiği savı ele alınacak ve bu sav, ona taraftar ve karşıt olanların da düşüncelerine atıfla değerlendirilecektir.

Bu çerçevede ilk bölümde muhafazakarlık düşüncesi tanımlanmaya çalışılmış, ne zaman, hangi ortam ve koşullarda ortaya çıktığı aktarılmış ve nihayet temel unsurları kısa ve öz bir şekilde anlatılmıştır. Ardından, muhafazakarlığın Türkiye’de nasıl anlaşıldığı ve hangi zihniyete sahip kitlelerin yahut kişilerin muhafazakâr olarak adlandırıldığı hususuna değilmiş, Türkiye’de muhafazakâr demokrasinin filizlendiği zemine ve onun sosyal ortamdaki karşılığına dair düşüncelere yer verilmiştir.

AK Partinin kendisini neden muhafazakâr demokrat olarak tanımladığı, onu bu tür bir tercihte bulunmaya taşıyan siyasi, sosyal ve entelektüel değişim süreçlerine ilişkin arka plan konusu ikinci bölümde ele alınmıştır. Türkiye’nin ekonomik, sosyolojik ve siyasal görüntüsü bu söylemin siyaset sahnesine çıkmasını nasıl etkilediği değerlendirilerek, partinin kurucu aktörlerinden Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül, Bülent Arınç ve söylemin teorisyenleri olarak bilinen iki önemli isim Ömer Çelik’le Yalçın Akdoğan’ın konuşmaları, röportajları, makale ve konuya ilişkin yazdıkları kitaplardan söylem analizi yapılarak AK Parti’nin yeni söylemi muhafazakâr demokrasiyle neyi anlatmaya ve vadetmeye çalıştığı üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde özellikle bu kavramın hangi koşullarda ve ne gibi sebeplerle sıklıkla dile getirildiği, yaşananların Yerli ve Milli kavramıyla beka söyleminin dillendirilmesine nasıl etki ettiği tartışılmış, partinin geline noktada değiştiği iddia edilen pratik ve söylemlerin gerekçelerine dair cevaplar aranmıştır.

Çalışma hazırlanırken, öncelikle teorik çerçeveye ilişkin ana kaynaklar taranmış ve meselenin temel düzeyde ortaya konulmasına çaba gösterilmiştir. Sonrasında, konuya ilişkin yazılan makaleler ve köşe yazıları incelenmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisinin yönetim kadrosunun basın yayın kuruluşlarına yaptıkları açıklamalar, verdikleri demeç ve röportajlar değerlendirilmiş, analiz edilmiş ve ortaya çıkan sonuç üzerinden, Adalet ve Kalkınma Partisinin 2002'den bu yana siyasette ortaya koyduğu söylemlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Özellikle, söylem değişikliğinin gerçekleştiği gözlemlenen yıllarda yayınlanan haber ve röportajlar, söz konusu iddianın hangi temellere dayandığı ve ne kadar geçerli olduğu hususundaki analizler bakımından yol gösterici olmuştur. Yine parti programı ve parti tüzüğü gibi resmi yayınlar da taranarak, yapılan açıklamalarla karşılaştırılmış ve söylemlerin ne kadar benzeştiği değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Önemi

AK Parti ile birlikte Türkiye'de siyasetin gündemine gelen muhafazakâr demokrasi iddiasının ne olduğu sorusu özellikle AK Partinin kurulduğu 2002'den sonraki süreçte yoğun şekilde tartışılmıştır. Keza çalışmanın teorik zemini oluştururken ele alınan konular da muhafazakârlıkla ilgili çalışmaların özeti niteliğindedir. Bu çalışmayı özgün ve önemli kılan şey, AK Partinin muhafazakâr demokrasi çizgisinin hangi şart ve koşullarda dönüşüme uğradığını belirtmesi, bunu da söylemlerle analizler üzerinden yapmasıdır. Çalışmanın sonunda ortaya çıkan resim, yine söylemler değerlendirilerek desteklenmiştir. Dolayısıyla çalışma, bu hususiyetleri nedeniyle özgün bir kimliğe bürünmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂRLIK DÜŞÜNCE SİSTEMATİĞİ

1.1. Muhafazakârlığın Tanımı

Siyasi düşünceler tarihinin en önemli kavramlarından biri, düşünce sistematiği ile siyasi ideolojiyi tanımlayan muhafazakârlıktır. Türkiye’de özellikle son 20 yıldır sıkça karşımıza çıkan muhafazakârlık, bazı fikirleri ve davranış kalıplarını övmek veya tenkit etmek amacıyla da kullanılmaktadır.

Kelime kökeni Latince “conserve”e dayanan muhafazakârlığı net bir şekilde tanımlamak zordur. En genel tanımıyla muhafaza etmek demek olan muhafazakârlık, geleneği önceleyen bir tavırla, çoğunlukla yalnızca doğal olanla mevcut arasındaki kesişmeye odaklanan davranışsal bir tutum ortaklık (Popper, 2000:81), var olan düzeni korumaya çalışan, hayatın olağan akışı içerisinde yaşanan değişimi savunan bir siyasal tavır alıştır (Öğün, 1997:121).

Muhafazakârlığın gündelik hayattaki kullanımın farklı anlamlar ihtiva eder. Kavramsal olarak muhafazakârlık, ölçülü davranışları, ananelere sınımsız bağlı bir hayat tarzını ve değişime temkinli veya onu tamamen reddeden “muhafaza etme” fiilinin kapsadığı anlamları içerir. Farklı siyasi duruşu veya ideolojiyi kabul eden muhafazakârlık söyleminin kullanımı ilk kez 19. yüzyılın birinci döneminde başlamıştır. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri’nde muhafazakârlık kamusal işlerle ilgili kötücül bir bakışı anlatmak için kullanılmıştır. Ayrıca muhafazakârlık 1820’lerden başlayarak 1789’da gerçekleştirilen Fransız İhtilali’nin temel düsturlarına ve özüne karşı bir muhalif tavrı sembolize eder (Heywood, 2007: 85).

Muhafazakârlığa aite en temel ve en klasik tanımlamayı hiç kuşkusuz Edmund Burke yapmıştır. İngiliz muhafazakârlığının kurucusu olarak tanımlanan Burke’ün tanımlamasında muhafazakârlık “muhafaza etme”den ziyade “koruma”yı ifade eder (Burke, 2016: 106). Burke’ün düşünceleri 20. yüzyılın ikinci dönemiyle beraber gündeme gelmeye başlamış, söz konusu düşünce tarihi bağlamlarla değerlendirilerek aktüelleşmiştir. Muhafazakâr düşünceyle ilgili özellikle son dönemde altı çizilen akım, Burke’ün ortaya koyduğu düşünce sistematiğidir (Duman, 2010: 95).

Muhafazakarlık düşüncesi, içerisinde birtakım müphemlikler barındırır. Bu bakımdan, kavramın net olarak anlaşılması için öncelikle bunların ortadan kaldırılması gerekir. Muhafazakârlık kavramının kendisini her durumda net olarak ortaya çıkarması durumu, onunla ilgili kanaatlerin kendiliğinden belirlenmesine izin verir (Çiğdem, 2001: 35). Muhafazakâr düşünce politik bir düşünce, ideoloji yahut bunların her ikisini de ihtiva eden düşünce üslubu olarak tanımlanabilir. Ayrıca, diğer tüm düşünce sistematiklerine eklenecek bir davranış kalıbı olarak da anlaşılabilir (Çiğdem, 2007: 36).

Muhafazakâr düşünce, Batı'nın mazisinde zengin bir zihinsel bakiyenin devamı bir zihinsel geleneği; modern zamanların parçası ve fakat muhalifi olan tafsilatlı bir doktrini ve fikirler dünyasına önemli ölçüde tesir etmiş siyasal bir ideolojiyi temsil eder (Özipek, 2017: 15). Muhafazakârlığın salık verdiği düşüncenin öngördüğü siyaseti anlayabilmek için onun politika kavramına yaklaşımını, düşünsel arka planını; kitleler, bireyler ve genel anlamda dünyaya ilişkin ön kabullerini anlayabilmek gerekir. Muhafazakâr düşünceye ilişkin ancak böylesi bir yaklaşımla tutarsız gibi algılanan pek çok siyasi duruşa yönelik anlama gayretine zemin hazırlamak mümkün hale gelir (Özipek, 2004: 5).

Muhafazakârlık “reaksiyoner, reformist, modernizmi savunan, statükocu” olarak tanımlanmış ve bu durumun muhafazakâr düşüncenin değişimi konusuna bakışına ilişkin değerlendirmelere göre farklılaşmıştır. Söz konusu sınıflandırmanın problemliliği, tanımlamalardan birinin bir diğeri lehine dönüşebileceği gerçekliğiyle açıklanabilir. Bununla birlikte muhafazakârlık, dönüşümü külliyen reddetmez. Dahası dönüşümü gelenek adına külliyen reddeden grupları da mevcut sistem için tehdit unsuru şeklinde değerlendirilebilir. Muhafazakâr düşünce geleneklere sadık olma iddiası çerçevesinde değişimi hazmedebilecek bir anlayışa sahiptir. Ve önemli olan gelenekle kurulan irtibatın sekteye uğramamasıdır (Taşkın, 2009).

Muhafazakârlığa akademik olarak getirilen tanım, siyasal anlama göre daha az karmaşıktır. Ancak kusursuz değildir. Kavram, gündelik hayatta kullanıldığı şekliyle bazı belirsizlikleri içerdiği kadar düşünsel çerçevede bir kısım zorlukları da devralır. Batı'da genel anlamda ideolojik bir akım yahut bir hareket olarak tanımlanan muhafazakârlık, söz konusu tanımlamaların birinden diğerine farklı anlamlar

taşıyabilir. Tabiatıyla muhafazakârlık farklı anlamlarda kullanılabilir, menşei olarak hep aynı zemine ve hep aynı temsilcilere sahip olmayabilir (Beneton, 2011: 9).

Bununla birlikte muhafazakârlık; teorik zeminde statükonun gelenekle ve onun kurucu unsurlarıyla müdafaasını üstlenir. Pratikte ise söz konusu müdafa ile çelişebilen veya çatışabilen bir politikaya yönelmesi mümkün olabilir. Kavramın bizatihi kendisi, savunduğu ilkeleri geçmişle tanımlayan ve geçmişle bağ kuran bir düşünce sistematığıdır. Muhafazakârlık, statükonun geçmişteki durumlara ihtiyaç hissetmeden sürdürülmesi halinde teorik manasını haricide kendisini mevcut durumda sürdürülen pratiğe rahatlıkla uyarlayabilir (Çiğdem, 2001: 37).

Kavramın tanımı; Frankfurt ekolü ve onun takipçilerinin geçmiş ile geleceğin değerlerinin korunması anlamına geldiği düşüncesinin dışında, statükonun ideal şekle büründürülmesi gibi bir bakış açısıyla da yorumlanabilir (Baker, 2012: 380)¹.

Muhafazakârlık kavramsal anlamda önemli fikir ayrılıklarını da bünyesinde barındırır. Kavramın sistematik bir siyasi düşünceyi ifade ettiğini vurgulayanlar kadar böyle olmadığını söyleyenler de mevcuttur. Muhafazakârlık liberalizm ve sosyalizm gibi içerdiği bütün unsurlarla bir ideoloji olarak yorumlanabilir; ayrıca farklı ideolojilerle bir araya getirilen bir tavır şeklinde değerlendirilebilir. Bu tanımlamada muhafazakârlığı ikinci şekliyle yorumlayanlar, onu hemen hemen her devirde, bütün düşünce sistemleriyle birlikte dönemde karşılaşılabileceğimiz bir şekle büründürmüşlerdir. Muhafazakârlık kavramı böylelikle sadece modern öncesi döneme değil modern döneme de; yalnızca komünist sisteme değil liberal sisteme de ait olabilir. Muhafazakâr düşüncenin gündelik hayatta kullanımı bütün düşünce sistemikleri için işlevsel olabilecek bir çerçevede bulunur. Mesela, komünizmle idare edilen Çin Halk Cumhuriyeti'nde hali hazırdaki siyasal düzeni muhafaza etme çabası içerisinde olanlar, dünyanın başka bir yerinde liberal düzenin ilkelerini

¹ Baker'e göre, Macar sosyolog Karl Mannheim'in dil sosyolojisinin temeli olarak ifade edilen bir yazıya baktığımızda, bize söz konusu yazının muhafazakâr olup olmadığı izlenimini verdiren şeyin ne olduğu meselesi üzerinden mevzuyu anlamak gerekir. Baker mesela bu sorunun Türkiye'de sorulması durumunda, eserlerine zamanının çok ötesinde bazı sorgulamaları almış Ahmet Hamdi Tanpınar'ı yahut Peyami Safa'yı muhafazakâr diye tanımlamak zorunda kalılabileceğini vurgular. Keza, böyle bir yorumlama, kimilerince anarşist düşüncenin içinde değerlendirilen Lev Tolstoy'u da muhafazakâr diye tanımlamaya mecbur bırakır. Dolayısıyla, mezkur problematiğin sınırlarını çizen soru "statüko nedir?" olmalıdır. Baker'e göre statüko; geçmişin kutsallaştırıldığı ilkeler manzumesi değil, gelecekteki yeniliklere karşı kendini muhafaza etmeye çalışan değerler örgüsüdür (Aynı yerde).

korumaya gayret edenler kadar muhafazakâr olarak tanımlanabilirler. Muhafazakârlığın böyle bir kullanımı, kavramı özgün düşünce sistematığı şeklinde ifade etmeye imkân vermemektedir (Duman, 2017: 48).

Sınırlarını net şekilde çizmek hiç de kolay olmamakla birlikte, muhafazakârlığın tarihi bir gerçeklik olduğuna şüphe yoktur. Muhafazakârlık, düşünce türlerinde büründüğü çeşitli anlamlara rağmen, kesinlikle doktriner özellikleri bulunana düşünsel ve siyasal bir akımdır (Beneton, 2011: 9-10). Beneton'a göre muhafazakârlık şöyle tanımlanmalıdır:

“Modern dönemlerde ortaya çıkan ve moderniteye karşı üretilen bir ideolojik ve siyasal harekettir. Muhafazakâr düşünce, Avrupa milletlerinin geleneksel politik ve toplumsal sistemini savunmak amacıyla inşa olunmuştur. Bu sebeple saf muhafazakârlık aslında bir anlamda gelenekçi, yani toplumsal kurum ve inanç sistemlerini geçmişten günümüze geldikleri için benimseyen, destekleyen ve yeni kültür-inanç öğelerine mesafeli duran bir ideolojidir.” (Beneton, 2011: 10-11).

Muhafazakâr bir karakterin temel ilkeleri de “geleneklere bağlı olma, istikrar arayışı, olağanüstü olanlara karşı hissedilen önyargı, mensubu olunan toplumsal grupların öteki fertlerine benzeme gayreti ve bu anlamda onların her birinden eksik kalma korkusu” olarak sıralanabilir (Ergil, 1986: 270).

1.2. Muhafazakâr Düşüncenin Ortaya Çıkışı

Muhafazakârlık bir *düşünce biçimi* veya bir *tavır* olarak tarihin en eski dönemlerine kadar geriye götürülebilir. Siyasal düşünce ya da ideoloji olarak ise bu olgu daha yenidir. Muhafazakârlık, Aydınlanma Çağı diye kategorize edilen 18. yüzyıl ile o dönemin peşi sıra cereyan eden siyasal, sosyolojik ve ekonomik kırılmalara yönelik itirazların meydana gelmesiyle bir siyasi ideoloji olmaya başlamıştır (Özipek, 2009: 66). Dolayısıyla, muhafazakârlık kavramının kökeni Batı'ya dayanmaktadır.

Muhafazakârlık siyasal anlamda ilk defa Fransa'da gündeme gelmiştir. Muhafazakâr kavramı, restorasyon sürecinde yazar François Chateaubriand'ın kurduğu marjinal bir gazetenin adı olarak karşımıza çıkar. Kavram İngiltere'de 1830'da John Wilson Croker tarafından kaleme alınan makalede de yer alır. Muhafazakârlığın İngiltere'de dillendirilmeye başlandığı süreçte Almanya'da da kullanılmış, ardından da ülkenin tamamında etkisini gösteren bir kavram haline gelmiştir (Beneton, 2011: 7).

Muhafazakârlığın aristokraziyle olan teması Fransız İhtilali üzerinden de örneklendirilebilir. Burke ve Bonald referans alınırsa muhafazakârlık kavramının varlığını Fransız Devrimi'ne borçlu olduğunun söylenmesi gerekir (Çiğdem, 2009:16).

Fransız Devrimi, gerçekleştiği dönemin pek çok entelektüeli nezdinde anlamlı hale gelmişken, aynı zamanda güçlü eleştiriyi karşı karşıya da kalmıştır. Bunların en önemlisini de muhafazakârlık düşüncesinin mimarı olan bilinen Edmund Burke yapmıştır. Amerika'da 1688 yılında icra edilen devrimi “şanlı” ifadesiyle tanımlayan Burke'e göre Fransızlar kötü başlamıştır. Burke Fransızların her şeyi hor gördüklerini, kendileri haricinde kim varsa onların bilgeliklerine saygılarının olmadığını söylemiştir (Özipek, 2017: 67).

Fransız Devrimi'ni böylesine tenkit eden Burke'e yönelik tepkiler gecikmemiştir. Amerikalı yazar Thomas Paine, İnsan Hakları kitabını yayınladıktan üç ay sonra, Edmund Burke'e hayli sert tepki göstermiştir. Paine'in iddiasına göre Burke, Fransız Devrimi gibi bir hadiseyi takdir edememektir. Burke'ün Fransız İhtilali'ne yönelik görüşlerini abartılı bulan Paine, yaşanan diğer ihtilallere kıyasla Fransız Devrimi'nin daha az kurban vermesinin enteresan olduğunu altını çizmiştir.

Ancak Fransız İhtilali'ni savunan radikal karakterli kişilerin sevinçleri uzun sürmeyecek, Fransız Devrimi de kısa süre sonra görünenin aksine kanlı yüzünü gösterecektir. Edmund Burke'ü abartılı eleştiri yaptığını söyleyen Paine de ortaya çıkan acımasız sonuçtan nasibini almıştır. Böyle bir ortamda, Fransız Devrimi'nin neticelerinin eski dönemle kıyaslanamayacak durumda olması, ihtilali destekleyen düşünce adamlarına yönelik itibarı sarsacak, Burke'le birlikte Fransız Devrimi'ni eleştiren düşünceleri siyasal bir yorumlama olarak gören muhafazakârlık ortaya çıkacaktır (Özipek, 2017: 67).

Muhafazakârlık düşüncesi başladığı noktada durmamış, bazı reformlarla dönüşümlere uğramıştır. Özellikle 19. asırda dönüşümlerin devrimci usullerle değil, tedrici olarak gerçekleşmesi gerektiğini iddia eden muhafazakâr düşüncede, sosyal reform olarak tanımlanabilecek söz konusu değişiklikler 19. asrın ikinci yarısında özellikle Kıta Avrupası'na nüfuz etmiş ve çoğunlukla da Katolik muhafazakârlığını etkilemiştir (Bora ve Onaran, 2009: 234).

1.3. Muhafazakârlığın Temel İlkeleri

Muhafazakâr düşüncenin tarihi süreçte kurumsallaşmasına zemin hazırlayan olaylar Fransız Devrimi, Aydınlanma Düşüncesi ve Sanayileşme olarak öne çıkmaktadır. Muhafazakârlık kavramını isim değil, sıfat olarak kullanmak daha doğrudur. Muhafazakâr düşüncenin 10 temel ilkesi vardır. Bu ilkeler çerçevesinde muhafazakârlar

1. Süreklilik arz eden bir ahlaki düzenin varlığına inanırlar.
 2. Geleneklere, teâmüllere (âdetlere) ve devamlılığa inanırlar.
 3. İtiyat (alışkanlıkları devam ettirme) pren-sibi olarak adlandırabileceğimiz bir prensibe inanırlar.
 4. İhtiyat prensibi rehberliğinde yürürler.
 5. Çeşitlilik prensibine dikkat ederler.
 6. Mükemmel olunamazlık prensibine inanırlar.
 7. Özgürlük ve mülkiyetin birbiriyle yakinen ilişkili olduğuna inanırlar.
 8. Gönüllülüğe dayanmayan kolektivizme karşı olmaları sebebiyle, gönüllü bir toplumu desteklerler.
 9. İktidarın ve insanın ihtiraslarının ihtiyatlı bir şekilde sınırlandırılması gerektiğine inanırlar.
 10. Güçlü bir toplumda süreklilik ve değişim üzerinde uzlaşılması gerektiğine inanırlar.
- (https://www.muhafazakâr.com/blog/muhafazakârligin-10-prensibi_8499a3)

Diğer taraftan muhafazakâr düşüncenin kapsadığı en kritik ve temel beş unsur da şöyledir: “Gelenek, insani eksiklik, mülkiyet, otorite ile hiyerarşi ve organik toplum” (Heywood: 2007: 89).

1.3.1. Gelenek

Hiç kuşkusuz gelenek, muhafazakârlığın en temel unsurlarından biridir. Zira muhafazakârlığın muhafaza etme söylemi, geleneklerin iyi özelliklerine ve anelerin kalıcılığına atıf yapan sosyolojik kurumlar ile yakın bir ilişki içerisindedir. Muhafazakâr düşünceye göre gelenek, mazinin birikimi ile tecrübelerin neticesi olan toplumsal kurumların sembolüdür. Bu sebeple gelenek hem bugünün dünyası için hem de gelecek zaman diliminde yaşayacaklar için muhafaza edilmelidir. Tayfun Atay, geleneksel olanla modern olanı zıt iki şey olarak tarif etmenin yanlışlığına vurgu yapar (Atay, 2009: 155).

Muhafazakâr düşüncenin tekerrür eden temel meselelerinden biri gelenek savunusudur. Gelenek genel anlamda süreç içerisinde oluşabilecek yıkımlara karşı ayakta kalmayı başarabilmiş değerler ve kurumlar, ekseriyetle de bir kuşaktan kuşağa aktarılan değerler manzumesi şeklinde tarif edilebilir. Muhafazakârların iddialarına göre varlığı geleneklere bağlı olan kurumlarla değerler, bazı sebeplerden ötürü tarih imtihanını başarıyla geçmişlerdir. Ve tam da bu gerekçeyle korunmak durumundadırlar (Heywood, 2007: 90).

Gelenek sadece maziyle alakalı ve sınırlı bir muhtevaya sahip olmanın ötesindedir. Gelenek, içerisinde bulunulan zamana ve geleceğe tabii olarak bağlıdır. Bu açıdan gelenek kavramı “gelen-ek” biçiminde yorumlanmalı ve okunmalıdır. Hususiyetle Türkiye’de yaşayan muhafazakârlar, gelenek kavramını yalnızca geçmişte kalan ve dolayısıyla yaşanıp tükenmiş kalıntı olarak yorumlayan modernist görüşü reddederler. Türkiye’deki muhafazakârlar açısından gelenek kavramı bugün ve ileride hayli etkili bir gerçeklik olacaktır (Atay, 2009: 156).

Muhafazakâr düşüncüyü benimsemiş kişiler yahut gruplar, geleneğe, geçmişten kalan tecrübeler ve sürekliliğe önem verirler. Muhafazakârlar hayatın son derece hassas bazı dengelere dayandığını düşünürler. Bu sebeple de mekanik yahut matematiksel olarak kesinlik içeren kaidelerle üretilen formüllere ihtiyaç duymazlar. Muhafazakâr düşüncenin mensupları yeniden bir örgüt oluşturmaktan ziyade, medeniyetlerin kendiliğinden zuhur etmiş örgütlenmelerine inanırlar (Ergil, 1986: 273).

Bununlar birlikte gelenek, geçmişten bugüne doğru ilerlerken değişim sürecinden bigane kalmaz. Gelenek, bugünün sosyolojik dinamikleri ile temel unsurları tarafından belirlenir. Dolayısıyla tamamen günümüzün belirleyicilerinin kanaatleri ve davranışları çerçevesinde oluşur. Yani geçmişten bugüne “gelen ek” bugünden geçmişe doğru uzatılan köprü ile tanzim edilir (Belge’den aktaran Atay, 2009: 157).

1.3.2. İnsani Eksiklik

Muhafazakâr düşünce, insan tabiatı olgusuna son derece karamsar bir bakış içerisindedir. Söz konusu duruma göre insan üç sıfatla tanımlanabilir: Sınırlı, müntesip ve güvenliğe ihtiyaç duyan. Muhafazakâr düşünce bireyleri onların tabiatı gereği eksik olarak görür. İnsana ilişkin bilgilere, değişkenlerin kontrol altında olduğu laboratuvar

koşullarında ulaşılmaz. Dolayısıyla muhafazakârlıkta bireysel bilgiyle bireysel aklın alternatifi, kolektif bilgi ile kolektif akıldır. Dahası muhafazakâr düşünceye göre toplum, kolektif bilgi ile kolektif aklın mücessem hale geldiği yapıdır. Bu sebeple muhafazakâr düşünce; kişilerin doğal hallerindeki aksaklıklarını gideren, duygusal anlamdaki aşırılıklarını kısıtlayan ve insanı bizzat kendisi yapan olgunun toplum olduğunu öne sürer (Kayapınar, 2004).

Diğer ideolojiler insanların doğaları gereği iyi olduklarını ve toplumsal koşulları düzeltildiği takdirde iyi olarak kalabileceklerini ifade ederler. Söz konusu düşünce sistemlerinin en marjinallerinin bile bünyelerinde bulunan inanç kalıpları ütöpiktir. Muhafazakâr düşünceyi benimseyenler sırf ütöpik oldukları gerekçesiyle söz konusu idealleri dikkate almazlar. Bilakis, argümanlarını insanlığın zaten yeterince noksan oldukları ve ne olursa olsun mükemmelleştirilemeyecekleri söylemi üzerine kurarlar. İnsanlığın noksanlığı farklı şekillerde anlaşılabilir. Muhafazakâr düşünce insanoğlunun psikolojik açıdan kısıtlı ve bağımlı olduğu savını dile getirerek insanların, psikolojik açıdan sınırlarını güvenli bir ortamla görünür olan şeylere yaslamaları gerektiğini savunur. Hepsinden de öte muhafazakâr düşünceye mensup kişiler yahut kitleler, insanoğlunun bulunduğu yerin farkında olmalarının verdiği güven ortamına ihtiyaçları duyduklarının altını çizerler (Heywood, 2007: 92).

Muhafazakârlığı benimsemiş kişiler, insanı yaratılışı icabı bedensel ve zihinsel olarak sınırlı varlıklar şeklinde değerlendirirler. İnsanın kısıtlı olması yaklaşımını muhafazakâr düşüncenin, Aydınlanma'nın ortaya koyduğu insan algısına tepkisi şeklinde yorumlamak gerekir. Aydınlanma Düşüncesi insanı kesin bir iyimserlikle yorumlar. Bireyi ve onu insan yapan en önemli özelliği olarak aklı görür, aklı kurucu olarak niteler ve bu akla sahip insanın dünyayı dönüştürebilme potansiyeline vurgu yapar. Ancak 18. yüzyıl düşünce insanlarının benimsedikleri bu perspektif, peşi sıra yaşanan olaylarla tepki atmosferinin oluşumunu da beraberinde getirmiştir. Fransız Devrimi'nin sonrasında özellikle Aydınlanma Felsefesi'nin etkisi altında kalan ve dünyayı dönüştürme potansiyelini kendilerinde gören liderlerin insanlığı sürükledikleri kaos ortamı ve onlara yaşattıkları acılar, zaman içerisinde daha görünür hale gelen muhafazakârlık düşüncesinin insan algısının zeminini oluşturmuştur. Böylelikle muhafazakârlığı benimsemiş kişi yahut kitleler, insanoğlunu geçmişten, ananelerden, inançlardan ve kendilerine birer kimlik bahşeden kurumlardan bağımsız, yeryüzünün tamamını algılayabilecek ve onu tümünden dönüştürebilecek asli bir unsur

olarak değil; bilakis bugün kusursuz olmayan ve asla olamayacak nakıs bir varlık şeklinde görürler. Ve bu varlık sadece içerisinde bulunduğu sosyal kurumlar ve değerlerle desteklenebildiği ölçüde güçlü olur (Özipek, 2007).

1.3.3. Mülkiyet

Mülkiyet, muhafazakârlığa göre önemli bir kavramdır. Mülkiyet kavramının insanın ihtiyaç duyduğu şeylerin fazlası olduğunu ifade eden Robert Nisbet, mülkiyeti insanın ihtiyaçlarının cansız hizmetçisi olarak yorumlar. Nispet'e göre mülkiyet, medeniyetlerde var olan şeylerin ötesinde insanın insanlığının ve onun tabiatın tamamı üzerindeki üstünlüğünün mutlak şartıdır.²

Heywood, mülkiyetin muhafazakârlık için kritik ve gizemli olarak tanımlanacak kadar mühim bir unsur olduğunu iddia ederek, muhafazakârların da liberaller gibi mülkiyetin kazanılabilecek bir şey olduğunu; fakat onun sosyolojik ve psikolojik faydaları bulunduğunu aktarır. Bankada ya da gayr-ı menkul olarak her nerede bulunursa bulunsun mülkiyet insana bir koruma merkezi tesis eder. Mülkiyet, muhafazakârlara göre güven ortamının bulunmadığı ve belirsizliklerin kuşattığı dünyada insana rahatlık hissiyatı yaşatır (Heywood, 2007: 101).

Muhafazakârlık toplumsal hayatta ve devlette mülkiyetin muhafazası konusuna özel önem verir. Bunun nedeni sadece maddi açıdan huzurlu olmaya veya ayakta kalabilmeye değil, mülkiyet kavramının aynı zamanda gelenekleri korumasına ve onun canlılığına imkân vermesine bağlıdır. Muhafazakârlığı benimseyen kitleler, gruplar veya bireyler mülkiyet muhafaza edildiği takdirde, özgürlüklerin de aynı şekilde korunabileceğini iddia ederler. Mülkiyetin teminat altına alınması, özgürlüğün de teminat altına alınması demektir. Özgürlükler teminat altına alındığı takdirde, hayat da kendiliğinde teminat altına alınmış olacaktır (Şeyhanlıoğlu, 2014).

Muhafazakâr düşüncenin mülkiyet kavramına yaklaşımı onların mülkiyet konusuna verdikleri önemin, fakirlerin vaziyetlerine duyarsız oldukları şeklinde bir okumaya

² Nisbet, bu iddiaya temas ederek bireyin önceki dönemlerde eline toprak parçası alıp "bu benimdir" demediğini müddetçe, üzerindeki şeylerle ilgili hak sahibi olduğunu söylemesinin ve böylesi bir durumun medeniyetlerin gelişmesinde kritik bir adım şeklinde yer almasının imkânsız olacağını söylemiştir (Nisbet, 2007: 118).

kapı aralamamalıdır. Muhafazakârlığı benimsemiş kitleler, mülkiyet gibi aracı kurumları sosyolojik tesir gücü açısından bireylerin tabii müttefikleri olarak kabul ederler (Nisbet, 2007: 123)

Mülkiyete sahip olanlar başkalarının sahip oldukları mülklere de saygılı olacaklardır. Mülkiyete malik olanlar onu kanun dışılığına karşı muhafaza etmenin de zaruri olduğuna inanırlar. Tam da bu sebeple mülkiyete sahip olanların toplumda “hisseleri” vardır. Tabiatıyla muhafazakârlığı benimseyenler, hukukun ve düzenin sırf bu sebeple muhafaza edilmesi gerektiğini vurgularlar (Heywood, 2007: 101).

Muhafazakârların mülkiyet anlayışına göre iktisadi unsurlar serbest piyasa koşullarına uygun olarak, uygun zaman ve zeminde devletin dahliyle dengeli biçimde dağıtılmalıdır. Bu argümanı referans alan Şeyhanlıoğlu, muhafazakârlıkta liberal ve sosyalist düşüncelerden farklı bir biçimde ahlakla gelenek gibi kavramların ara kurumlarla daha fazla etkileşim içerisinde bulunmaları gerektiği görüşünü ortaya koyar. Ve muhafazakâr düşüncüyü benimsemiş kişi yahut grupların, mülkiyetin muhafaza edilmesinin gerekliliğine ve iktisadi düzende toplumsal nizamla istikrarın önemli olduğuna inandıklarını söyler (Şeyhanlıoğlu, 2014).

1.3.4. Otorite ile Hiyerarşi

Hiyerarşik bağlılık, muhafazakâr düşüncüyü benimseyen kitlelerin aileden başlamak üzere devlete kadar sirayet etmesi gerektiğini düşündükleri bir olgudur. Otoriteye verilen önem, muhafazakârların gelenekle olan ilişkileri ve ona bakışlarıyla ilgilidir. Muhafazakâr düşüncenin insanın sınırlı olduğu iddiasına temas eden Duman, otoritenin kitleler arasında değişik şekillerde inşa olduğunun altını çizmiştir. Referans noktası ne olursa olsun, otorite kavramı muhafazakâr düşünceye sahip kişilerce sosyal düzenin ayrılmaz bir unsuru şeklinde değerlendirilmektedir. Bu sebeple de otorite kavramı muhafazakâr düşünceye mensup kişilerce olağan bir mecburiyetin neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Muhafazakâr düşünceye sahip kişi ve gruplar otoriteyi anne-babanın otoritesine itaat etmenin zaruriliğine, eski dönemlerde hükümdarların idareleri altında bulundurdıkları kişilerin onlara karşı itaatları nasıl ilahi bir kaynağa dayanıyorsa, aynı şekilde bir zarurete dayandırılırlar. Muhafazakârlığı benimsemiş kişi ve gruplara göre otorite, zaman içerisinde herhangi bir koşulun

etkisine maruz kalmadan kendiliğinden meydana gelmiştir. Varlığını devam ettirmesi de önemli işlevleri üstlenmelerinden kaynaklanmaktadır (Duman, 2017).

Muhafazakârlar kitlelerin doğaları icabı hiyerarşik bir düzende olduklarını iddia ederler. Bu sebeple muhafazakâr düşünceyi benimsemiş kitle ve gruplar, toplumsal eşitliğin gerçekleştirilemediğini ve sırf bu nedenle kabul görmediğini vurgularlar. Muhafazakârlığa göre, kitleler arasında eşitsizlik kaçınılmazdır ve sadece kişisel farklılıklar sebebiyle meydana gelen bir özellik de değildir. Hiyerarşi kavramı muhafazakârların otoriteye verdikleri önemle öne çıkar. Muhafazakârlara göre otorite okulda, işyerinde ve toplumda; öğretmenler, patronlar ve devletin bizatihi kendisi tarafından kullanılmalıdır (Heywood, 2007: 100).

Muhafazakârlara göre otoritenin olmadığı yerde kaos vardır. Kaosun hüküm sürdüğü noktada toplumsal yıkım meydana gelir. Muhafazakâr düşünceye mensup kişi yahut gruplar, kaosun önüne geçebilmek için farklı çözüm yollarından söz ederler. Onlara göre bu yolların birincisi toplumsal hiyerarşidir (Ergil, 1986: 281).

Yine muhafazakâr düşünceye mensup kişi yahut gruplar, sosyal düzende istikrarı tesis edebilmenin koşulunun otorite olduğunu iddia ederler (Heywood, 2007: 67).

1.3.5. Organik Toplum

Muhafazakârlık, toplumu bireysel gayretlerin ortaya çıkardığı bir bütün olarak görmez. Muhafazakârlara göre toplumun bütünlüğü organiktir. Yani kendiliğindedir. Organik toplum iddiasını toplumsal unsurlarla tanımlayan liberallere karşı ileri sürülmüştür. Organik toplum iddiasına göre, toplumlar kurucu bazı gayretler üzerinde inşa olunur. Bu iddia, toplumu bireylerden azade değil, aksine bireyleri inşa eden önemli bir unsur olarak tanımlar. Muhafazakâr düşünce aidiyet hissiyatını vazgeçilmez olarak telakki eder ve aidiyeti birincil unsur, asli kimlik katmanı şeklinde tanımlarlar (Okumuş, 2005).

Organik toplum kavramının muhafazakâr düşünce sistematikteki önemine temas eden Heywood da muhafazakârlıkla liberalizm ve sosyalizmin toplumla ilgili kanaatlerini mukayese eder. Muhafazakârlar için organik toplum kavramı hayli kuvvetli anlamlar barındırır. Muhafazakârlığı benimsemiş bireyler ya da kitleler; kitlelerin kendi amaçları uğruna akılcı bireylerce oluşturulduğunu iddia eden

liberalizm veya sosyalizmin aksine toplumun organik olarak inşa olduğunu ve bu sebeple toplumların yapılarının kişilerin denetimlerinin üzerinde bazı unsurlarla şekillendirileceğini öne sürerler. Bu sebeple toplumların hassas noktalarının kendisine mensup fertler tarafından korunması gerektiğine atıf yaparlar (Heywood, 2007: 96).

Muhafazakârlar, toplumların varlıklarının kendilerini meydana getiren tüm unsurların görevlerini uyum içerisinde yapmalarına bağlı olduğunu vurgularlar. Kavramın topluma ilişkin kanaatlerinin en önemli noktası şudur: İnsan, sadece ve sadece toplumların içerisinde insan olduğunu idrak edebilir. Bunun sebebi ise yaşam için gereklilik duyulan ne varsa ortak çözümler bulma çabasıdır. Bu ise yalnızca bir toplum içerisinde mümkün olabilir. Bireyler, toplum içerisindeki kimliklerini geçmişten miras kalan geleneklerle inşa ederler. Rossiter, toplumu, kökleri mazinin eski dönemlerine ulaşan bir ağaca benzetir. Onun ortaya çıkışı binlerce yılı bulmuştur. Üstelik bireylerden de bağımsız bir şekilde inşa olmuştur. Yeri ve zamanı geldiğinde de toplumlar, yine bünyelerindeki ortak akılla başka bir şekle de bürünebilirler. Bu dönüşüm dışarıdan herhangi bir tesire mazur kalmaksızın yavaş yavaş gerçekleşir. Çünkü kitlelerin akılla kavranamayacak bazı işleyiş şekilleri mevcuttur. Söz konusu işleyişe aykırı şekilde birdenbire gerçekleşecek dönüşümler yıkıma sebep olabilir. Bu sebeple muhafazakârlar, suni olarak toplumsal bilinç oluşturma gayretlerinin tümüne ve toplum mühendisliği çabalarına karşı çıkarlar (Rossiter'den aktaran Köni ve Torun, 2013).

Bireylerin kısıtlı olması ve onların muhakeme kabiliyetlerindeki eksiklikler muhafazakâr düşüncenin temelini oluşturur. Siyasetin gelenekten ayırıp rasyonalizm üzerine bina etmek de bir nevi mühendislik projesidir. Muhafazakârlar toplumları rasyonalite ile oluşturma ve olgunlaştırma meselesine uzak dururlar. Böylelikle toplum mühendisliği çabalarına da karşı çıkarlar. Muhafazakârlar büyük mücadelelerle inşa edilen toplumsal düzene mühendis yaklaşımıyla yapılacak müdahalelerin, fertler arasındaki uyumu ve bugünle gelecek arasında kurulması öngörülen ortaklığı bozacağı konusunda endişe içerisindeyler. Şayet böylesi bir mühendislik çabası gerçekleştirilirse ortaya çıkacak olan şey kaostan ibaret olur (Ergil, 1986: 276-277).

Toplumların her kayd-ı şartta önemlidir. Kişilerin bizatihi varlıkları her zaman bir adım önde olmalıdır. Fertler, toplumları şekillendirmezler, bilakis toplumlar fertleri

şekillendirirler. Sosyal hayatın en önemli unsuru bireylerin özgürlüğünden ziyade toplumda huzur atmosferi oluşturacak olan otoritedir. Bireyler yalnızca toplum bünyesinde ve orada oluşturulan otoritenin gölgesinde huzurlu olabilirler (Bonald'dan aktaran Şeyhanlıoğlu, 2014).

1.4. Türkiye’de Muhafazakâr Düşünce

Cumhuriyet’in kurulmasından sonraki dönem için muhafazakârlığı konuşmak, yaşanan devrimler ve inkılaplarla ilgili bazı karışıklıkları da konuşmayı gerektirir. Türkiye’de dönüşümler ve süreklilikler, tek bir dinamik referans alınarak değerlendirilemez. Dolayısıyla, muhafazakârlığa ilişkin değerlendirmeler de tek bir referans noktası merkezinde sürdürülemez (Tezel, 2009: 21).

Eğer Türkiye’deki modernleşme olgusu ve bu olgunun tarihsel devinimi somutlaştırılacaksa ancak iki yüz yıl önce yolculuğa başlamış ve belirli aralıklarla aksamalar yaşamış olsa da ilerlemeye devam eden bir araca benzetilebilir. Söz konusu aracın fren mekanizması da gelenektir (Atay, 2009: 154).

Sıkça kullanılan, övülen ya da yerilen ancak ne olursa olsun yeterince anlaşılamayan muhafazakârlığa ilişkin bilgi eksikliği; kavramı tamamıyla dönüşümlerin karşısında durma şeklinde yorumlamaya yahut gözü kapalı bir şekilde savunmaya neden olur. Bu sebeple Türkçede “tutuculuk” olarak da yorumlanan muhafazakârlık, popüler manasıyla dini bir hayatı ve dini merkeze alan bir siyasi pozisyonu benimsemi anlamında da kullanılabilir (Özipek, 2017: 13).

Kelime kökeni bakımından belli başlı bazı temel değerleri koruma ya da muhafaza etme şeklindeki anlamı düşünüldüğünde muhafazakârlığı Türkiye’de yalnızca ahlâkî, inancı ya da geçmişten tevarüs olunan tecrübeleri korumaya hasretmek doğru değildir (Safi, 2005: 2). Kökleri İslamcılıkta bulunabilecek Türkiye muhafazakârlığı yalnızca bir siyasi ideoloji sistematiği üzerine inşa olunamaz. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde muhafazakârlığın milliyetçi, İslamcı, Cumhuriyetçi ve liberal muhafazakârlık gibi birbirinden farklı ve çeşitli türlerinden söz etmek mümkündür. Türkiye’de, muhafazakârlık türlerinden ikisi daha fazla öne çıkmıştır.

1.4.1. Türkiye’de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık

Cumhuriyetin kurulduğu yıllar, geçmişle irtibatın koptuğu ve köklü yeniliklerin hayata geçirilmeye çalışıldığı bir döneme tekabül eder. Bu dönemin politik şartları analiz edilirken genellikle Kemalizm iddiasının muhafazakârlığa karşı olduğu yönünde bir kanaat gelişmiştir. Kemalizm’in modernleş(tir)me girişimleri, muhafazakârlığın dini hayat başta olmak üzere gelenekle ilgili şeyleri savunma refleksi geliştirmesine neden olmuştur. Tanıl Bora, bu dönemdeki modernleşme girişimlerinin inşa edilmeye çalışılan yeni siyasal ve toplumsal düzeni kurumsallaştırmaya yönelik olduğunu vurgular. Bu nedenle oluşturulan yeni siyasal ve toplumsal düzenin statükoya dönüştürülmesi şarttır. Yeni statükonun inşası için de otoriter devletçi bir yaklaşımın hayat geçirilmesi zaruridir. Tam da bu sebeple Kemalizm iddiası, muhafazakârlıkla uyum içerisindedir. Bora, bu nedenle Kemalizm iddiasının aslında muhafazakârlık karşıtı bir pratik olduğu savını reddeder (Bora, 1997).

Cumhuriyetçi muhafazakârlığın zihni arka planı akılcı düşünceye karşı oluşturduğu eleştirilerle ön plana çıkar. Mezkur zihinsel pratiği oluşturan siyasal eğilimler; İslamcılık, liberalizm, Osmanlıcılık ve sosyalist düşünce sistemlerine ilişkin eleştirilerin çevresinde neşvü nema bulmuştur. İstiklâl Harbi, Osmanlı düşünce hayatının temel taşlarından olan İslamcılık ve Osmanlıcılık için kritik bir dönemeç olarak değerlendirilmelidir. Çünkü Osmanlı Sarayı İstiklâl Harbi yıllarında Batılı devletlerle birlikte hareket etmiş ve bunu İslamcılıkla Osmanlıcılık düşünceleri yoluyla icra etmeye çalışmıştır. Bu durum da İslamcılık ve Osmanlıcılığın savaş sonrası dönem için tasfiye edilmeleri adına temel gerekçe olmuştur (İrem, 2009: 107-108).

Cumhuriyetçi Muhafazakârlık, “Türk inkılabının ve Kemalizm’in yarı bağımsız bir aydın grubunca geliştirilmiş ilk ideolojik yorumlarından biri” şeklinde tanımlanabilir. 1930’ların ilk yıllarında Kemalizm düşüncesinin temel dinamiklerini tanımlama adına ortaya atılan Altı Ok’la yönetici seçkinler Kemalizm düşüncesinin teorik çerçevesini çizmeye çalışmışlardır (İrem, 2009: 106).

Cumhuriyetçi Muhafazakârlık düşüncesi cumhuriyetçi elitin gelenek-modern geriliminin en şiddetli anıdır. Gelenekle modern arasındaki tercihten doğan çelişkiler, Ahmet Ağaoğlu, Mustafa Şekip Tunç, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Peyami Safa ve

Hilmi Ziya Ülken gibi Cumhuriyetçi Muhafazakâr düşüncenin merkezinde bulunan isimlerin felsefi çalışmaları içerisinde derinliğe kavuşmuştur (İrem, 2009: 107).

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'deki dönüşümün öncüleri Batı'da şekillenen değerler manzumesinin toplumun zihniyetinde ve günlük hayatında zemin bulması için bir yandan saltanatın ve halifeliğin ilgası ile Cumhuriyetin ilanı gibi adımlar atarken, diğer taraftan eğitim ve kültürle ilgili köklü değişiklikleri gerçekleştirirler. Buna göre, eğitim kurumları bir araya getirilerek, laisist bir zemine oturtulur. Ders kitaplarında köklü değişiklikler yapılır, karma eğitim modeli uygulanmaya başlanır ve halk evleri kurularak eğitim yaygınlaştırılmaya çalışılır (Hacıibrahimoğlu'ndan aktaran Özkandaş, 2016: 205).

Cumhuriyetçi Muhafazakârlık düşüncesinin merkezinde bulunan isimler, bu dönemde icra edilen değişim ve dönüşümlerin tartışma malzemesi haline geldikleri 1930'ların başlarından itibaren argümanlarını kurumsallaştırma çabası içerisine girmişlerdir. Ayrıca, o dönemde yine Cumhuriyetçi Muhafazakârlık ve Gelenekçi Muhafazakârlık'ı bağdaştırma çabaları şekillenmiştir. Yine bu dönemde özellikle Kemalist Muhafazakârlığın elitist öncüleri arasında bazı kırılmalar meydana gelmiştir. Cumhuriyetçi Muhafazakâr münevverler; içinde bulunulan dönemdeki reformcu siyasetle, geleneklere dayanan aksiyon siyaseti olarak da tanımlanan muhafazakâr dönüşüm siyaseti arasında ilişki inşa etmeye çalışmışlardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Cumhuriyetçi Muhafazakârlık, düşüncenin mimarları arasındaki derin ayrışmanın işaretlerini taşımaya başlamıştır. Söz konusu dönemde üzerinde hassasiyetle durulan millileşme kavramının gerektirdiği dil ve kültürle ilgili reformları Gelenekçi Muhafazakârlık'ın konusu haline getirmişlerdir. Bu da 1930'ları takip eden yıllarda milliyetçi bir siyasetin üzerine inşa edileceği gelenekçi radikalizmin ortaya çıkmasına yol açmıştır (İrem, 2009: 117).

1.4.2. Türkiye'de Gelenekçi Muhafazakârlık

Muhafazakâr düşünce bazen de yaslandığı felsefi temeller referans alınarak statükoculuk, tutuculuk, gericilik yahut gelenekçilik gibi kavramlarla aynı anlamda kullanılmıştır. Muhafazakâr düşüncenin savunucuları; siyasetin uygulamalarını belirli bir amaca göre ortaya koymanın söz konusu amaçla alâkalı olarak bambaşka bir netice doğuracağını, toplumsal sistemin yeniden oluşturulmaya çalışılmasının imkânsız

olduğunu ve toplumsal yapının bozulmasının altından kalkılması güç birtakım maliyetlere sebep olacağını iddia ederler (Hirschman, 1994). Muhafazakârların; aile, inanç ve eğitim gibi toplumsal dinamiklerin korunması gerektiği ve bunlardaki köklü değişimlerin olası bozulmalara sebep olacağı şeklindeki düşünceleri, Hirschman'ın iddiasıyla paraleldir. Türkiye'de de muhafazakârlık, bu çerçevede değerlendirilmektedir.

Gelenekçi muhafazakârlık Atay'ın iddiasına göre modernist bir anlayışla ortaya çıkmıştır. Gelenekçi muhafazakârlık moderniteye karşı bir terapi ideolojisi şeklinde tanımlanabilir. Gelenekçi muhafazakârlıkta, Cumhuriyet yönetiminin inşa edildiği yıllarda başlayan ve 1930'larda teorik zemini oluşturulmaya gayret edilen modernist bakışın sorunlu olduğu düşüncesi üzerine bir yol belirlenmiştir. Gelenekçi muhafazakârlık, modernist yaklaşımın ortaya çıkardığı hasarları tamir etmeye yeni ve başka türlü bir modernleştirme çabası üretmiştir. Ve kelimenin tam anlamıyla karşı gelenekçi bir yapıya sahiptir. Türk gelenekçi muhafazakârlığı en kısa şekilde, modernleşmenin aşırılıklarını gidererek onu gelenekle bağdaştırma arzusunun sonucu olarak tanımlanabilir (Atay, 2009: 166).

Türk gelenekçi muhafazakârlığının başlangıcında İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Peyami Safa, Mustafa Şekip Tunç gibi isimler bulunur. İlerleyen süreçte Türk gelenekçi muhafazakârlığı nispeten daha serbest düşünel performans ortaya koyan isimlerce ve daha eleştirel bir nitelik kazanır. Bu isimlerden en çok ön plana çıkan Nurettin Topçu'dur (Atay, 2009: 169)

Topçu Kemalizm'e karşı "radikal gelenekçi" bir tavır takınır. Ancak bununla birlikte geçmişi olduğun gibi sürdürme amacı güdenler karşısında "muhafazakâr devrimci" pozisyonundadır. Bu bakımdan Topçu "karşı inkılapçı" profiliyle, "karşı gelenekçilik" arasında gel-gitler yaşamıştır (Atay, 2009: 171) Topçu ile birlikte Türk gelenekçi muhafazakârlığının temsilcileri arasında, Samiha ve Ekrem Ayverdi ile onların çevresinde neşvü nema bulmuş Kubbealtı Vakfı ve Münevver Ayaşlı gibi isim ve kurumlar da bulunmaktadır. Söz konusu isim ve kurumlar "Osmanlıcı-Gelenekçi" bir çizgide bulunurlar. Osmanlıcı-Gelenekçilik ise, genel hatlarıyla Osmanlıcılık, tasavvuf ve Türklük üzerinde şekillenir (Atay, 2009: 171-172).

Gelenekçi muhafazakârlık kavramı modernizmle Batılılaşmayı savunur. Kemalizm'in aksine adım adım yürütülecek bir modernleşme serüvenini benimser. Bununla birlikte

söz konusu sürece geleneğin de eklenmesi gerektiğini vurgular. Gelenekçi muhafazakârlık kavramı Türkiye’de ortaya çıktığı zaman diliminde Cumhuriyetçi Muhafazakârlık kadar siyasi bir desteğe sahip olamamıştır. Bu sebeple de yeterince ön plana çıkamamıştır. Gelenekçi Muhafazakârlık, Türkiye’de kuruluş sürecinde kimi entelektüellerin ve elitlerin ilgisini çekse de uzun süre halka indirgenememiştir (Aktaşlı, 2009).

Türk modernleşmesinin temelindeki iddia, aydınlanma felsefesinin de dayandığı ilerleme kavramıdır. Batı’ya hayranlık besleyen elitist aydınlar ilerlemeyi temel düstur edinmişler, ona aşık olmuşlar, dahası iman etmişlerdir. Söz konusu elitist aydınların Batı toplumlarına hayranlıkları, onun maddi açıdan ileride olması ve daha gelişmiş olarak görülmesiyle ilgilidir. Söz konusu tavır, Türkiye’de muhafazakârlık düşüncesi ve onu benimsemiş gruplara gerici denmesine yol açmıştır. Bu yaklaşıma göre halk mürteci, gerici ve yobazdır. Asla tek başına bırakılmamalıdır. Aydınlatılmaya ihtiyacı vardır. Bilgiyi en sahici yol gösterici olarak tanımlayan elitistler, toplumu aydınlatma görevini büyük bir hevesle üstlenmeye adaydılar. Aynı tutumu benimseyen Batı hayranı entelektüeller de millete bilimsel bilgi yüklenerek şekil verilmesi gerektiğine inanırlar. Onlara göre halk, terbiye edilmeye muhtaç birer nesneden ibarettir. Zira kendileri için neyin doğru, neyin yanlış olduğuna karar veremezler (Güngörmez, 2014).

Gelenekçi muhafazakârlığı aslında Türkiye’nin modernleşme serüveninde bir model önerisi olarak tanımlayan Atay, geleneği olabildiğince net şekilde anti-modernist bir tavır benimsemiş ve kendilerini gelenekçi olarak tanımlayanlardan ayırmak gerektiğine işaret eder. Gelenekçi muhafazakârların amacı, maziyi tekrar ayağa kaldırmak değil, geçmişten beslenerek geleceği inşa etmektir. Maziyi bir kez daha yaşanılır hale getirmek yerine, ondan referansla onunla ilintili bir gelecek projeksiyonu sunmaktır. Atay bu sebeple, gelenekçi muhafazakârlığın Türkiye’de nasıl algılandığını Tanpınar’ın *Yaşadığım Gibi* isimli kitabından şu cümleleri alıntılıyarak yapar: “Modern medeniyetin güneşinde yeşermeye çalışan Cumhuriyet ağacının, kökünü güçlendirerek, onun beslendiği toprakları iyiden iyiye verimli hale getirme yolunda yapılması gereken bir fikir ziraatçiliği...” (Tanpınar’dan aktaran Atay, 2009: 173).

1.4.3. Türkiye’de Muhafazakârlığın Siyasal Alana Yansımaları

Cumhuriyetin kuruluşundan Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılına kadarki süreç, Türkiye'de yukarıda çerçevesi çizilmeye çalışılan çağdaşlaşma girişimlerinin dini ve onun sosyal hayattaki yansımalarını baştan aşağı düzenlenmeye çalışıldığı dönemdir.

İkinci Dünya Savaşı'nın peşi sıra dünyada gerçekleşen demokrasi talepleri sebebiyle Cumhuriyet Halk Partisi'nin geçmiş döneme kıyasla nispeten daha yumuşak bir siyaset güttüğünü aktaran Mehmet Akgül'e göre o tarihe kadar bir şekilde toplumsal hayattan soyutlanmaya çalışılmış muhafazakârlar tekrar merkeze doğru çekilmeye çalışılmıştır. Söz konusu süreç CHP iktidarının sonlarında gerçekleştirilebilmiştir. CHP hükümeti, seçimden iki yıl sonra bazı kararlar alarak Din Kültürü derslerinin ilköğretim okullarında isteğe bağlı şekilde okutulmaya başlanmasına, 1933'te alınan bir kararla faaliyetleri durdurulan İlahiyatların ve İmam Hatip Okullarının tekrar faaliyetlerine başlamasına ve nihayet yapılacak seçimden kısa bir süre önce 1950'de türbelerin tekrar açılmasına imkân sunmuştur. Lakin, CHP'nin politikaları değerlendirildiğinde oldukça sıra dışı denilebilecek bu kararlar, CHP'nin 1950 seçimlerini kaybetmesinin önüne geçememiştir (Akgül, 2004).

Türkiye adına yeni bir sayfa olarak değerlendirilen 1950 seçimleri sonrasındaki dönemi, muhafazakârlığın pratize edilmesi açısından son derece belirsiz bir süreç olarak değerlendirilir. Devlet Türkiye'de yeni yeni filizlenmeye başlayan komünizmle mücadele etme gayesiyle dini adeta bir panzehir olarak kullanmıştır. 1950'den sonraki 30 yıl boyunca, katılımcı siyasete kapı aralanmasının neticesi olarak muhafazakârlık ideolojisi siyasal ve kamusal mecralarda kendisine zemin bulmuştur. Söz konusu tablo özellikle Demokrat Partinin iktidara geldiği 1950 seçimlerinde kendisini göstermiştir. Çünkü Atatürk'ün partisi CHP ilk kez muhalefet partisi olmuş, Demokrat Parti dini grupların siyasal alanda zemin bulmaları adına hızlandırıcı bir rol üstlenmiştir. Keza her ne kadar darbeden sonra oluşturulsa da 1961 Anayasası Türkiye'de dernekleşme faaliyetlerinin önünü açtığı için bu sürece adeta omuz vermiştir (Yavuz, 2008: 87).

1960 Darbesi'nin ardından Demokrat Parti geleneğinin devamı niteliğinde bir görüntü çizen Adalet Partisi'nin genel başkanı Süleyman Demirel'in din ve dindarlıkla ilgili görüş ve söylemleri; İslam'ı ve dindarlığı Türkiye'de solculuğa karşı panzehir gibi gördüğünü vurgulaması, bireysel anlamda dindarlığın siyasal mânâda serbest piyasa ekonomisi ve laiklik gibi olgularla telif edilmesinin gerekliliğini vurgulaması (Yavuz,

2008: 95), Türkiye’de kendilerini geleneksel muhafazakâr olarak tanımlayan kitleleri yeni bir takım çözümlere itmiştir. 1966’da Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinde Sanayi Daire Başkanı olan Necmettin Erbakan’ın yükselişi, Türkiye’deki geleneksel muhafazakârların arayışlarına çözüm olmuştur. Erbakan’ın tezleri ve iddiaları, sanayi sektöründe önemli işlere imza atan kişiler tarafından yoğun bir şekilde eleştirilince Erbakan AP’nin Sanayi Bakanı tarafından görevinden uzaklaştırılmış, AP’den milletvekilliği aday adaylığı da reddedilmiştir (Sarıbay, 2005: 576).

Yaşananlar merkez sağın elinin tersiyle ittiği İslamcılığın bağımsızlığını elde etmesi şeklinde okunmalıdır. 1967 yılında Demirel’in liderliğindeki AP’de bazı milletvekilleri dini olguları önceleyen bir siyasi hareket arayışına girişmişler, 1969’da yapılan seçime yetişemeyince de diğer sağ görüşlü partilerden yahut bağımsız şekilde milletvekili aday olmaları yönünde kanaate varmışlardır. Erbakan Konya’dan bağımsız aday olmuştur ve seçilmiştir. Bağımsızlar Hareketi şeklinde ifade edilen grubun diğer mensupları da bağımsız aday olmalarına rağmen seçilememişlerdir. Erbakan, 18 arkadaşı ile birlikte 1970’te Milli Nizam Partisi’ni kurmuş, bu yeni siyasi oluşum 2 AP’linin de dahil olmasıyla Meclis’te 3 milletvekiliyle temsil edilmiştir (Çakır, 2013).

12 Mart Muhtırası’ndan kısa süre sonra MNP, Türkiye Cumhuriyeti’nin laiklik ilkesine aykırı eylemlerde bulunduğu iddiasıyla kapatılmıştır. Erbakan ve arkadaşları da MNP’ye alternatif olarak Milli Selamet Partisi’ni (MSP) kurmuşlardır. Ahlâk, maneviyat, manevi kalkınma gibi kavramları siyasetin merkezine yerleştirmeye çalışan Erbakan liderliğindeki MSP, 1973 Genel seçimlerinde 48 milletvekilliği kazanarak önemli bir başarıya imza atmıştır. Bununla da yetinmeyerek kendisine hükümet kurma yetkisi verilen Bülent Ecevit liderliğindeki CHP ile koalisyon kurmuş ve hükümet ortağı olmuştur.

1980’de gerçekleştirilen askeri darbenin ardından Türkiye’de faaliyet gösteren tüm siyasi partilere gelen siyaset yapma yasağı nedeniyle MSP de siyaset sahnesinden çekilmiş, bu arada MSP geleneği varlığını 19 Temmuz 1983’te kurulan Refah Partisi’yle sürdürmüştür.

Siyasi yasakların kaldırılması ve Türkiye’de şartların partiler ve siyasetçiler lehine değişmesinin sonrasında “Adil Düzen” mottosuyla yerel seçimlere giren Refah Partisi, Ankara ve İstanbul’un da aralarında olduğu pek çok şehirde belediye başkanlıklarını

kazanmıştır. Adil Düzen mottosu ve belediyelerde kısa sürede yapılan çalışmalar Refah Partisi'ni 1995 seçimlerinin kazananı yapmış ve bu kez MNP/MSP geleneği, Tansu Çiller liderliğindeki Doğru Yol Partisi'yle koalisyon kurarak ikinci kez iktidar ortağı olmuştur. Ancak tıpkı daha önceki örneklerde görüldüğü gibi 28 Şubat 1997 tarihinde de bu kez “post-modern” olarak nitelenen bir darbeyle Refah-Yol olarak adlandırılan iktidar alaşağı edilmiştir.

Bin yıl süreceği iddia edilen 28 Şubat darbesinin oluşması için 1996 ve 1997'de uygun bir atmosfer olmadığının altını çizen Ömer Çaha'ya göre aslında bu darbe başladığı ilk gün sona ermiştir. Çaha bu iddiasını, darbenin aktörlerinin iktidarın alaşağı edilmesiyle devletin kasasında biriken rantı paylaşmaya başladıklarını gerçeğine dayandırır. Rant paylaşımı, darbenin neden yapıldığını da ortaya koymuştur. Dolayısıyla, darbenin aktörlerinin tüm argümanlarının gayr-ı meşru olduğu anlaşılmıştır (Çaha, 2018: 370). Gerçekleştirilen darbe ve onun neticesi olarak oluşan atmosfer, Refah Partisi içerisinde de bir muhasebenin yapılmasına olanak sunmuştur. Ancak bu muhasebe, az sayıda partili tarafından yapılmıştır (Çaha, 2018: 369).

1.5. Türkiye’de Muhafazakâr Demokrasi Düşüncesi

İşte böylesi bir sorgulama ve muhasebe sürecinin neticesi olarak Türkiye’de 2000’li yılların başında Muhafazakâr Demokrasi kavramı gündeme gelmiştir. 1970’li yıllarda ortaya çıkan ve yaşananlarla birlikte pek çok şeyi tecrübe eden Millî Görüş geleneğinden neşvünema bulan yenilikçi bir grup, yeni siyasi hareketin öncüsü olmuş, onun teorik zeminini de Muhafazakâr Demokrasi olarak tanımlamışlardır.

Türkiye’de yaşanan tarihi hadiselerden ve ortaya atılan siyasi görüşlerden beslendiği kadar Batılı kavramlara da yaslanan Muhafazakâr Demokrasi, Ali Al’amin Mazrui’nin ifadesiyle, muhafazakârlık başta olmak üzere liberalizmin de tesiri altına girdiği kadar Hıristiyanlık menşeli demokrasi anlayışından ve İslam’la demokrasinin sentezi olmanın çok ötesinde İslam inancının bizzat kendisi olan İslamokrasi’den de esinlenmiştir (Mazrui’den aktaran M. Çağatay Okutan, 2006).

Muhafazakâr düşünce ile demokrasi kavramının bileşiminden oluşan kavramı Mısır ve Türkiye örnekleri üzerinden yorumlayan Şükrü Hanioglu’na göre, bu iki ülkede olduğu gibi kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan kitlelerin demokrasiyi de

savunmalarının temel nedeni, mevcudiyetlerini özgürlük kavramına borçlu olan ve bütün argümanlarını bu kavram üzerine inşa eden bazı elitist grupların gündeminde aslında özgürlüğe ilişkin herhangi bir şeyin olmamasıdır. Temel referans noktaları Batı olan elitist kitlenin bu tutumunun sebebi ise muhafazakârlığın Batılılar tarafından tamamen oryantalist bazı değer ölçüleriyle izah edilmeye çalışılmasıdır. Türkiye ve Mısır'da muhafazakârlar, demokrasi karşıtı şeklinde özellikle tanımlanarak toplum tarafından anlaşılabilir hale getirilmeye çalışılmışlardır (Hanioglu, 2013).

Elitist kitlelerin bu çabalarının boşa çıkması adına da Türkiye'de Anadolu burjuvazisi ile dindar ve muhafazakârlar, yeni ideolojik arayışlara girişmişlerdir (Yavuz, 2009: 78). AK Parti de böylesi bir atmosferde muhafazakâr demokrasi iddiasını gündeme getirerek, bir anlamda bu kitlelerin desteğini toplamıştır.

Cumhuriyet tarihinde kendisine ilk defa muhafazakâr demokrat diyen AK Parti, kavramın teorisyenlerinden Yalçın Akdoğan'a göre Türkiye'ye yeni şeyler kazandırmıştır. Söz konusu kazanımların en kritiği siyaseti demokratik koşullarda yürütme becerisidir. Siyaset olgusunun etkisini yitirmeye, toplum nezdindeki itibarını kaybetmeye başladığı bir devirde ortaya çıkan AK Parti, muhafazakâr demokrat söylemiyle Türkiye için yeni bir sayfa açmıştır (Akdoğan, 2018).

Tıpkı muhafazakâr düşüncede olduğu gibi din ve gelenek muhafazakâr demokraside de korunması gereken önemli unsurlardır. Muhafazakâr demokraside değişim adım adım gerçekleşmeli, özgürlüklerin çerçevesi genişletilmelidir. Ekonomide liberal düşüncenin salık verdiği serbest piyasa modelini kendilerine yakın hisseden muhafazakâr demokratlar, liberaller ve solcularla uyuşturucu kullanımı, cinsiyet değişimi ve ötenazi gibi mevzularda farklılaşırlar (Yılmaz, 2006).

Son olarak Muhafazakâr Demokrasi Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığından daha çok, Mehmet Akif Ersoy ve Necip Fazıl Kısakürek gibi Cumhuriyet dönemi muhafazakârlarından etkilenmişlerdir. Her iki düşünce ve fikir adamının söylem birliği yaptığı husus İslam'ın ilerlemeyle modernleşmenin önüne set çekmediğidir. Yine Mehmet Akif Ersoy ve Necip Fazıl Kısakürek'in hamasi vurguları, muhafazakâr demokrasi düşüncesinin sağ popülizme temasına işaret eder. Mesela Necip Fazıl Kısakürek'in özellikle Sakarya Türküsü şiirine, muhafazakâr ve milliyetçi çevreler itibar etmiş ve kendini muhafazakâr olarak tanımlayan kitlelerin duygularını beslemiştir. "Öz yurdunda garipsin, öz vatanında parya!" mısraı; muhafazakâr ve

İslamcı çevrelerin kendi vatanlarında garip ve parya oldukları vurgusunu ön plana çıkarmış, Fransa'da yaşanan benzer bir diasporik popülist görüşe ışık tutmuştur. Türkiye'de yaşayan muhafazakâr çevrelerdeki hakim düşünce, bu mısradaki kendini bulmuştur (Safi, 2005: 108-110).

İKİNCİ BÖLÜM

AK PARTİ VE MUHAFAZAKÂR DEMOKRASİ SÖYLEMİ

Bu bölümde AK Parti'nin yeni bir siyasi hareket olarak benimsediği muhafazakâr demokrasi düşüncesi değerlendirilecektir.

Partinin ideolojisini anlamak ve değişimin dinamiklerini ortaya koyabilmek için AK Parti'de muhafazakâr demokrasi söyleminin ne olduğu ve hangi dinamikler üzerine inşa edildiği üzerinde durulacaktır. Özellikle muhafazakâr demokrasi kavramının içini dolduran Doç. Dr. Yalçın Akdoğan'ın iddiaları analiz edilecektir. Ayrıca muhafazakâr demokrasi anlayışı, partinin siyasal söyleminde belirleyici olan dört önemli ismin söylemlerinden hareketle betimlenecektir.

2.1. Adalet ve Kalkınma Partisi'nde Muhafazakâr Demokrasi Söylemi

1990'ların sonu, Türkiye adına oldukça sıkıntılı süreçlerin etkilerinin görüldüğü yıllar olarak kayıtlara geçmiştir. 28 Şubat 1997'deki darbenin sonrasında göreve gelen Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ve Demokrat Türkiye Partisi koalisyon Hükümetinin görevi 11 Ocak 1999'da sona ermiş, 18 Nisan 1999'da yapılan seçimden sonra 28 Mayıs 1999'da Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ve Milliyetçi Hareket Partisi koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu tarihten kısa süre sonra gerçekleşen 17 Ağustos 1999'da yaşanan deprem, Türkiye siyasetinde yeni ve güçlü bir siyasi harekete ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymuştur. AK Parti Milli Görüş Hareketi'nin açmazda ve Türkiye'nin krizde olduğu bir dönemde kurulmuş ve özellikle Millî Görüş'ün içerisinde bulunduğu derin açmaz AK Parti'nin siyasette yeni bir söz söylemesine zemin hazırlamıştır. 2001'de yaşanan ve Cumhuriyet tarihinin en büyük darboğazına kapı aralayan ekonomik kriz, hükümetin çözümsüz kalmasına neden olmuş, bu tablo AK Parti'nin çözüm olarak görülmesine imkân sunmuştur (Koç, 2011: 4).

AK Parti aslında 28 Şubat darbesine cevap olarak kurulmuştur. Ve 28 Şubat darbesinin diyetini söyleme ve kimliğe, yani kendisinin İslamcı olabilme ihtimali iddiasına ödetmiştir. Tabiatıyla AK Parti İslamcılığa yönelik bir muhasebe girişiminin yeni ve

özgün formu şeklinde değerlendirilmelidir (Yılmaz, 2005). AK Parti'nin kendisine söylem olarak belirlediği muhafazakâr demokrasiyi anlamaya çalışırken, bu iddianın İslamcılıkla nasıl bir temasının olduğunu irdelemek şarttır. Çünkü sonuç olarak muhafazakâr demokrasi iddiasının beslendiği kaynak da öncelikle İslamcı bir toplumsal zeminden başkası değildir. İslamcı toplumsal kitleleri teşkilatlandırmayı başaran AK Parti, onları muhafazakâr demokrasi kimliğinin bünyesine dahil etmeyi de başarmıştır (Yılmaz, 2005).

30 Eylül 2012'de gerçekleştirilen ve partinin 2023 vizyonunun aktarıldığı 4. Olağan Büyük Kongre için hazırlanan vizyon belgesinde AK Parti'nin muhafazakâr demokrat kimliğinin kurumsallaştığı, Türkiye'yi bir cazibe merkezi haline getirdiği, içerisinde bulunduğumuz coğrafyanın diğer ülkeleri için bu girişimin örnek teşkil ettiği, hatta ilham kaynağına dönüştüğü, partinin muhafazakâr demokrasi iddiasının dünyada bugüne kadar uygulanagelen muhafazakârlık pratiğiyle örtüşürken, ülkemizin sosyal ve kültürel özellikleri etrafında şekillenen bir içerik ve yerel dinamiklerin şekillendirdiği bir siyaset çehresine sahip olduğu vurgulanmıştır ("AK Parti 4. Olağan Kongre 2023 Vizyonu", 2015: 4).

Buna göre AK Parti, siyasi düşünce tarzını üzerine inşa ettiği teorik zemini; dünyada uygulanan muhafazakârlık pratikleriyle uyumlu ve fakat Türkiye'nin yerel unsurlarının dikkate alan bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu açıdan bakıldığında AK Parti'nin ortaya koyduğu muhafazakâr demokrasi iddiasının özgün ve biricik olduğu kanaatine varılabilir.

Yine 4. Olağan Kongre'de açıklanan 2023 Vizyon Belgesi'nde Müslümanların çoğunluğunu oluşturduğu bir ülkede demokratik düzenin gelişimi ve bulunduğu bölgede örneklik teşkil etmesi bakımından muhafazakâr demokrasi düşüncesinin son derece önemli olduğu belirtilir. Ayrıca; muhafazakârlığın bütün türlerinin otoriterleşmenin karşısında olduğu, sınırlı iktidarı öncelediği; dönüşümlerin dışarıdan yapılacak müdahalelerle değil kendiliğinden ve aşama aşama olması gerektiğini savunduğu; aile ve sivil toplum gibi kuruluşların mevcudiyetinin gerekliliğini vurguladığı ve fakat tüm bunların demokrasi kavramıyla sentezlendiğinde daha anlamlı hale gelebileceği vurgulanır. Muhafazakâr demokrasinin muhafazakârlık kavramını; alternatif iddia ve söylemlerle eleştirel bir aklı önceleyerek, bireysel hakları ve özgürlükleri merkeze alarak, sivilite ve müsamaha kavramlarını ön plana çıkararak

tamamen demokratik denilecek kodlarla yeni bir formata soktuğu ifade edilir (“AK Parti 4. Olağan Kongre 2023 Vizyonu”, 2015: 4).

Aynı belgede, AK Parti tarafından muhafazakârlığın evrensel dinamiklerinin korunarak değişime karşı olma iddiasının tartışmaya açıldığı ve partinin siyasal projeksiyonu belirlenirken bu mesele üzerinde özellikle durulduğu aktarılmıştır. Toplumsal değerleri referans alarak Cumhuriyet tarihinin en büyük dönüşüm sürecine ön ayak olan AK Parti’nin, Cumhuriyet ideolojisini ileri demokrasiyle tanıştıracak reformların da uygulayıcısı olduğuna temas edilen belgede; muhafazakârlığın değişimin bizatihi kendisine değil, otokratik dönüşümlere karşı olduğu vurgulanmış ve AK Parti’nin sosyolojik dinamikleri kucaklayarak tedrici bir dönüşüm perspektifiyle Türkiye’de adeta sessiz devrim olarak tanımlanacak dönüşümlerin aktörü olduğu dillendirilmiştir.

Demokratik siyaset atmosferinin; her türlü problemin açıkça konuşulduğu, toplumsal talep ve beklentilerin tamamının yansıtılabildiği, doğrunun ve yanlısın kendilerini muhasebe ederek düzeltebilecekleri bir alan olarak tanımlandığı belgede, muhafazakâr demokrasinin de tepeden inen bir dönüşüm anlayışından ziyade, olağan süreç içerisinde işleyen ve aşamalı dönüşüm anlayışını benimsediği vurgulanır. Muhafazakâr demokrasiye ilişkin belgede çizilen çerçeveye göre; en temel ve kat’i surette değişmeyecek dönüşüm toplumsal olandır. Toplumsal olmayan ve tepeden inmecî yaklaşımlarla dayatılmaya çalışılan dönüşümler, kültürel hayatın ve siyasetin her açıdan sekteye uğramasına, yılların birikiminin ve tarihi tecrübenin yitirilmesine neden olur. Dahası dayatmacı metotlarla uygulanmaya çalışılan dönüşüm çabalarının topluma kabul ettirilmesi yöntemi de bugün artık etkisini iyiden iyiye yitirmiştir. Muhafazakârlığın geleneksel düzeni, toptancı-devrimci olarak tanımlanabilecek müdahalelerin karşısında koruyan ve tarihi tecrübeleri geleceğe aktarmaya çabalayan potansiyeli mühimdir. Böylelikle muhafazakârlar özellikle radikalizmi ve toplumu suni yöntemlerle dönüştürmeye çalışan mühendislik yöntemlerini reddeder. Siyasetin de kutuplaştırma, çatıştırma ve kamplaştırma yerine, birleştirme, uzlaştırma ve hoşgörü atmosferi oluşturma üzerine kurgulanması gerektiğini salık verir. Şayet değişim süreci başlatılacaksa, kendiliğinden olmasına ve geleneksel toplumsal yapının kazanımlarının bu süreçte heba edilmemesine dikkat edilmelidir (“AK Parti 4. Olağan Kongre 2023 Vizyonu”, 2015: 5-6).

Muhafazakâr demokrasinin önemli kavramlarından biri de uzlaşmadır. Çünkü mensubu olunan toplumun yapısı uzlaşmayı bir kültür haline getirmeyi zaruri kılmaktadır. 1980’de gerçekleşen askeri darbenin öncesinde Türkiye’de yaşanan toplumsal hadiseler, ülkeyi neredeyse iç savaşla karşı karşıya getirmiştir. 90’lı yılların başlarından 28 Şubat’a geçen zaman diliminde de terör olayları ve bazı kişi ve grupların ideolojik sebeplerle dışlanması, sadece yurt içinde değil, yurt dışında da Türkiye’yi zor durumda bırakmıştır. Bu süreçleri bizatihi yaşayan kadrolarca kurulan AK Parti, söz konusu tecrübeler nedeniyle uzlaşma kavramına parti programında özel bir yer ayırmıştır.

Bu durum, partinin 4. Olağan Kongre 2023 Vizyonu Belgesi’nde de kayıt altına alınmıştır. Muhafazakâr demokrasinin uzlaşma kavramına dayandığı vurgulanmış, toplumun farklı kesimlerinin siyaset sahnesinde kendilerini rahatlıkla ifade edebilmeleri gerektiğine işaret edilmiştir. Dahası toplumsal çeşitlilik, tehdit değil zenginlik olarak görülmelidir. Katılımcı demokrasi vurgusu, siyasette ancak böylece yer edinmiş olur.

Muhafazakâr demokrasi iddiasının belirli ölçülerle kısıtlanmış bir iktidar yapısından yana olduğu belirtilen 4. AK Parti 4. Olağan Kongre 2023 Vizyonu Belgesi’ne göre söylem, her türlü otoriter ve totaliter çabaları demokratik bir siyasetin düşmanı olarak görür. Aynı belgede, muhafazakâr demokrasinin sırtını tamamen millete dayamış politik meşruiyeti ve genel geçer değerlerin üzerine inşa edilmiş hukuki meşruiyeti vazgeçilmez unsurlardan biri olarak gördüğüne işaret edilir. Muhafazakâr demokrasiye göre hukuk devleti olmanın olmaz şartı, küresel değerlerle bezenmiş, tarafsız yasalarla sınırlanmasıdır. Bununla beraber, devlet zihniyete dayalı bazı tercihlerde bulunarak sınırlanmamalı, kişilere ya da gruplara yönelik ideolojik baskı ortamı oluşturmamalıdır. Küçük ama dinamik bir devlet modeli öngören muhafazakâr demokrasi, devletin kendi sınırları dahilinde hareket etmesi, bizzat vatandaşlar tarafından tanımlanması ve şekillenmesi gerektiğinin altını çizer.

İdeolojik sınırlarını bu şekilde belirledikten sonra AK Parti kendisini parti programında, gelenekle geçmişin sürekliliğinde “Türkiye’nin sorunlarına, küresel gerçeklere uygun bir şekilde kendine mahsus ve kalıcı çözüm önerileri sunmayı amaçlayan, millete hizmeti temel düstur edinen, demokratik ve çağın gereklerine uygun şekilde siyaseti benimseyen” cümleleriyle tanımlamaktadır (“AK Parti

Programı”, 2015, 8). Bununla birlikte muhafazakâr demokrasi söyleminin teorisyenlerinden Yalçın Akdoğan’ın deyişiyile, AK Parti’nin bireylere ve topluma hizmet odaklı siyaset perspektifi, onun ideolojik bir hareket olmadığı şeklinde okunmamalıdır (Akdoğan, 2004:10). Fakat her ne olursa olsun, “bireylere ve topluma hizmet odaklı siyaset pratiği nasıl bir siyasal düşünce sisteminin üzerine bina olmuştur?” sorusu bu noktada anlam kazanmaktadır. AK Parti’nin kimlik olarak benimsediği muhafazakâr demokrasi iddiasını daha net olarak anlayabilmek için kurucu unsurların kavrama ilişkin söylemlerine başvurmak gerekmektedir.

2.1.1. Recep Tayyip Erdoğan'ın Muhafazakâr Demokrasi İddiası: “AK Parti değişime değil, gerileme ve yozlaşmaya direnen bir anlayıştır”

Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan, Akdoğan tarafından kaleme alınan ve muhafazakâr demokrasinin el kitabı olarak tanımlanabilecek kitapçığın sunuş yazısında, uluslararası alanda liberalizmle sosyalizmin siyasi pratik olarak var olduğunu, muhafazakârlığın da özellikle son dönemde iktidar ya da ona alternatif bir hareket şeklinde görünür olduğunu aktarmıştır. Erdoğan’a göre Türk siyasi hayatında demokrasi ve muhafazakârlık farklı zaman ve zeminde kendilerine yer bulmuş, AK Parti ise ikisini sentezleyerek bu alanda önemli bir ihtiyacı karşılamıştır.

15 Ocak 2004’te yapılan bir sempozyumda konuşan Erdoğan, AK Parti’nin siyasi söylemini muhafazakâr demokrat şeklinde tanımlamıştır. Erdoğan’a göre AK Parti’nin ortaya koyduğu bu yeni siyasi projeksiyon, sadece Türkiye için değil, bölge ülkeleri başta olmak üzere dünya ülkeleri için de önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Erdoğan, AK Parti’nin siyaset sahnesine çıkmadan önce Türkiye’de mevcut partilerin iki özellikleri olduğunu vurgular: İlki, bazı siyasi düşünce pratiklerine sınımsız bağlı olmaları ve adeta bir siyasi cemaate dönüşmeleridir. Böyle partiler, siyaseti marjinal noktalara çekmektedirler. Diğer ise, siyasi düşünce sistematüğinden mahrum, sadece rant odaklı düşünen ve bir partiden ziyade siyasi şirket imajı veriyor olmalarıdır. Erdoğan, AK Parti’nin bu iki özelliği de karşısına aldığını, muhafazakârlığı temel edinen bir kitle hareketi olduğunu vurgular (Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu Raporu 2004: 8). AK Parti’nin ortaya koyduğu muhafazakâr demokrasi çizgisinde, muhafazakâr düşüncenin temel felsefesinden sapmadan ve fakat ideolojiyi pratik hale getirdiğini, coğrafyanın sosyolojik ve kültürel kodlarını referans

aldığını kaydeden Erdoğan'a göre tarihten miras kalan fikri gelenekten hareketle, bu topraklara ait ve köklü değerler örgüsünü küresel şartlardaki muhafazakârlık çizgisiyle bir kez daha üretmek durumundadır. AK Parti'nin direndiği şey değişme değil, yozlaşmadır. Üzerinde durduğu muhafazakârlık anlayışı statükoculuk değil, yeniliklere her zaman açık ve daha modern bir muhafazakârlık anlayışıdır. Erdoğan dolayısıyla AK Parti'nin devrimci değil, evrimci bir toplumsal dönüşüm sürecini savunduğunu ifade etmektedir. Erdoğan, muhafazakâr düşünceyle ilgili bir kanaati de tashih etme ihtiyacı duymuştur. Ona göre AK Parti'nin işlevi, muhafazakârlıkla mevcut kurum ya da sistemlerin savunusu değil, bazı değerler ve tecrübelerin muhafaza edilmesidir. Burada bahsettiği muhafaza etme; gelişmeye mesafeli ya da kapalı olmak demek değil, özünü yitirmeden gelişmeye ve dönüşmeye ayak uydurmaktır. Muhafazakâr demokrasi düşüncesinin temel çerçevesi Erdoğan'a göre siyasetin bir uzlaşma alanı olduğu, sosyolojik ve kültürel farklılıkların müsamaha atmosferinde siyasete renk katacağı şeklinde tezahür eder. Erdoğan, muhafazakâr demokrasinin temel çerçevesini de şöyle ifade eder:

“Muhafazakâr demokrasi asla sınırlandırılmayacak, hukuksuz bir düzene olanak sağlayacak, temsil ve katılımı elinin tersiyle itecek, kişi hak ve hürriyetlerini hiçe sayacak totaliter anlayışlar ve yöntemler kesinlikle kabul edilemez” (Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu Raporu, 2004: 13).

Erdoğan, AK Parti'nin kimlik olarak belirlediği muhafazakâr demokrasinin toplumsal yahut siyasal her türlü mühendislik projelerine veya çalışmalarına karşı olduğunu ısrarla vurgulamaktadır. Ona göre demokrasi bir müsamaha ve uzlaşma zemininden başka bir şey değildir. Demokratik bir siyasal düzen oluşturmak için öncelikle uygulanması gereken şey diyalogdur (Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu Raporu, 2004: 14).

Muhafazakâr demokrasinin geleneksel ile modern olanın ilişkisi yahut farklılaşması hususundaki tavrının; modern olan hiçbir kazanımın gelenekçi bir yaklaşımla reddedilmemesi şeklinde olduğunu söyleyen Erdoğan'a göre, AK Parti geleneksel olanı yahut modern hepten reddetmez, onun yerine iki unsurdan bir sentez yapılması gerektiğini vurgular. Yerellikle alâkalı olarak da benzeri bir yaklaşım söz konusudur. Yerelliği savunuyor olmak evrenseli kökten reddetmek anlamına gelmemeli ve yerellik söylemi asla çatışmacı bir muğlaklığa indirgenmemelidir (Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu Raporu, 2004: 16).

AK Parti'nin, muhafazakârlıkla bağını hepten koparmadığının altını çizen Erdoğan, en çok merak edilen şeye, yani AK Parti'nin dine ve dini hayata bakışına ilişkin dinin bir sosyolojik gerçeklik ve değer olarak algılandığını söyler. Bununla beraber dini referansla siyaset yapılmaması, örgütlenme aşamasında dini sembollerin kullanılmaması ve devletin zihinsel bir değişim sürecine maruz bırakılmaması gerektiğini ifade eder. Dini yaklaşımlar üzerinden siyaset yapmak dinin bizatihi kendisine de zarar verir. Dahası dini kullanarak bir takım dışlayıcı, ötekileştirici söylemler geliştirmek toplumsal huzuru zedeleyerek kaos oluşturur. Din kutsal ve ortak bir değerdir. Ona göre din, hiç kimse, hiçbir grup ya da örgütlenme tarafından siyasetin konusu haline getirilmemeli, bölünme yahut farklılaşma aracı olarak kullanılmamalıdır. Geleneği, toplumsal kültürü ve tarihi süreci ön plana çıkaran muhafazakâr düşünce, bu noktada din kavramını da önceleyerek yeni bir açılımı başlatmış olacaktır. Erdoğan, AK Parti'nin ortaya koyduğu muhafazakâr demokrasi düşüncesinin gelenek, modern, din, demokrasi, devlet ve toplum gibi kavramlar arasındaki ilişkiyi farklı bir çerçevede üretmek yeni bir açılıma vesile olduğunu aktarır (Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu Raporu, 2004: 16).

29 Ocak 2004'te AEI'da konuşan Erdoğan, muhafazakâr demokrasinin sadece Türkiye için değil, Türkiye'nin sınırlarının ötesinde de anlamlı ve önemli olduğunu söylemiş, muhafazakâr demokrasinin dünyanın diğer ülkeleri için de model olabilecek evrensel değerler içerdiğine temas etmiştir. İnsanlığın geleceği, Samuel Huntington'ın ortaya attığı medeniyetler çatışması argümanının ortaya koyduğu global projelerle değil, konuşmayla, diyalogla ve iş birliği ile kurulacaktır ("Başbakan Erdoğan Düşünce Kuruluşu AEI'da Konuştu", 2004).

Erdoğan muhafazakâr demokratlığı "Türk modeli" diyerek tanımlamış ve iki kıta, iki din ve iki bölge arasında bir köprü vazifesi gören Türkiye'nin kuruluş kodlarıyla ortaya çıkan laik, demokratik vizyonunun, İslam kültürünün mirası olan unsurlarla bir arada yaşayabileceğini söylemiştir. Türkiye'nin yaşadığı tecrübelerin, dünyadaki başka Müslüman toplumlara ilham kaynağı olacağını, dünyadaki Müslümanların yaşadıkları problemlere çözümü yine kendilerinin bulmaları gerektiğini, bunun için yapılması gerekenleri belirleyecek olanların yine Müslüman toplumlar olduğunu, fakat bir karar vermek gerektiğini, herkesin öncelikle kendi sorumluluk alanına ilişkin yapması gerekenler olduğunu vurgulayarak muhafazakâr demokrasi pratiğinin Müslüman

toplumlar için de bir yol haritası niteliği taşıdığını aktarmıştır (“Başbakan Erdoğan Düşünce Kuruluşu AEI’da Konuştu”, 2004).

Erdoğan, muhafazakârların siyasal alanda Türkiye’nin AB’ye üyelik mevzuuna mesafeli durduklarını, özellikle muhafazakârların siyasal alandaki öncüsü olan Milli Görüş Hareketinin lideri Erbakan’ın Avrupa Birliği’ni Haçlı kulübüne benzeterek Hıristiyan İttifakı tanımlaması yaptığını aktarmıştır (“Erbakan Yol Gösteriyor”, 2019). AEI’deki konuşmasındaysa İslam toplumları ile Batı toplumları arasındaki münasebetlere ilişkin konuşurken Müslümanlara bakışın sağlıklı bir ölçüde olabilmesi için Batı’nın bu konudaki vizyonunu düzeltmesi ve objektif bir yaklaşım içerisine girmesi gerektiğine temas etmiştir. Özellikle 11 Eylül 2001 ile birlikte sonra birilerinin İslam adına terör eylemleri gerçekleştirdiğine temas eden Erdoğan’a göre bu kişiler asla İslam’ın mümessilleri olamazlar. Batı toplumlarıyla İslam arasındaki çizginin indirgemeci bir tavırla tamamen suni olarak çekildiğini işaret eden Erdoğan, bu yanılgıya her iki taraftan birilerinin düştüğünü, entelektüeller, münevverler, aydınlar ve kanaat önderlerinin bu yanılgıyı silmeleri için o günkü koşulların elverişli olduğu gerçeğinin altını çizmiştir. Konuşmasını Türkiye’nin AB üyeliği sürecine getiren Erdoğan, söz konusu birlikteliğin gerçekleştiği takdirde, Müslümanların genel geçer ve evrensel demokratik ölçüler çerçevesinde Hıristiyan topluluklarla yaşayacağı uyumun dünyanın tamamı için örnek olacağını savunmuştur. Erdoğan bu açıdan bakıldığında Türkiye’nin AB’ye üye oluşunun medeniyetlerin buluşması adına 21. yüzyılda atılacak ilk ve en kritik adımlardan biri olacağını iddia etmiştir (“Başbakan Erdoğan Düşünce Kuruluşu AEI’da Konuştu”, 2004).

Erdoğan’ın muhafazakâr demokrasi söylemine ilişkin bu fikirleri, açıklamaları kanaatleri ve söylemleri, hareketin kurucu unsurlarından birisi olması bakımından önemlidir. Muhafazakâr demokrasinin AK Parti kadrolarınca nasıl anlaşıldığına ilişkin fikir sahibi olma açısından da referans olarak değerlendirilebilir. Genel hatlarıyla sunulmaya çalışılan Erdoğan’ın muhafazakâr demokrasi vizyonu özetlenecek olursa şunlar söylenebilir: Muhafazakârlığın temel unsurlarıyla çatışmadan üzerinde yaşadığımız toprakların geleneksel kodlarıyla sentezlenmiş, siyaseti çatışma değil uzlaşma alanı olarak gören, AB üyeliği meselesini milletin gündeminin ilk sıralarına taşıyan, değişimin devrimsel şekilde değil derece derece, adım adım hayata geçirilmesinin gerekliliğine inanan, dini politikanın aracı haline getirmek dinlerin

özgürlüğü esasında bir arada yaşayabilme kültürünü savunan bir düşünce sistematığıdır. Temel kavramları ise, tolerans ve hoşgörüdür.

2.1.2. Abdullah Gül'ün Muhafazakâr Demokrasi İddiası: “Hem Müslüman hem dindar, hem demokrat hem modern olunabileceğini gösteriyoruz”

AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'la beraber partinin kuruluş sürecinin ve parti programının oluşturulmasının en önemli aktörlerinden Abdullah Gül'ün muhafazakâr demokrasi söylemine ilişkin fikirleri, söylemin içeriğiyle ilgili kanaat oluşması açısından mühimdir.

17 Eylül 2015'te bir televizyon programında kendisine yöneltilen soruları yanıtlayan Gül, partinin kurulduğu dönemde belirledikleri siyasi çizginin muhafazakâr demokrasi olduğunu söylemiş, hareketin kendisin İslamcı olarak tanımlanmasına rağmen dışarıdan böyle yorumlandıklarını aktarmıştır. Muhafazakâr demokrat tanımlamasıyla tabu denilebilecek birçok şeyin yıkıldığını, Türkiye'de özgürlüklerin sınırlarının genişlediğini, AB'ye üyelik sürecinin Cumhuriyet tarihinde hiç olmadığı kadar ciddi boyutlara ulaştığını, Anayasa'da da o güne kadar problem olarak görülen şeylerin değiştirildiğini vurgulamıştır. Yabancı basında bile kendilerinin İslamcı olarak kategorize edildiğini aktaran Gül, yaşanan tecrübelerin ardından kurdukları hareketin Türkiye'yi pek çok açıdan başarıya ulaştırdığını belirtmiştir. Washington'da eşleriyle birlikte ağırlandıklarında, Beyaz Saray'da karakterlerinden taviz vermeden misafir olduklarını, orada karakterlerine son derece saygılı olduğunu, yemeklerinin bile bu hassasiyetle hazırlandığını aktaran Gül'e göre muhafazakâr demokrasi söyleminin ardından Türkiye Avrupa'da da eskiye kıyasla daha çok nazarı itibara alınmıştır (“Abdullah Gül'den Açıklamalar”, 2015).

28 Eylül 2003'te Vatan Gazetesi'nden Ruşen Çakır'a konuşan Gül, AK Parti'nin muhafazakâr demokrasi söylemiyle daha fazla modernleştiğini, kendilerine yönelik “takiye yaptıkları” şeklindeki yorumların da kötü niyetli olan, saplantılı karaktere sahip marjinal kişilerce dillendirildiğini ifade etmiştir. AK Parti kadrolarının kimliklerini gizlemek gibi bir ihtiyaç hissetmediğine, hepsinin yaşam biçiminin alenen görüldüğüne, Başbakan Erdoğan'ın eşi, çocukları ve ailesiyle ortada olduğunu sakladıkları hiçbir şey olmadığına, her ne söyleyecekse açıkça ifade ettiğine atıfta bulunarak; Türkiye'nin muhafazakâr demokratlarca nasıl modernleştirildiğinin hâlâ

birileri tarafından anlaşılmadığına, o birilerinin zihniyetinin yıllar öncesinde kaldığına işaret etmiştir (Çakır, 2003).

Muhafazakâr demokrasi iddiasının benimsemenin en önemli işaretlerinden birinin AB'ye entegrasyondaki bakış olduğuna değinen Gül, Fransız Le Monde Gazetesi'ne yaptığı açıklamada AK Parti'nin birincil önceliğinin Türkiye'nin AB üyeliği sürecinin sağlıklı bir şekilde başarıya ulaşmasını sağlamak olduğu söylemiştir. Ekonomideki kriz ortamını nihayete erdirmenin ikinci öncelikleri olduğunu vurgulamış, Kıbrıs'ın durumuna ilişkin soruya verdiği cevapta da Belçika modelini önererek, AK Parti'nin uluslararası siyasetteki yaklaşımının AB merkezli olacağını işaretlerini vermiştir ("Abdullah Gül Le Monde'a Konuştu", 2002).

7 Mayıs 2007'de Newsweek dergisine konuşan Gül, AK Parti'yi İslami parti olarak yorumlamanın doğru olmadığını, din meselesinin siyasetin değil kişilerin mevzuu olduğunu vurgulamış, laiklik hususuyla alâkalı olarak AK Parti'nin Anayasada belirlenen sınırlara sadık kaldığını söylemiştir. Aynı mülakatta Gül, kendisini İslami çizgide tanımlayan siyasi partilerden hoşlanmadığını, bununla beraber İslam toplumlarında dinin ancak sağlıklı işleyen demokratik bir düzende rahatlıkla yaşanabileceğinin altını çizmiştir ("Newsweek, Türkiye'yi ve Gül'ü yazdı...", 2007).

Gül, baş örtüsü ile ilgili yöneltilen soruya kimseyi baş örtüsü takmaya çağırmak veya bunu dayatmak gibi bir amaçlarının olmadığını, başörtüsü meselesinin bireylere ilişkin tercihsel bir durum olduğunu, ailesindeki kadınların tamamının başörtülü olmadığını ve daha kendi ailesine bu hususta herhangi bir dayatmada bulunamazken başörtüsü takmayı tercih etmeyen başka kadınları zorlamasının nasıl mümkün olabileceğini, böylesi bir niyeti pratiğe dönüştürdüğünde önce kendi ailesi tarafından eleştirileceğini söylemiştir. Gül, başörtüsü konusuna ilişkin verdiği bu örnekle AK Parti'nin muhafazakârlık anlayışının özünde demokratik teamüllerin ön planda tutulduğunu anlatmaya çalışmıştır ("Newsweek, Türkiye'yi ve Gül'ü yazdı", 2007).

Refah Partisinin iktidarında gündeme getirilen şeriat nizamı konusundaki soruyu da yanıtlayan Gül, bu iddianın hayal ürünü olduğunu, ayrıca Türkiye'de kanunların AB standartlarına çekildiğini söylemiştir. Gül, Türkiye'nin her ne kadar Müslüman bir ülke olsa da bu hakikatın dini inanç ve siyasetin birbirine karıştırılmasına imkân vermeyeceğini vurgulamıştır. Türkiye'nin AB'ye girişi için bugüne kadarki bütün siyasi partilerden daha çok gayret ettiğine değinen Gül, kendini muhafazakâr demokrat

olarak tanımlayan AK Parti'nin serbest piyasa ekonomisi ile bireysel hak ve özgürlükleri daha da güçlendirme adına çalıştığını, bunun için pek çok kanunu Meclis'ten geçirdiğini, şeriatı geri getirmek gibi bir çabaları ve niyetlerinin olduğu iddiasının bu yapılanlarla çürüdüğünü ifade etmiştir ("Newsweek, Türkiye'yi ve Gül'ü yazdı...", 2007).

Yine 28 Eylül 2003'te Çakır'a konuşan Gül, AK Parti'nin kuruluş sürecinde İslam'ın durduğu yere ilişkin, muhafazakâr düşünceleri değerler manzumesi olarak tanımlar. Dünyanın neresinde olursa olsun, muhafazakâr düşüncenin inanç, tarih, medeniyet ve kültür gibi kavramları barındırdığını, söz konusu Müslüman bir toplum olduğunda bu değerlerin daha baskın hale geleceğini aktarır. Gül'e göre muhafazakâr demokrat AK Parti'nin dinle ilişkisi ancak din özgürlüğü ifadesiyle açıklanabilir. Avrupa standartlarına dahil olmak isteyen demokratik ülkelerin olmazsa olmaz özelliklerinden biri inanç özgürlüğüdür. Bütün özgürlüklerin savunulduğu gibi inanç özgürlüğünün de savunulması gerektiğini salık veren Gül, herkesin ne kadar dindar olması gerektiği hususunun göreceli olduğuna vurgu yapar. İnancın gösteriş malzemesi haline getirilmemesi gerektiğinin altını çizen Gül'e göre, din istismarı kavramı artık lügatlerden kalmıştır ve AK Parti, evrensel bir din özgürlüğünü talep eder (Çakır, 2003).

AK Parti'nin yeryüzündeki tüm inançların evrensel olarak özgürlüğünü savunduğunu söyleyen Gül, bu yaklaşımı da Avrupa standartlarına uyma ölçüsüne dayandırır. Parti'nin ortaya koyduğu düşünce sistematiği ile sunduğu vizyonun sadece Türkiye için yararlı olmayacağını, aynı zamanda İslam dünyası için de örneklik teşkil edeceğini şu cümlelerle vurgulamıştır:

"AK Parti'nin İslam coğrafyasında hususiyetle de yakın bölgelerdeki Müslüman genç nüfus ve entelektüeller üzerinde ciddi anlamda tesiri vardır. Mısır ve Suriye gibi yakın coğrafyalardaki ülkelerde buna yakinen tanık oldum. AK Parti olarak muhafazakâr demokrat kimliğimizle Müslüman ve dindarken aynı zamanda demokrat ve modern de olunabileceğini gösteriyoruz. Yaptığımız şey İslam dünyasına ve Müslümanlara verilecek en büyük hediyelerden biridir. Üstelik bunların AK Parti iktidarında konuşuluyor olması da önemlidir. Geçtiğimiz günlerde Tahran'da gerçekleştirdiğim konuşmayı başka bir partinin mensubu olan bir dışişleri bakanı da yapabilirdi. Ancak yansımaları bu konuşma kadar etkili olamazdı. Birebir yaptığımız görüşmelerde entelektüel konuları masaya yatırıyoruz. Bu sebeple toplantılarımıza yoğun ilgi oluyor. Yurt dışı seyahatlerimizde misyonumuzun Türkiye ile sınırlı olmadığına şahitlik ediyoruz. Hem Batı'dan hem de Doğu'dan ilgi ile izleniyoruz. Türkiye'de marjinal bazı

çevreler bize takılıyorlar. Onlar maalesef dünyadaki hareketliliği ve değişimi takip edemiyorlar. Kalıplaşmış mevzular üzerine konuşuyorlar.” (Çakır, 2003).

AK Parti iktidarları döneminde Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış kurucu unsurlardan Abdullah Gül’ün 11. Cumhurbaşkanı, muhafazakâr demokrasiye ilişkin fikirleri özetlenecek olursa; insan hak ve hürriyetleriyle özgürlüklerin öncelendiği, serbest piyasa ekonomisinin savunulduğu, dini söylem ve yaşayışın ancak demokratik düzenlerde rahatlıkla yaşanabileceği, dinin siyaset sahnesine çıkarılmaması gerektiğinin savunulduğu bir çizgiyi temsil eder. Gül’ün muhafazakâr demokrasiye ilişkin en önemli vurgusu Türkiye’nin AB üyeliğidir. Muhafazakâr demokrasi söyleminin öncül koşulunun bu olması argümanın vizyonuna ilişkin en belirgin referans noktasıdır.

2.1.3. Bülent Arınç’ın Muhafazakâr Demokrasi İddiası: “Hareket ama ideoloji değil”

Bülent Arınç AK Parti’nin kurucu kadrolarında yer alan, AK Parti iktidarları döneminde Meclis Başkanlığı ve Başbakan Yardımcılığı gibi kritik görevlerde bulunmuş, keza yıllarca Milli Görüş içerisinde de önemli vazifelerde bulunmuş, muhafazakâr demokrasi iddiası ile ilgili zaman zaman çeşitli mecralarda açıklamalar yapmıştır. Söz konusu konuşmalar, AK Parti’nin muhafazakâr demokrasi kavramıyla neyi kastettiğinin anlaşılması açısından önemli ipuçları barındırmaktadır.

29 Mart 2003’te kendisine yöneltilen partiden ziyade siyasal bir hareketin oluşup oluşmayacağına dair bir soruya ilişkin cevapta Arınç, politikanın hakikatlerini işaret ederek ideoloji ile hareketin ayrımını yapmıştır.

AK Parti’nin bir hareket ve fakat ideoloji olmayacağını vurgulayan Arınç, gelinen noktada Türkiye’nin ve daha da ötesi dünyada gelinen noktanın bu olduğuna temas etmiştir. Kendisini Ülkücü Hareket olarak tanımlayan yapılanmanın ve içerisinden geldikleri Mili Görüş’ün içerisinde buldukları koşulları iyi bildiklerini aktaran Arınç, her iki hareketin var olmaya devam edeceğini; Türkiye’de mefkure ve idealleriyle her türlü düşünce sistematığının yaşayacağını, ancak siyaset yapmanın, vatandaşlara hizmet etmenin, toplumsal problemleri çözmeyen bambaşka şeyler olduğunu ifade etmiştir. Türkiye’de siyasetin realitenin olduğuna ve onun akıllıca yapılması gerektiğine temas eden Arınç, Türkiye’nin içeride ve dışarıda güçlü hale

gelmesinin, huzuru ve sükunu sağlamanın ideolojik yapılanmalarla mümkün olmadığını açıklamıştır. AK Parti'nin kendisini muhafazakâr demokrat olarak tarif etmesinin son derece doğru olduğunun altını çizen Arınç, muhafazakâr demokratinin bir ideolojiden ziyade, siyasi bir tanımlama, kendilerini ifade etme metodu olduğunu aktarmıştır (Çakır, 2003).

Arınç, aynı söyleşide AK Parti'nin ikinci ANAP olduğu yönündeki benzetmelere ilişkin, ANAP ve 1950'li yıllarda iktidara gelen DP'nin mîatlarını doldurduklarını söyleyerek, ANAP'ın merhum lideri Turgut Özal'ın iktidara geldiği yıllarda toplum üzerindeki tesirler, siyasal hayatta elde ettiği başarılar ve söylemleri üzerinden örnekler vermiştir. Özal'ın hem dindar, ama aynı zamanda demokrat ve sivil yapıya sahip bir lider olduğuna temas eden Arınç'a göre, Özal belki de bu özellikleri nedeniyle toplumun tüm kesimlerinden kitleleri partisi altında buluşturmaya muvaffak olmuş, böylelikle de toplumsal dönüşümü sağlayacak önemli çalışmaların öncüsü haline gelmiştir. Özal'ın liderliğindeki ANAP iktidarının özellikle 1983-87 arası dönemdeki başarılarının herkesçe takdir topladığının altını çizen Arınç'a göre, iktidara kim gelirse gelsin, toplumun gönlünde ve zihninde yer edinebilmesinin yolu, toplum için faydalı işler yapmaktır. Recep Tayyip Erdoğan'ın da tavırları, liderlik vasıfları ve karizmatik kişiliğiyle Özal'a benzediğini, hatta iki liderin fikri açıdan da birçok ortak noktalarının olduğunu altını çizen Arınç, buna rağmen AK Parti'nin ANAP'a benzetilemeyeceğinin altını çizmiştir (Çakır, 2003).

AK Parti'nin kurucu aktörlerinin Milli Görüş menşeli olduğunu ısrarla vurgulayan Arınç, özellikle kurucu kadronun Milli Görüş geleneğinin içerisindeyken kendilerini muhasebe etme ihtiyacının doğduğunu aktarır. Değişim ve dönüşüm meselesi Arınç'a göre kurucu kadro daha Milli Görüş mensubuyken konuşulmaya başlanmıştır. Ortaya koydukları her işin, kurdukları her cümlelerin nasıl etkilerinin olduğunu gördüklerini söyleyen ve toplumda travmatik sonuçlar doğuran 28 Şubat'la öncesindeki gerilim atmosferi konusunda da tecrübeli olduklarını kaydeden Arınç, dört partisi kapatılmış siyasetçiler olarak geçmişi, yaşananları ve bunların sonuçlarını anlayabilecek durumda olduklarına işaret eder (Çakır, 2003).

Yaşanan tecrübelerin sonrasında kurulan AK Parti, Arınç'a göre Milli Görüşçü olmakla yaftalanmamalıdır. Ayrılık sürecini kader olarak yorumlamak gerekir. Fakat

bununla birlikte Milli Görüş içerisinde gelmiş olmak yahut hali hazırda bu hareketin mensubu olmak kesinlikle ayıplanmamalıdır (Çakır, 2003).

AK Parti'nin toplumun içerisinde karşılık bulan tüm görüşlerle diyalog halinde olmasını temel düstur edinen Arınç'a göre, sıkılı bir elle tokalaşılmaz. El sıkışmak isteyen yumruğunu açmalıdır. AK Parti'nin kimin nereden geldiğini sorgulamadığını belirten Arınç, Cemil Çiçek'in 1978 yılında MSP'nin Yozgat İl Başkanı olduğunu, aynı dönemde kendisinin de Manisa İl Başkanı olarak görev yaptığını, Çiçek'in MSP'den ayrılıp ANAP'a geçtiğini, ancak bugün AK Parti çatısı altında bir araya geldiklerinde aslında aynı ortak paydayı paylaştıklarını; keza 1995'te Türkiye'de solun temsil edildiği çizgide bulunan Ertuğrul Yalçınbayır ile de düşünsel olarak çok da farklı noktalarda bulunmadıklarını, yine Doğru Yol Partisi menşeli Hüseyin Çelik'le de bu mânâda farklarının olmadığını keşfettiklerini anlatır ve diyalogla, tanışmayla, farklı fikirlere saygıyla bir çatı altında buluşabildiklerine atıfta bulunur (Çakır, 2003).

AK Parti için Arınç'ın yukarıdaki ifadelerine bakıldığında, kurulduğu zaman dilimi içerisinde bir merkez sağ partisi görünümü verdiği tespit edinilebilir. Arınç'ın söylemlerine bakılarak muhafazakâr demokrasi düşüncesinin, Türkiye'de merkez sağa mensup kişileri ve "marjinal olmamak kaydıyla" solu da içerisine alan bir vizyonu içerdiği söylenebilir. Arınç,

"Hangi arkadaşımızın hangi düşünce yapısından, siyasi ekolden, partiden geldiği çok önemli değil. Ülke meselelerini beraber hareket etmeye karar verdiğimiz arkadaşlarla görüşüyor, siyasetin ilkelerini birlikte ortaya koyuyoruz. Olmazsa olmazlarımız, temel ilkelerimiz var. Bunlara evet diyerek söz veren insanlarla, geçmişine değil geleceğe bakarak hareket ediyoruz. Ama geçmişimizi inkâr etme noktasında değiliz, hele benim gibi bir adam bunu yapmaz. Çünkü geçmişimde beni utandıracak hiçbir şey yok. Geçmişimde hatalar vardır. Ben bu hatalarımı düzelttim. Asıl kötülük o yanlışlarda ısrar edenlerdir. Biz her şeyin muhasebesini yaparak geldik. RP kapatıldı, yaptık. FP kuruldu, yaptık. Kapatıldı, yine yaptık. FP sonrasında ne olacağını da tartıştık. Yıllarca bu harekette birlikte olduğumuz insanlarla artık 2000'li yıllarda Türkiye'de siyasetin nasıl olması gerektiği konusunda anlaşamadık." (Çakır, 2003)

cümleleriyle söz konusu vizyonun sınırlarını çizmiştir.

Arınç, ırkçılık meselesi ve dincilik yakıştırmalarına yönelik de 19 Haziran 2007 tarihinde Manisa'da AK Parti'nin milletvekili tanıtım toplantısında konuşmuş, her iki tutumun Türkiye'de birlik ve beraberliğin altını dinamitleyeceğini söylemiştir. AK Parti kadrolarının ve tabanının, dini yaşadıklarının ve yaşatmaya gayret ettiklerinin

altını çizen Arınç, AK Parti'nin asla ideolojik bir yapılanma olmadığına; dinci partilerin dünyanın her yerinde toplumun faydasına ve çıkarlarına yönelik çalışmalar yapamadığına; Türkiye'de de durumun aynı olduğuna ve dolayısıyla AK Parti'nin dinci olarak tanımlanacak bir parti olamayacağına; bilakis herkesi kucaklayan, herkese saygı gösteren, kimseyi inancı sebebiyle kınamayan kişilerin oluşturduğu bir parti olduğuna temas etmiştir. Arınç gerçek laikliği de böyle tanımlayabileceğimizi söylemiştir (Arınç: AKP dinci bir parti değildir, 2007)

2009'da bir televizyon programında şahsının geçmişi ve siyaseten bugün geldiği noktayı soran gazetecilere, siyasette geçmişten bu yana var olduğunu, Milli Görüş içerisindeki mücadelede hep ön saflarda yer aldığını, fakat 2001'le birlikte çoğunluğu aynı çizgideki arkadaşlarıyla beraber AK Parti'yi kurduklarını ve siyaseti şimdi bu çizgide sürdürdüğünü söylemiştir. Geçmişte Milli Görüş içerisinde yer almanın utanılacak bir şey olmadığını vurgulayan Arınç'a göre Milli Görüş içerisinde siyaset yapmak da bir eksiklik değildir. Arınç, siyasetin içerisinde aktif olarak yer aldığı her dönemde günlük tartışmalardan ziyade, düşünce ve ideallerle meşgul olduğunu, söz konusu idealler çerçevesinde de Milli Görüş merkezli hareketlerin içerisinde yer alması gerektiğini aktarmıştır. Yeni dönemde AK Parti içerisinde muhafazakâr demokrat kimliği benimsediğini, bu yeni durumla birlikte mazideki hataları, noksanlıkları ve tecrübeleri değerlendirerek Türkiye'nin çıkarlarına uygun düşünsel bir değişime uğradığının altını çizmiştir ("Ağabeylik pozisyonum yok", 2009).

Arınç, muhafazakâr demokrasi iddiasını savunan bir siyasi harekette bulunuyor olmanın Türkiye'deki muhafazakârları rahatsız ettiğini, Anayasa'nın ailenin korunmasına ilişkin maddelerini hatırlatarak, kendisinin de bunları söylerken hükümetin içerisinde yer almanın sorumluluğunu taşıması gerektiğini vurgular. Vatandaşların hükümete; uyuşturucu ve alkol kullanma yaşının 11'e, 9'a kadar indiğini, çocuklarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarını, ailevi değerlerin tarumar olduğunu, nikahsız beraberliklerin birileri tarafından teşvik edildiğini, hatırlattığını vurgulayan Arınç, halkın bu uyarıları kendilerini sevdiği için yaptığını, kendilerinin de vatandaşa muhafazakâr değerleri benimsemelerine rağmen toplumdaki farklı kanaatlere de açık olduklarını ve onların haklarını da korumak durumunda olduklarını hatırlattıklarını aktarır. Türkiye'de herkesin birlikte yaşamak durumunda olduğuna ve ancak birlikte bulunduğu takdirde Türkiye'den bahsedebileceğine değinen Arınç, içki içenlerin de televizyon dizilerinin de bu toplumun realitesi

olduğunu savunarak onlara da saygı duyulması gerektiğini söyler. Bununla birlikte, gösterilen saygının düzeyi, bireyleri ve aileleri eritecek, bozacak seviyede de olmamalıdır (Arınç el açıp Allah'a şu duayı etti!, 2011).

Bu açıklamalar, muhafazakâr demokrasi iddiasının içeriğine ilişkin fikir verirken, aynı zamanda muhafazakârlar tarafından muhafazakâr demokrasinin tam olarak benimsenemediğine, zaman zaman da eleştirildiğine işaret eder. Özgürlük kavramının sınırlarının demokrasi içerisinde belirlenmesi gerektiğini de salık veren bu ifadeler, Türkiye'deki muhafazakârlar tarafından ailenin korunması, uyuşturucu ve alkol gibi kötü alışkanlıkların özendirilmesinin önüne geçilmesi, şeklindeki temel yaklaşımların göz ardı edilmemesi gerektiği yönündeki duyarlılıklarını göstermektedir ("Arınç el açıp Allah'a şu duayı etti!", 2011).

Türkiye'de dine ilişkin değerlerin ve muhafazakârlık konusunun daha çok gündeme gelip gelmeyeceğine ilişkin soruya ilişkin Arınç, Türkiye'de vatandaşların ortak değerleri denilebilecek unsurların daha fazla görünür hale gelmesinde bir problem görmediğini ifade etmiş ve bu soruyu AK Parti'nin muhafazakâr değil muhafazakâr demokrat olduğuna işaret ederek yanıtlamıştır. Partinin muhafazakâr demokrasi söyleminin anlaşılabilir kabul edildiğini söyleyen Arınç'a göre muhafazakâr demokrasideki muhafazakârlık kavramının asla statükoculuk olarak yorumlanmaması gerekir. Bilakis toplumun mazinin derinliklerinden bu yana inanageldiği olgulardan ibarettir ve böylesi bir yaklaşım daha doğrudur ("Arınç el açıp Allah'a şu duayı etti!", 2011).

AK Parti'nin muhafazakârlıkla alâkalı düşüncelerine yönelik soruya Arınç; Türkiye'de muhafazakârlığı sadece kendi partilerinin temsil etmediğini aralarında sosyal demokratlar, MHP, hatta BDP'nin de bulunduğu partilerin liderlerinin ifadelerine bakıldığında muhafazakârlığa dair ip uçları bulunabileceğini söyleyerek cevap vermiştir. Ona göre bunun temel nedeni Türkiye'nin AB'ye giriş süreci, Türkiye'deki ayrılıkçı bazı akımların millet nezdinde karşılık bulmaması, ifade ve düşünce özgürlüklerinin sınırlarının genişletilmesi ve ceza kanununda son derece yeterli denilebilecek bir esnekliğe zemin hazırlanmasıdır ("Arınç el açıp Allah'a şu duayı etti!", 2011).

Avrupa'da, hatta ABD'de dindarlığın tanımının kişilerin inançlarını samimi bir şekilde yaşamasından ibaret olduğunu aktaran Arınç'a göre Türkiye'de muhafazakârlıkla

muhafazakâr demokratiğe karşı yapılan eksen kayması eleştirileri, Malezya'ya dönme şeklindeki yargı ve Ortadoğu ülkelerine eklemleme iddiası lüzumsuzdur. Çünkü Türkiye'de muhafazakârlığın oraya koyduğu değerler manzumesi bugün, aniden yeşermemiş; geçmişten bu yana süregelmiştir. Dolayısıyla Arınç'a göre muhafazakârlıkla muhafazakâr demokrasiye ilişkin Türkiye'de özellikle bir önyargı oluşturulmaya çalışılmaktadır ("Arınç el açıp Allah'a şu duayı etti!", 2011).

O dönem Mardin Valisi olarak görev yapan Hasan Duruer, o bölge vatandaşlarının kız çocuklarını inanca dayalı bazı gerekçelerle okula göndermemeleri üzerine, kız çocuklarla erkek çocukların ayrı okullara gitmelerini teklif etmiştir ("Validen şaşkırtan öneri: Kızlara ayrı okul", 2009) Bu ifadelerle ilişkin kendisine yöneltilen soruyu Arınç, özendirme amaçlı bir konuşma olabileceği, Türkiye'de ergenlik yaşının çok düştüğü ve bu yaşların hem kızlar hem de erkekleri için farklı davranış kalıplarını da beraberinde getirdiği, bunların söz konusu bölgede farklı anlaşılmalara neden olabileceğini düşünmek gerektiği şeklinde yanıtlamıştır. Arınç, eğer bu iddia kati surette aynı okulda okutulmamaları şeklinde ortaya atıldıysa buna katılamayacağını, bu hususta en ideal çözümü pedagoğların bulacağını ve Vali'nin girişimini de böyle okumak gerektiğini söylemiştir ("Ağabeylik pozisyonum yok", 2009). Arınç'ın açıklamaları, Milli Görüş'ten gelen kişilerce kurulan AK Parti'nin bahsettiği dönüşüme ilişkin belirsiz bir durum olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü özgürlük kavramını özellikle gündeme getiren düşünce sistematiğine göre seküler fikirler ne kadar önemseniyorsa, tıpkı onun kadar muhafazakâr fikirler de önemsenmelidir.

Keza, Türkiye'de kız öğrencilerle erkek öğrencilerin aynı evi paylaşması tartışmalarının yapıldığı 2013 yılında kendisine konuya ilişkin sorulan bir soruyu Başbakan Yardımcısı sıfatıyla; Türk toplumunun bir takım değerlerinin olduğunu, AK Parti'nin muhafazakâr demokrat söylemiyle siyaset yaptığını ve bu imajla oy aldığını, bazı insanların kızının nikahsız olarak bir erkekle aynı evi paylaşmasını tabii karşılayabileceğini, buna rağmen Türk toplumu açısından aile kavramının son derece mühim olduğunu ve toplumun kahir ekseriyetinin böylesi nikahsız ilişkileri sorunlu gördüğünü söyleyerek cevaplamıştır ("Arınç'tan muhafazakâr demokrat açıklama", 2013).

Burada Arınç'ın itirazının temel referans noktası Türkiye'de muhafazakâr ideolojinin de kırmızı çizgilerinden biri olan aile müessesesinin muhafazası düşüncesidir.

Dolayısıyla Arınç'ın ifadelerinden muhafazakâr demokrasi düşüncesinin bireysel özgürlüklerin öncelenmesi hususuna ne kadar ehemmiyet gösterse de muhafazakâr düşüncenin vazgeçilmez gördüğü değerler konusundaki özgürlüklerin sınırı konusunda da net olduğu anlaşılmalıdır.

Yine Arınç; aynı talebin öncelikle güvenlik ve sonrasında sosyal huzurun yok olması gibi sebeplerle kabul edilebilir olmadığını vurgulamış, büyük çoğunluğunun apartmanlarda yaşadığı halkın, bu tabloya kayıtsız kalamayacağını iddia etmiştir. Böyle evlerin terör örgütleri için uygun ortamlar oluşturma ihtimali de toplumu huzursuz etmiştir. Dolayısıyla, aile müessesesinin korunması konusunun yanına, yine muhafazakârların gündeminde olan güvenlik ve toplumsal huzur mevzularını da eklemiştir (“Arınç'tan muhafazakâr demokrat açıklama”, 2013).

Kızlı erkekli evler tartışmalarına ilişkin son olarak Arınç, sokak röportajında konuya ilişkin soruya bir kadının verdiği cevaba atıfta bulunarak, kimilerinin bu durumda bir sakınca göremeyebileceği, ancak gencecik bir kızın verdiği ateşle barut örneği üzerinden düşünülecek olursa kız erkek ilişkilerinde kaybedenin kızlar olduğunu, terk edilmeleri durumunda karşı karşıya kalacakları tehlikenin herkesçe bilindiğini vurgulamıştır. Arınç, Türk toplumunun muhafazakâr olduğunu savunarak, baskıcı bir yöntem kullanmadan meselenin üzerine gidilmesi gerektiğini aktarmıştır (“Arınç'tan muhafazakâr demokrat açıklama”, 2013).

2.1.4. Ömer Çelik'in Muhafazakâr Demokrasi İddiası: “Yerel derinlikler ve dinamiklerden beslenerek, evrensel siyasal değerlerle ölçüleri yakalayabilmek”

Ömer Çelik, AK Parti'nin kurulduğu günden bu yana başta MKYK üyeliği olmak üzere, Genel Başkan Yardımcılığı, Bakanlık ve parti sözcülüğü gibi önemli vazifeleri ifa etmiştir. Onun muhafazakâr demokrasi düşüncesiyle ilgili açıklamaları ve kanaatleri iddianın düşünce pratiklerini anlamak açısından mühimdir.

2004'te Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu'nda konuya ilişkin yaptığı konuşmada Çelik'e göre siyaset bir fikriyat temelinde yapılmalı ve millete mal olmalıdır. Ona göre bir siyasi hareket ya da partinin herhangi bir kimliği seçerek ve o kimliği açıklayan söylemle milletin karşısına çıkarak halkın kendisini sınavacak bir alan inşa etmesi demokratik açıdan önemli bir kazanımdır. Çelik'e göre AK Parti

muhafazakâr demokrasi iddiasıyla toplumun karşısına çıkıp bu kazanımın gereğini yapmıştır (Çelik, 2004: 270).

Muhafazakâr demokrasi, AK Parti'nin kurulmasıyla değil daha kurulmadan Genel Başkan Erdoğan'ın açıklamalarında kendisine yer bulduğunu söyleyen Çelik, muhafazakâr demokrasinin AK Parti için bir ihtiyaca binaen üretilmediğini, hareketin bizzat muhafazakâr demokrasi söylemiyle siyaset sahnesine adım attığını ifade eder (Çelik, 2004: 269).

Çelik; muhafazakârlık ideolojisinin bu topraklarda sosyal ve kültürel bakımdan uygulandığında dahi toplumsal gelenekler ve maziden beslenerek uluslararası standartlara ulaşsa bile kendi içerisindeki kırılmalığa engel olamadığını aktarır. Mesela iktisadi açıdan liberal bir sistem benimsendiğinde, hukuki normları oluştururken insan hak ve hürriyetleri konusunda benzeri bir hassasiyet gösterilmemiştir. Tam da bu noktada muhafazakâr demokrasi öne çıkarak söz konusu kırılmalığı bertaraf edecek bir siyaset ortaya koyma iddiasındadır (Çelik, 2004: 271).

Kavram, dillendirilmeye başladığında ona ilişkin daha önce rastlanılmadığı yönünde eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirilere Çelik, daha evvel bu topraklarda konuşulan liberal demokrasi kavramını uygulamak nasıl mümkün olduysa muhafazakâr demokrasiyi uygulamak da aynı ölçüde mümkündür şeklinde cevap verir. Her ne kadar söylem kendi bünyesinde bazı sorunlar taşısa da bunlar tarihte uygulanan ya da ortaya konan bütün siyasi ideolojilerin sorunlarından daha çok değildir (Çelik: 2004: 271).

Muhafazakâr demokrasi, muhafazakârlık ve demokrasinin terkihi değildir. Bu söylem AK Parti tarafından siyasi ideolojilere kazandırılmış ve onun kimliğı hüviyetindeki bir düşünce sistematiğidir. Kavramdaki muhafazakâr ifadesini, Türkiye'de bir kesim statükoculukla eş değer olarak görür. Yine aynı kişilerin iddiasına göre demokrasi kavramı muhafazakârlığın yanına onu yumuşatma adına eklenmiştir. Çelik'e göre bu argüman daha baştan anlamını yitirmiştir. Çünkü muhafazakârlık kavramına yüklenen anlam doğru değildir. Muhafazakâr demokrasiyi entegre bir kavram olarak vasıflandıran Çelik, muhafazakâr demokrasinin sağlam bir zeminde ilerlediğini iddia eder (Çelik, 2004: 272).

Muhafazakar demokrasi düşüncesinin ana felsefesi Çelik'e göre şöyledir: Tamamıyla yerel dinamiklerle beslenen ve fakat evrensel politik değer ölçülerine uyum sağlayan

bir düşünce sistematiği. Çelik bu iddiaya örnek olarak da Porto Allegra Toplantısı sonunda yayınlanan bildirgedeki ifadeleri gösterir. Davos'a alternatif olarak düzenlenen Porto Allegra'nın sonucu olarak yayınlanan bildirgeye göre hayat standartlarıyla milli gelir oldukça önemlidir. Ancak onlar kadar önemli olan başka bir gerçeklik daha vardır: Toplumsal değerler. Bu toplantıda toplumsal değerlerin önemiyle birlikte gelecekteki durumu da tartışılmıştır. Buradan referansla Çelik, insanlığın mensubiyet hissinin ve değer olarak gördüğü şeylerin çoğu kez hayat standartlarından daha fazla önemsendiğini vurgulamış ve Erdoğan ile Arınç'ın da altını çizdiği bir ilkeye değinmiştir: Muhafazakâr demokrasi düşüncesinin yerel sosyokültürel değerleri sarsmadan evrensel değerlere entegre olmayı model olarak benimsemesi (Çelik, 2004: 272).

21 Mart 2003 tarihinde Meclis'te Genel Kurul'daki konuşmasında Çelik, CHP Parti sözcülerinin sosyal demokrat olmaları nedeniyle sol kulaklarının hayli iyi duyduğunu söylemelerine binaen, kendisinin muhafazakâr demokrat olduğunu söylemiş ve her iki kulağının da kusursuz şekilde duyduğunu aktarmıştır ("TBMM Genel Kurul Tutanağı", 2003). Çelik böylelikle, muhafazakâr demokrat olmanın toplumun hepsini, ayırmadan ve istisnasız kucaklamak demek olduğunu ifade etmiştir.

Çelik yine Meclis grup konuşmasında, muhafazakâr düşüncenin ortanın sağında bulunduğu ve muhafazakâr demokrasinin de bundan farklı bir şey olmadığı yönündeki eleştirilere, muhafazakârlığı ortaya atan ya da onu bir siyaset tarzı olarak benimseyen hiçbir fikir insanı yahut siyasetçinin, onu statükoculuk mânâsında kullanmadığını, aksine toplumsal hayattaki olumsuz taraflarına ilişkin eleştirel tavırlarıyla ön plana çıktığını belirtmiştir. Muhafazakârlığı benimseyen kişi, grup, yahut kitlelerin toplumun ahlak kavramının öğütlediği değerlerin sürdürülmesi temelinde ilerlemesi ve gelişmesi için bazı pratikleri hayat geçirdiklerinin altını çizer. Ona göre muhafazakârlığı söylem ve düşünce pratiği olarak özümsemiş siyasal grup yahut partiler, geçmişten bu yana gelecekle alâkalı faktörlerin sürdürülmesini önlemeye karşı eleştirel bir tutum sergilerler. Tabii olarak Türkiye'de sol fraksiyona mensup kişi yahut grupların öne sürdüğünün aksine muhafazakârlık kesinlikle statükoculukla bir tutulamaz ("TBMM Genel Kurul Tutanağı", 2003).

Bu ifadelerle muhafazakâr demokrasi düşüncesinin ve uygulamalarının temel dayanak noktalarından olan muhafazakârlığın baz temel değer ve kavramları muhafaza etmek

şartıyla değişime kayıtsız kalmayacağını vurgulayan Çelik, böylelikle bir bakıma muhafazakâr demokrasi kavramının temel unsurlarından birinin daha altını çizmiştir.

Gazeteci Marc Champion 4 Mayıs 2010'da Wall Street Journal'da yazdığı makalede (Champion, 2010), Türkiye'de İslamcı kanatla laikliği savunan kitleler arasında bir mücadele hatta iç savaş olduğunu ileri sürmüştür. Çelik, söz konusu iddiayı kara propaganda olarak nitelemiş ve AK Parti'nin muhafazakâr demokrat kimliğinin laik rejimle hiçbir sorununun olmadığını aktarmıştır (“Çelik: AK Parti'nin laiklikle sorunu yok”, 2010).

AB'ye giriş çalışmalarının yapıldığı dönemde bağımsız yargının kuvvetli hale gelmesi adına yapılan icraatların bugüne has çabalar olmadığına atıfta bulunan Çelik, Türkiye'nin Birliğe adaylığının kabul edildiği 1999'dan sonra başladığını belirtmiştir. Kopenhag Kriterleri'nin icaplarının yerine getirilmesinin de özgürlüklerin hak edilen şekilde yaşandığı bir toplum inşası için zaruri ve ivedilikle atılması gereken adımlar olduğunu vurgulamıştır. AK Parti'nin iktidara gelişiyle beraber demokratikleşme adına gerçekleştirdiği hamlelerin yalnızca Türkiye'de değil dünyada da ses getirdiğini söyleyen Çelik'e göre bununla da kalınmamış, yaşanan değişimleri uzaktan takip eden Batılı devletler Türkiye'de gerçekleştirilenleri “sessiz devrim” şeklinde nitelendirmişlerdir (“Çelik: AK Parti'nin laiklikle sorunu yok”, 2010). Çelik, Marc Champion'ın kaleme aldığı makalede AK Parti'yi tanımlamak üzere kullandığı İlimli İslamcı yakıştırmasını doğru bulmadığını, partinin en yetkili ağzı olan Erdoğan'ın söz konusu tanımlamayı defalarca kez reddettiğini vurgulamıştır. Ona göre AK Parti, muhafazakâr demokrat kimliğini haizdir ve kesinlikle “siyasal İslam” veya “ılımlı İslam” tanımlamalarını reddeder (“Çelik: AK Parti'nin laiklikle sorunu yok”, 2010).

Çelik'in yaptığı konuşmalar, açıklamalar ve verdiği demeçlere bakılarak AK Parti'nin birinci iktidar dönemi olarak da adlandırılan 2002 ile 2007 arası dönemde muhafazakâr demokrasi söylemini toplumun gündeminde tutarak zihinlere yerleştirmeye çalıştığı ve bundan her ne olursa olsun taviz vermediği söylenebilir. Çelik'in tıpkı diğer isimler gibi AB üyeliği sürecine yaptığı atıf, kişi hakları ve bireysel özgürlüklerin inşası ve AB'ye kabul edilme konusundaki kararlı tutumu muhafazakâr demokrasi söylemindeki ısrarın nedenleri olarak ön plana çıkmaktadır.

2.1.5. Yalçın Akdoğan'ın Muhafazakâr Demokrasi İddiası: “Tedrici bir süreç şeklinde gerçekleşmeyen değişimlerin kalıcılığı da söz konusu olmaz”

AK Parti'nin kuruluş sürecinde Genel Başkan Danışmanı olarak görev yapan Yalçın Akdoğan, muhafazakâr demokrasi kavramının teorik zeminini oluşturan önemli isimlerden biridir. Yaptığı açıklamalar ve konuşmalar, verdiği demeçler, ortaya koyduğu çalışmayla kavramı içini doldurmada başat aktörlerden biri olan Akdoğan, muhafazakâr demokrasinin Türkiye'de gündeme gelmesini ve tartışılmasını sağlamıştır. Bu nedenle Akdoğan'ın muhafazakâr demokrasi iddiasıyla ilgili söylemleri partinin düşünce serüvenini anlamak bakımından önemlidir.

Akdoğan, Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu'nda gerçekleştirdiği konuşmada Türkiye'de muhafazakârlığa ilişkin kanaat bildirmeyi, mayınlı bir arazide yürümeye benzetir. Çünkü ona göre Türkiye'de muhafazakârlık statükoculuğa eş değer görülür, ayrıca uluslararası düzeyde de kavrama ilişkin birtakım problemler olduğu öne sürülür. Muhafazakâr demokrasi iddiasıyla AK Parti, muhafazakârlığın içeriğini olduğu gibi alıp kullanmak yerine, onu Türkiye ve dünyadaki koşulları göz önüne alarak yeniden yorumlamaktadır (Akdoğan, 2004: 228).

Kimilerinin literatürde muhafazakâr demokrasi şeklinde bir kavramsallaştırmanın olmadığına dair eleştirilerine yönelik Akdoğan, literatür olarak nitelendirilen şeyi insanlık tarihinin ilk gününden bu yana yazılmış bir eser olmadığını; zamana, zemine ve konjoktüre göre değişip gelişebileceğini vurgulamıştır. Yine Akdoğan'a göre siyasete dair düşünce pratikleri birilerinin masa başında yazarak oluşturduğu metinler olarak değerlendirilmemelidir. Siyasi ideolojiler, siyasal değişim ve fiillerin mücessem hale gelişiyile bir çerçeveye otururlar. Tabiatıyla, her siyasi hareket yahut parti gibi AK Parti'nin siyasi düşünceler literatürüne kazandıracığı teoriler ya da ifadeler bulunabilir. Muhafazakâr demokrasi iddiası ya da söylemi de böyle değerlendirilmelidir (Akdoğan, 2004: 228).

Muhafazakâr demokrasinin parametrelerini sıralayan Akdoğan'a göre, bu parametrelerden ilki, muhafazakâr demokrasinin değişim ya da dönüşümün devrimsel değil tedrici, aşama aşama, adım adım gerçekleştiğini savunmasıdır. Dönüşüm ve değişimlerin en kalıcı şekli toplumsal olanıdır. Değişim yahut dönüşümden kastın doğal bir sürecin aşamalı şekilde gerçekleşebilmesi olduğunun altını çizen Akdoğan'a

göre; toplumun sosyal ve kültürel kodlarının dikkate alınmaması, hatta sekteye uğratılmaya çalışılması tarihi serüvenin kazancı olarak ortada duran birikimin yok sayılması veya yok edilmesi gibi bir sonucu doğuracağından anlamsız ve zararlıdır. Totaliter yöntemlerle toplumun gerçekliklerinden uzak anlayışları dayatmaya çalışmak da artık anlamını yitirmiştir. Muhafazakâr düşüncenin de bu açıdan geleneksel olanı totaliter tavırlara karşı muhafaza eden potansiyeli son derece önemlidir. Ve aşama aşama gerçekleşmeyen, tepeden inmece metotlarla gerçekleştirilen dönüşümler asla kalıcı olamazlar (Akdoğan, 2004: 228).

İkincisi; Akdoğan'a göre muhafazakâr demokrasinin siyaset mecrasında dayandığı yer uzlaşma kültürüdür. Sosyolojik değişikliklerin kendilerini özgürce dile getirebilmeleri için uzlaşma kültürü ve atmosferini inşa etmek olmazsa olmaz koşuldur. Böylelikle uzlaşma ve tolerans atmosferinde sosyolojik farklılıklar ayrılıklara ve kamplaşmalara değil çeşitliliğe dönüşür. Ayrıca, katılımcı demokrasi sayesinde de temsil edilerek politik süreçlere katkı sunarak kendisini geliştirir (Akdoğan, 2004: 228).

Üçüncüsü; Akdoğan, muhafazakâr demokrasinin siyasal meşruiyetin ancak ve ancak millet egemenliğine dayandığına altını çizer. Bu durum, anayasal düzene ve evrensel hukuk normlarına dayandırıldığında anlamlı olur. Akdoğan'a göre siyasetin en temel meşruiyet kaynağı milli iradenin kendisini kabul etmesidir. Hatta milli irade, siyasi iktidarların meşruiyetlerinin ilk koşulu olarak karşımızda durmaktadır. İkinci koşulu da siyasi iktidarın kendisini tanımladığı kimlikle ortaya konulan içeriğin; kuralların ve değerlerin toplumun tamamı tarafından kabul görmesi, içerisinde bulunulan zaman diliminin icaplarına da uymasındır (Akdoğan, 2004: 228).

Dördüncüsü; Akdoğan muhafazakâr demokrasinin siyasal iktidarın sınırlandırılmış ve belirli ölçülerle tanımlanmış olması gerektiğini savunur. Otorite, dayatmacı, totaliter ve baskıcı hale gelmiş anlayış ve yaklaşımları kabul etmez. Sınırları çizilmemiş, hukuksuz bir zemine imkân veren toplumsal katılım ve temsiliyet kabiliyetini yok sayan, kolektif yahut kişisel hak ve özgürlükleri rafa kaldıran baskıcı ve dayatmacı anlayış ve yaklaşımlar sivil siyaset ve demokratik düzenin düşmanlarıdır (Akdoğan, 2004: 228).

Beşincisi; hukuk devletinin en önemli özelliği tüm kurumlar hatta iktidarı kanuni bir çerçeve ile sınırlamasıdır. Muhafazakâr demokrasi, devletin tamamen ideolojik tercihlerle dogmatik bir alana sınırlandırılmasını da kesinlikle reddeder. Devlet olması

gereken fonksiyonlarına göre hareket eden küçük ve fakat dinamik olmalı, vatandaşlara bir şeyleri dayatan, onları belirli kalıplara sokan, bazı tercihleri yapmaya zorlayan değil, bizatihi vatandaşlar tarafından tanımlanan, şekillenen ve denetlenen bir yapı olmalıdır (Akdoğan, 2004: 228).

Altıncısı; muhafazakâr demokrasiye göre demokratik siyaset, tüm sorunların ve problemlerin rahatlıkla aktarılabilirdiği, toplumsal istek ve taleplerin tamamının yansıtılabilirdiği, doğrunun ve yanlışın ne olduğunun ancak test edilerek ortaya konulabilirdiği bir zemine dönüşmelidir. Türk toplumundaki çeşitlilikler ayrımcılığa sebep olmamalı, çoğulcu ve katılımcı demokrasiyi zenginleştirebilecek birer unsurlar olarak görülmelidir. Demokrasiyi tercih edilen hale getiren şey, sosyolojik ve kültürel bütün farklılıkları ve istekleri siyasetin konusu haline getirebilmesi, onları statükonun dayatmacılıklarından ve aşırılıklarından muhafaza edebilmesidir (Akdoğan, 2004: 228).

Yedincisi; muhafazakâr demokrasi düşüncesi toplum mühendisliğiyle radikalizmin her türlüşünü reddetmektedir. Siyasetin kamplaşma, kutuplaşma ve çatışma alanı olarak görülmesinin karşısında duran muhafazakâr demokrasiye göre siyasal alan tam anlamıyla birlik ve hoşgörü üzerine inşa edilmelidir. Radikal olarak tanımlanacak iddia ve söylemlerin de kurulu düzeni reddetmesi, onu bertaraf ederek yenisini kendi dinamikleriyle oluşturmaya çalışması da doğru ve kabul edilebilir bir metot değildir. Olması gereken, geleneksel yapının kimi unsurlarını ve kazanım olarak miras bıraktıklarını koruyup değişim ve dönüşümü bu şekilde sağlamaktır (Akdoğan, 2004: 228).

Sekizincisi; Akdoğan, muhafazakar düşüncenin gerçeklikle ideal arasında bir denge kurulması gerektiğini ifade eder. Bireylerin ya da grupların zihinlerinde oluşturmaya çalıştıkları düzenlere ilişkin ütopyalari olması tabiidir. Fakat bunları hayata geçirmek ya da meşrulaştırmak için dayatmacı metotları hayata geçirmeleri yahut doğrudan dayatma çabaları kabul edilemez (Akdoğan, 2004: 228).

AK Parti'nin muhafazakâr demokrasi söylemiyle yapmaya çalıştığı şeyin demokrasi kavramına yönelik tartışmalarına ilişkin yeni tanımlamalar ortaya koymak olmadığını savunan Akdoğan'a göre AK Parti, muhafazakârlık ve demokrasi terkibiyle kendisi için siyasal düzlemde yeni bir pozisyon açmıştır. Muhafazakâr demokrasi kavramını dile getirmek, politikadaki normalleşme, bağımsız olan yeni muhafazakâr bir partinin

siyaset sahnesinde boy göstermesi, siyasetin realist bir zemine oturması ve Türkiye’de siyasette kucaklayıcı yaklaşımın ön plana çıkması açısından son derece önemlidir (Akdoğan, 2004:230).

Akdoğan’a göre muhafazakâr demokrasi ile AK Parti, muhafazakârlığın uluslararası yorumlarıyla bazı noktalarda benzeşebilir. Ancak buna rağmen sosyokültürel özellikleriyle beraber muhtevası oluşturulan yeni bir kavram üretme girişimi hayli zordur (Akdoğan, 2004:234).

Muhafazakâr demokrasi düşüncesinin muhafaza etmek istediği birtakım değerler olduğunu aktaran Akdoğan’a göre bu değerler, asırlardır insanlık vicdanının da kabul ettiği, maziden bugünlere gelen ve ortak payda olarak tanımlanabilecek; insan hakları, adalet, sosyal dayanışma ve hoşgörü gibi değerlerdir. Muhafazakâr demokrasinin farkı ise, söz konusu değerleri hayatın her alanında muteber ve geçerli hale getirebilmektir. Akdoğan, muhafazakâr demokrasinin bunu başarabilmek için bazı metotlar uyguladığını ve bazı kurumları işler hale getirerek farkını ortaya koyduğunu aktarır (Akdoğan, 2004:234)

Muhafazakâr demokrasinin altını ısrarla çizdiği gelenek kavramı da öylesine geleneklerle ananelerden ibaret değildir. Bilakis, AK Parti gelenek kavramına bilgece anlam yüklemiş, semavi dinler ve bütün medeniyetlerin ortak paydası hikmeti muhafazakâr demokrasi iddiasında içkinleştirmiştir (Akdoğan, 2004:234).

Tüm bu konuşma, açıklama ve söylemlere bir bütün olarak baktığımızda, AK Parti’nin kurucu aktörlerinin ve ideologlarının muhafazakâr demokrasi iddiasıyla; uzlaşmacı, gelişmeye açık, yozlaşmaya kapalı, maziden ve içerisinde bulunduğumuz toprakların değerlerinden beslenen muhafazakâr düşüncenin parametrelerine uygun, yerli sosyal ve toplumsal değerlerini referans alan, devrimci denilebilecek bir dönüşüm sürecinden ziyade, tedrici, adım adım gerçekleşen, organik olan bir tekamül sürecini önemseyen, muhafaza edilmesi gerekenin statüko değil toplumsal değerler olduğunu düşünen, sivillikten yana, marjinalliğin ve ütöpik düşüncelerin karşısında olan, denge gerçekliğine özel önem veren, hukukun üstünlüğünü önceleyen ve bunu işler hale getiren kurumları önemseyen, iktidarın sınırlı olması gerektiğini düşünen, dayatmacı anlayışa mesafeli duran, toplum mühendisliğinin her türlüünü reddeden, aklı öne çıkaran ve fakat tecrübeyle birikimi de görmezden gelmeyen bir düşünce pratiğini dile getirdiklerini tespit etmek mümkündür.

Kamu güvenliği ve devletin bekası gibi hayati önceliği olan konuların ve dönemlerin dışında muhafazakâr demokrasinin gereklerini yerine getirmeye gayret eden AK Parti, güvenlik ve beka meselesinin tehdit edildiğinin vurgulandığı olağanüstü dönemlerde bu değerlerin karşılıklarını pratikte farklı şekilde hayata geçirmiştir. Bu süreçle zıt dinamikler olan değişim ve süreklilik kaygısının muhafazakâr demokrasiyi ve söylemi ne yönde değiştirdiği izleyen bölümde ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AK PARTİ'DE POLİTİKA VE SÖYLEMİN DEĞİŞİMİ

AK Parti'nin muhafazakâr demokrat söylemi, Türkiye'de ve dünyada olağanüstü şekilde meydana gelen olaylarla birlikte, tedrici olarak değişiklik göstermiştir. Bu değişimi, dünyanın, ülkenin ve şartların değişmesinin bir sonucu olarak görenler olduğu gibi, olumsuz bir değişime işaret ettiğini düşünenler de vardır. Bu bölüm, söz konusu değişimi farklı perspektiflerden ele alan ve açıklamaya çalışan yaklaşımlarla onların değerlendirmesini içermektedir.

3.1. “Evrensellik” ve “Dünyayla Bütünleşme”den Yerlilik ve Milliliğe

2001'de resmi kuruluşu gerçekleşen ve 2002 seçimlerini kazanarak iktidara gelen AK Parti, 2007'ye kadarki süreçte kendisini tam olarak muhafazakâr demokrat şeklinde tanımlamıştır. Fakat daha bu söylemin konuşulmaya başlandığı ilk günlerden itibaren AK Parti'nin siyasi ideolojiler yelpazesindeki yeri tartışılmaya başlanmıştır.

Burhanettin Duran, söz konusu tartışmaların ABD'nin Ortadoğu'da uygulamaya koymaya çalıştığı Büyük Ortadoğu Projesi üzerinden sürdürüldüğünü söyler. Türkiye'nin bu projenin Ortadoğu'daki temsilcisi şeklinde yorumların yapıldığını, yaşanan bir dizi olayların sonrasında takınılan tavra bakılarak Batı'yla köprüleri atan Türkiye'nin Avrasyacı şeklinde de tanımlanmak istendiğini aktarır. AK Parti'ye ilişkin eleştiriler birbirine taban tabana zıt ideolojilere mensup gruplar ya da kişilerce yapılmaktadır. AK Parti, demokratik İslamcılık, dindar Kemalizm, otoriter İslamcılık ve karşı devrim gibi tanımlamaların muhatabı olmuştur. AK Parti'ye yönelik İslamcılık iddiası 2009'daki Davos Zirvesi'ne ve 2010'daki Mavi Marmara Baskını'na dayanır. 2013'teki Gezi Parkı olaylarıyla başlamak üzere Batı'da da AK Parti'nin İslamcı olduğu vurgusu sıkça dillendirilmiştir. İçeriden ya da dışarıdan AK Parti'ye ilişkin birtakım kategorizasyonlar yapılırken gözden kaçan husus onun kendisini nasıl tarif ettiği sorusudur (Duran, 2018: 47).

Bu iddialara mesnet olarak değerlendirilen gerilimlerden biri 2007'deki Cumhurbaşkanlığı seçimleridir. AK Parti'nin 2007'den 2016'ya kadarki zaman diliminde hayli büyük kaotik olaylarla karşı karşıya kalması yalnızca kendisinin de değil, Türkiye'deki siyasal zeminin tamamında bazı dönüşümlerin meydana gelmesine

neden olmuştur. AK Parti'nin kurulduğu 2001'den 2016'ya kadarki 15 yıllık zaman diliminde, sivil-asker ve din-siyaset ilişkileri başta olmak üzere pek çok noktada dönüşüme sebep olacak ve adeta bir literatür oluşturacak kadar çok hadise yaşanmıştır (Duran, 2018: 48).

Kurulduğu tarihten itibaren ilk 6 yıllık zaman zarfında muhafazakâr demokrasiyi kimlik olarak belirleyen AK Parti, şartlara ve ihtiyaçlara bağlı olarak iki farklı söylemi dillendirmeye başlamıştır: “Yerli ve Milli” ile “Bizim Medeniyetimiz.” Söz konusu iki yeni söylem güçlü ve karizmatik bir liderin ortaya koyduğu tepkilere binaen, bir meydan okuma gibi değerlendirilmelidir (Duran, 2018: 48).

Söz konusu değişiklikler aslına bakılırsa toplumsal talep ve beklentilerin karşılığı olarak gerçekleşmiştir. Söylemsel değişiklikler tecdit ifadesiyle tanımlanabilir. Bu ifade siyasette önemli bir değişim metodudur. Tecdit stratejisi toplumsal gerçekleri önceleyen bir siyaseti temsil eder. Çünkü politika üretilirken yahut siyaset pratize edilirken toplumun gerçekleri, beklentileri ve tepkileri dikkate alınmak zorundadır. Değişimler tepeden inmece yaklaşımlarla gerçekleşmez, dönüşümler dayatılmaz ve ideolojik yöntemlerle gerçekleştirilmez (Yıldırım, 2014).

Tecdit tezi; demokratik Türkiye'nin siyasetteki geleneğinin bu yöntemle yani yenilenerek dönüşeceğini, uzun yıllardır çözümlenemeyen bireysel hak ve özgürlüklere alan açılmasının Kürtlerle Alevilerin haklarına kavuşmasının ancak tecditle gerçekleşebileceğini vurgulayarak temellendirir. Söz konusu haklarla isteklerin birdenbire karşılanamaz ve problemler aşama aşama giderilebilir (Yıldırım, 2014).

Tecdit hareketleri bazı sancıları da ihtiva eder. Çünkü tecdidin amacı kitleleri buldukları noktadan alıp daha ileriye taşımaktır. Tecdit yaklaşımı, ön yargıları sarsarak geçmişten kalan alışkanlıkların sorgulanmasına ve toplumu artık herkes için alışılmış hale gelen atmosferin ötesine geçirmeye çalışır. Böylesi bir durumla karşı karşıya kalındığında demokratik düzeni sarsmaya ve toplumu korkutarak sindirmeye yönelik bazı girişimler hayata geçirilmeye çalışılır. 2007'deki Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde gerçekleştirilen Cumhuriyet Mitingleri, Gezi Parkı olayları ve devlet için her an tehdit unsuru haline gelebilecek paralel yapılanmalar böyle değerlendirilebilir (Yıldırım, 2014).

AK Parti'deki fikri değişim mazideki üç mühim hadiseyle hesaplaşmanın sonucu olarak yaşanmıştır. Bu hadiseler partinin kurucu aktörlerinin içerisinde geldiği Milli Görüş Hareketi, Cumhuriyeti kuran ideoloji Kemalizm ve hususiyetle Birinci Dünya Harbi'nin sonrasında oluşmaya başlayan dönüşüm sürecidir. 15 Temmuz 2016'da gerçekleştirilen darbe girişimi de bu sıralamaya eklemek gerekmektedir (Duran, 2018: 49).

Muhafazakâr demokrasinin medeniyet söylemi ve yerli-milli iddiası ile beraber düşünüldüğü zaman AK Parti'nin Osmanlı-Türk modernleşmesinin fikri çizgilerini oluşturan ve Milliyetçilik, Batıcılık, İslamcılık, Osmanlıcılık gibi düşünce pratiklerinin terkip edildiği yeni bir siyasi argüman inşa ettiği söylenebilir. Bu söylemlerin ortak paydası ise hepsinin “milli” kavramı çerçevesinde sunulmalarıdır. AK Parti değişen konjonktür içerisinde mevcut şartlara uygun olarak, diğerinden vazgeçmeksizin kendisine ait olanı ön plana çıkaran bir söylem ortaya koymuştur. AB üyeliği sürecinin yoğunlaştırıldığı bir dönemde Batıcı imajı veren, Arap Baharı'nın yaşandığı yıllarda ümmetçi görünen, 15 Temmuz'da darbe girişimini bertaraf ederken milliyetçi yaklaşımları önceleyen AK Parti, her durumda milli kavramını referans almış ve bu kavramdan asla taviz vermemiştir (Duran, 2018: 49).

AK Parti, 2007 yılına gelene kadar muhafazakâr demokrat kimliğini başka kavramlara atıf yapmaksızın kullanmış ve ağırlıklı olarak liberal demokrat politikalar ve söylemler çerçevesinde bir siyasi program izlemiştir. 2007'de gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçiminde olan bitenin sonrasında 2009 yılındaki Davos Zirvesi'nde Erdoğan'ın ortaya koyduğu tepki, 2010'daki Mavi Marmara gerilimiyle Ortadoğu'da taşların yerinden oynamasına neden olan Arap Baharı, 2012 yılında yaşanan MİT krizi, 17/25 Aralık 2013'teki operasyonlar ile 15 Temmuz'da yaşanan darbe girişiminin ardından AK Parti, ilkin medeniyet, peşi sıra da yerli-milli kavramlarına yoğun olarak atıfta bulunmuştur. Söz konusu olaylar silsilesi sırasında yapılan konuşmalar ve açıklamalar da AK Parti'nin söylemini değiştirdiğini göstermektedir.

3.2. AK Parti'de Söylem Değişikliğini Tetikleyen Olaylar

AK Parti'de yaşanan söylem değişikliği, 2007'den başlamak üzere 2016'ya kadarki süreçte yaşanan olaylarla aşama aşama gerçekleşmiştir. Bu olaylar, ulusal ve uluslararası siyaset bağlamında iki farklı başlık altında değerlendirilecektir.

3.2.1. Uluslararası Siyasette Yaşananlar

Küresel siyasette yaşanan birtakım gelişmeler, özellikle AK Parti'nin ilk iktidar döneminde parti politikalarının ve siyasal söylemlerin iç siyasette zemin bulmasını sağlayacak olaylar olarak ön plana çıkmıştır. Ancak 2009'la birlikte peş peşe yaşanan bazı sarsıcı hadiseler, AK Parti'nin özellikle siyasal söyleminde yeni bir pencere açılmasına neden olmuştur. Aşağıda yer alan olay ve gelişmeler, bu sürece işaret etmektedir.

3.2.1.1. 2009'daki Davos Zirvesi, 2010'daki Mavi Marmara Olayı ve İsrail'le İlişkilerin Bozulması

2007'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan AK Parti, böylelikle iktidarını pekiştirmiştir. Ardından da Türkiye'nin içeride ve dışarıdaki gündemlerine daha fazla yoğunlaşabilme fırsatı bulmuştur. Özellikle 2007 ile 2010 arası dönemde AK Parti'nin dış politika yaklaşımının özeti "komşularla sıfır sorun"dur. O dönem Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu, 2013'teki açıklamasında, Türkiye'nin dış siyasetinin dinamiklerini belirleyen ilkelerinden üzerinde en çok konuşulanan sıfır sorun politikası olduğunu vurgulayarak, "komşularla sıfır sorunun" anlamının dahi idealistik bir kavram olduğuna işaret etmiştir. Davutoğlu'na göre dış politikadaki bu yaklaşım, Türkiye'nin küresel siyasetteki değişiminin de açık göstergesidir. Ve Türkiye'nin komşularıyla artık içinden çıkılmaz hale gelen sorunlarının dış politikadaki tavır ve tutumlara hükmetmesinin önüne geçmiştir ("Davutoğlu: 'Sıfır sorun' politikası başarılı", 2013).

Türkiye bu dış politika anlayışıyla sadece sınır komşularıyla değil, sık sık gerilim yaşadığı İsrail ile de ilişkilerinin düzeyini artırmıştır. 1990'lardan başlayarak, 1999 ve 2004'te iki kez ciddi anlamda kriz yaşanan İsrail'le gerilim atmosferi dağıtılmış, ilişkiler normalleştirilmiştir. Ancak, 10-23 Ekim 2009 tarihlerinde 3. etabının gerçekleştirilmesi planlanan Anadolu Kartalı Tatbikatı'nın ertelenmesi ve yine aynı tarihlerde TRT'deki bir dizide İsraili askerlerin Filistin'deki katliamlarının ekranlara taşınması ilişkilerde yeni kırılmalara neden olmuştur. İsrail oldukça sert açıklamalar yapmış, Türkiye de aynı sertlikte karşılık vererek tatbikatın ertelenmesinde art niyet aranmaması gerektiğini, İsraili devlet adamlarının konuya ilişkin açıklamalarının da

asla kabul edileceği vurgulamış ve İsrail'e akliselim tavsiye etmiştir ("İsrail'le krizin adı one minute değil Heron", 2009).

Türkiye ile İsrail ilişkileri için Davos Krizi de köşe taşlarından biridir. İsviçre'nin Davos kasabasında 29 Ocak 2009'da gerçekleştirilen Ekonomik Forum'da Gazze ile ilgili panel düzenlenmiştir. Panelde İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres Gazze işgalini bazı gerekçelerle meşru gibi göstermeye çalışınca Erdoğan Peres'e hayli sert şekilde cevap vermiş ve İsrail'in insanları öldürmeyi iyi bildiğini ifade etmiştir. Moderatör Ignatius Erdoğan'a müdahale etmeye kalkınca da "one minute" diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Sonrasında da Davos'a bundan sonra katılmayacağını söyleyerek konuşma salonunu terk etmiştir ("Moderatör 'One Minute'ı anlattı", 2009).

Yaşananlara tepki göstermek için, İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon, Türkiye'nin Tel-Aviv Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'u İsrail Parlamentosu'ndaki çalışma ofisine çağırılmış, elini sıkmamış, diplomatik kurallara uymayarak odada bayrak bulundurmamış, bununla da yetinmeyerek yaşananları kamuoyuyla paylaşmak istemesine gazetecileri çağırılmış, dahası Büyükelçi Çelikkol'u kendi koltuğundan daha alçakta bulunan bir koltuğa oturtmuştur. Ayalon, Büyükelçi Çelikkol'a yayınlanan dizilerin birinde İsraili casuslarla ilgili küçük düşürücü ifadelerle yer verildiğini ve Türkiye'nin söz konusu olayla gün yüzüne çıkan anti-semitik tavrına yönelik rahatsızlıklarını dile getirmiştir. Büyükelçi Çelikkol, Yahudi düşmanlığı gibi bir durumun Türkiye'de asla söz konusu bile olamayacağını, tarihin de buna şahitlik edeceğini aktarmıştır. Ayalon, Büyükelçi oradayken gazetecilere odadaki oturuş düzenini ve sadece İsrail bayrağının bulunmasını işaret etmiştir ("İsrail'den Türkiye'ye 'alçak koltuk' ayıbı", 2010).

Ardından 2010 yılının mayıs ayının son gününde Türkiye'den Gazze'ye insani yardım götürmek amacıyla yola çıkan Mavi Marmara Gemisi'ne İsrail askerlerince uluslararası kara sularında saldırı düzenlenmiş ve 10 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu durum da zaten belirli düzeyde gergin olan Türkiye-İsrail ilişkilerini hepten kriz ortamına sürüklemiştir. Olayın ardından Türkiye konuyu uluslararası alana taşıyarak BM Güvenlik Konseyi'ni göreve davet etmiş ve Büyükelçi Çelikkol'u geri çağırmıştır ("Türkiye, İsrail Büyükelçisini geri çekti", 2010).

İsrail’le ilişkilerin bu noktaya gelmesi AK Parti’de Gazze hadisesi üzerinden söylem değişikliğinin başladığını göstermiştir. Erdoğan konuya ilişkin yaptığı açıklamada;

“31 Mayıs 2010 Mavi Marmara olayı, uluslararası sularda gerçekleşmiştir ve hiçbir uluslararası hukuk kuralına uygun değildir. Aslında bu bir savaş nedenidir. Fakat biz Türkiye'nin büyüklüğüne yakışanı yapalım diyerek, bunu sabırla karşıladık” (Erdoğan: “Mavi Marmara’ya saldırı savaş nedeni”, 2018).

ifadelerini kullanmıştır.

Türkiye’de pek çok kişiye göre iktidarın yahut Erdoğan’ın üzerinden Türkiye’nin hedefe konması “one minute” çıkışıyla başlar. Bu çıkışın ardından Batı’da kamuoyu ve medyada Türkiye’nin yeni imajı değişmeye başlamıştır. Erdoğan Batı tarafından büyük bir şaşkınlıkla izlenir. Bunun sebebi de Erdoğan’ın Türkiye’de artık tabu haline dönüşmüş olmasıdır. Muhalifler Erdoğan’ın ve hükümetin hep bir gizli ajandası olduğunu düşünür. Oysa Batı bu konuda temkinlidir. Bununla birlikte “one minute” çıkışına şaşkınlığını da gizleyemez. Batı, bu çıkışı yol kazası şeklinde değerlendirir ve fakat Türkiye’nin İran’ın nükleer girişimleriyle ilgili tutumuna da anlam veremez (Birand, 2010).

3.2.1.2. Arap Baharı Süreci ve Bölgedeki Krizler

Sosyolojik yapısı gereği dünyanın en kırılğan ve gerilime müsait coğrafyalarından biri Ortadoğu ve Kuzey Afrika’dır. Ortalama yüzer yıllık mazileri olan pek çok devletin oluşturduğu bu bölgede uzun zaman boyunca otoriter rejimler hüküm sürmüştür, 2010’la birlikte peş peşe ortaya çıkan toplumsal vakaların sonucu olarak devrilmişlerdir. Kuzey Afrika ülkelerinden Tunus’ta alevlenen ayaklanmalar, kısa zamanda bölgenin diğer ülkelerine de yayılmış; Libya başta olmak üzere, Yemen’de, Bahreyn’de, Mısır’da ve Suriye’de kendisini oldukça kaotik bir ortamda göstermiştir. Suriye haricindeki ülkelerde iktidarlar değişmiş, Suriye’de ise kalkışmalar iç savaşa dönüşerek etkisini hayli güçlü şekilde hissettirmiştir (“Tunus’ta başlayan Arap Baharı yayıldıkça kışa döndü”, 2018).

Tunus’taki olaylar, işsizlik sorununun çözümsüz kaldığı bir dönemde 2010’da üniversite mezunu olan ve iş bulamaması sebebiyle seyyar satıcılık yapan Muhammed Buazizi’nin üzerine benzin dökerek kendisini yakmaya çalışmasıyla başlamıştır. Bunun üzerine birbiri ardınca düzenlenen gösteriler hükümet karşıtı eylemlere

dönüşmüş, ülkede Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin bin Ali koltuğu bırakmak durumunda kalmış ve onun ülkeyi terk etmesiyle eylemler son bulmuştur. Olaylar “Yasemin Devrimi” olarak nitelendirilmiştir (Koçak, 2012).

Protestolar bölgedeki diğer ülkeleri de etkilemiş, bunun neticesi olarak Türkiye; yakın coğrafyasında bulunan ve tarihi, kültürel ortak mirası paylaştığı devletlerle ilgili yaklaşımında yeni bir strateji geliştirmiştir. Bu yaklaşım dört aşamalıdır: Birinci aşama ölçülü ve ihtiyarlı olma yaklaşımıdır. İkinci aşama yatıştırma yaklaşımıdır. Üçüncüsü tamamıyla göstericilerle halkın yanında yer alan bir yaklaşım ortaya koymaktır. Bu tavır Türkiye'nin kalkışma sürecini desteklediği şeklinde yorumlanmaktadır. Dördüncüsü ise olaylara son derece üst düzeyde bir katılım sağlama stratejisidir. Bu yaklaşımlar Suriye politikasında da kendisini net olarak göstermiştir. Türkiye, sürecin yaşandığı dönemde sert olarak nitelendirilebilecek bir dış siyaset çabasıyla Arap Baharı'nın devamına yönelik bir siyaseti benimsemiş ve hadiselere bakıştaki gayesi, tutumu ve misyonunu netleştirmiştir (Gözen, 2011).

Bu süreçte Türkiye'nin dış siyasetteki tavrının ümmetçi bir çizgide olduğu yönünde yorumlara yapılmıştır. Söz konusu siyasetin uluslararası alandaki yansımaları; Türkiye'nin hem iç politika hem de dış siyasette meydana gelen değişim ve dönüşümü anlama ve yönlendirme arzusunun elit kitleler düzeyinde mücadeleyi hatta egemenliğe ilişkin rekabeti ortaya koymuştur. Yapılan eksen kayması, hatta sivil otoriterleşme şeklindeki tartışmalar değişim ve dönüşümün çerçevesine ve geleceğine ilişkin projeksiyonlardan kaynaklanmıştır. İran veya İsrail mevzubahis olduğunda Türkiye Batılı ülkelerle etkileşime girer ve onun tavrı adeta bir söylem savaşına bürünür. Yayınlanan Wikileaks belgelerinde de görüleceği gibi, Türkiye'nin içeride yaşadığı otoriterleşme, basın özgürlüğü ve ümmetçi yaklaşıma ilişkin tartışmaların dışarının söylemini de belirlemiştir. Özellikle Batı medyasında eksen kayması iddialarını derinleştirmiştir. Türkiye'nin İsrail'e veya İran'a yönelik siyasetinden memnun olmayan Amerika'daki bir kısım çevreler, kendi pozisyonlarını korumak ve kitleler üzerinde etkili olmak için bu tartışmaları kullanmaktadırlar (Duran, 2010).

Türkiye'nin tavrı, uluslararası düzenin haksız yaklaşımını reddetmek şeklinde tezahür etmiştir. Türkiye, Batılı devletlerin politikasını eleştirmiş ve uluslararası alandaki adalet yoksunluğuna dikkat çekmiştir. Uzun süredir Türkiye'nin dış siyasetinin iç-dış tehdit algısı ve güvenlikleştirme çabası üzerine bina edildiğini aktaran Duran'a göre

AK Parti söz konusu yeni çabayı da iş birliği gayreti üzerine yeniden kurgulamıştır (Duran, 2010).

Erdoğan 6 Kasım 2021’de Diyarbakır’da yaptığı konuşmada Türkiye’nin içeriden ve dışarıdan özellikle güvenlik ile ilgili tehdit altında kaldığına işaret etmiş ve;

“Çözüm süreci diye akıllarda kalan son bir hamle ile Türkiye’yi terör örgütünün tasallutundan tamamen kurtaracak bir adım daha attık. Amacımız artık bu meseleyi ülkenin gündeminden ebediyen çıkartıp, hep birlikte tüm enerjimizi ve vaktimizi asıl hedeflerimize yöneltmemizi sağlamaktı. Her türlü riski göze alarak, her türlü tenkidi göğüsleyerek başlattığımız bu samimi süreç, terör örgütünün silahı ve kan dökmeyi seçmesi sebebiyle sonuçsuz kaldı. Kısa süre önce bölücü örgütün elebaşları tarafından yapılan itiraflar bu gerçeği açıkça ortaya koyuyor. Bizzat terör örgütü yöneticileri Avrupa’daki bazı çevreler başta olmak üzere dışarıdan kendilerine çözümü reddetmeleri, çatışmayı yeniden başlatmaları konusunda yoğun baskılar yapıldığını söylediler. Terör örgütü hiçbir gerekçesi kalmadığı halde ısrarla şiddetli seçen tavrıyla, bu topraklarla yaşayan insanlarla aslında hiçbir bağının olmadığını ispatlamıştır. Parayı verenin dilediği gibi kullandığı, dilediği yere saldırdığı, dilediği şekilde yönlendirdiği bu örgüt, en çok benim Kürt kardeşlerimin kanını döktü, en büyük bedeli Kürt kardeşlerimize ödetti” (“Erdoğan’dan ‘Çözüm Sürecini PKK Bozdu’ mesajı”, 2021).

diyerek, çözüm sürecinin Batı’nın da desteğiyle PKK tarafından sabote edildiğini ifade etmiştir. Vahap Coşkun, 15 Temmuz darbe girişiminin ardından yaşananları anlamaya yönelik olarak Diyarbakır’da gerçekleştirdiği araştırmada, halkın ortaya çıkan kargaşa halinden şikayetçi olduğunun altını çizerek, Ortadoğu’da sınırlar yeniden belirlenirken ve her yere çatışma kültürü hakim olmuşken PKK’nın silah bırakmasının mümkün olmadığı yönündeki kanaati aktarmaktadır. Coşkun’un araştırmasına göre, Doğu Anadolu’da yaşayan vatandaşlar ABD’nin yardımını devam ettireceğini ve PKK’nın Suriye’de elde ettiği konumu güçlendirmek için daha da silahlanacağını iddia etmektedirler (Coşkun, 2017).

ABD’nin Suriye’de PKK’yı daha fazla güçlendirmek amacıyla silahlandırmasına yönelik girişimler, çözüm sürecinin akamete uğramasına neden olmuş ve AK Parti hükümetini güvenlik politikalarını dillendirme noktasına getirmiştir.

3.2.2. Ulusal Siyasette Yaşanan Gelişmeler

Küresel siyasette yaşananlar, AK Parti’nin siyasal söylemlerinde belirgin şekilde değişikliğe neden olurken, iç politikada yaşanan bazı gelişmeler yine benzeri bir etki

ortaya çıkarmış ve AK Parti güvenlik, “beka” gibi kavramları önceleyen bir siyaset dilini benimsemiştir. Bu bölümde, 2007’den başlamak üzere iç politikada meydana gelen bazı hadiseler üzerinden siyasal söylem düzeyindeki değişim tartışılacaktır.

3.2.2.1. 2007’de Gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı Seçimi

2005’te AK Parti iktidarının üçüncü yılında Cumhurbaşkanı Sezer görev süresinin sonuna yaklaşmış, böylelikle Cumhurbaşkanlığı üzerine tartışmalar başlamıştır. O dönem CHP lideri olan Baykal başta olmak üzere, DYP lideri Ağar ve Anavatan Partisi lideri Erkan Mumcu Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılacağı tarihten kısa süre önce erken seçim konusunu kamuoyunun gündemine taşımışlar ve Meclis’in Cumhurbaşkanı seçmesinin uygun olmadığını söylemişlerdir. Baykal yaptığı konuşmada seçimin 12 Ocak 2006 tarihinde kesinlikle yapılması gerektiğini söylemiş ve;

“Bir hükümetin denenmesi için 4 yıldır, yeterli bir süre kardeşim. Gidin seçime. Hayır gitmezler. Neden. Çünkü 2007’de Cumhurbaşkanlığı seçimi var. ‘Cumhurbaşkanı da biz seçeriz’ diyorlar. Git sandığa, al vatandaşın güvenoyunu yeni bir Meclis’le seç Cumhurbaşkanını. Böylesine önemli bir makamı, eskimiş bir Meclis’le seçmektense yenilenmiş bir Meclis’le seçelim” (“Baykal: Seçimi Konuşmak Gerek”, 2006).

ifadeleriyle erken seçim istediklerini açıkça dillendirmiştir. Yine Ağar; Türkiye’nin her ne olursa olsun oynanmayacak bazı değerlerinin bulunduğunu vurgulamış, bu değerlerin en önemlisinin Cumhuriyet olduğunu söyleyerek siyasette politika üretemeyenlerin topyekun bir değer olan Cumhuriyeti asla zimmetlerine geçiremeyeceklerini aktarmış ve erken seçim istediklerinin altını çizmiştir (“Cumhuriyet oylanamaz”, 2006).

Erdoğan bu açıklamalara verdiği cevapta şunları söylemiştir:

“Onlar hâlâ bu şekilde şartları zorlama gayreti içerisindedir. Boşuna böyle bir gayret içine giriyorlar. Seçim zamanında yapılacaktır, iktidar olarak şu anda bizim gündemimizde böyle bir şey yok. Şu anda sağlıklı çalışan bir parlamento var ve bu parlamento da vakti saati geldiğinde Cumhurbaşkanı seçimini yapacaktır” (“Erdoğan, ‘Cumhurbaşkanı Seçimini Parlamento Vakti Geldiğinde Yapacak’, 2006)

Erken seçime ilişkin tutumunu oldukça net şekilde ortaya koyan Erdoğan’ın açıklamalarına rağmen Baykal erken seçim hususunda ısrarcı olmuş, konuya ilişkin

basına demeç vermiştir. Baykal'ın ısrarı AK Parti'nin bünyesinde de tedirginliklere sebep olmuştur. Hatta AK Parti'nin karşısında merkez sağın birleşme ihtimali belirince Bülent Arınç, olası komplolara karşı teyakkuzda olunması gerektiğini söylemiştir (“Arınç: ‘Hamdolsun Komplolar Ortaya Çıkarıldı’”, 2006).

Erken seçim tartışmalarının en temel sebebi Cumhurbaşkanlığına AK Parti'nin kimi aday göstereceği meselesidir. Muhalefetin itiraf ettiği en temel şey Erdoğan'ın adaylığı konusudur. Baykal'ın 3 Nisan 2007 tarihinde Meclis'te yaptığı konuşma Erdoğan'ın adaylığı meselesine muhalefetin bakışını özetler niteliktedir:

“Sakın ha Cumhurbaşkanı adayı olma. Bu tavsiyem kulağına küpe olsun Sayın Tayyip Erdoğan. İki hafta sonra ihtirasının kurbanı olma. Çok istiyorsun biliyorum ama önemli olan doğruyu yapmak” (“Baykal'dan Erdoğan'a: Ağzını yıka, dişini fırçala”, 2007)

AK Parti'nin adayının Gül olduğunun açıklanmasının ardından muhalefet, Gül'ün adaylığına Cumhuriyet tarihinin kırılma noktalarından biri diyerek itiraz etmiştir (“Gerekirse sine-i millete döneriz,” 2006). Buradaki polemiklerin temel noktası ise eş baş örtülü olan birinin Cumhurbaşkanı olma ihtimalidir. Türban tartışması olarak gündeme gelen bu durum, 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin odak noktasına dönüşmüştür. Başörtüsünü yalnızca başları kapatan bir aksesuar olarak değerlendiren Baykal'ın başları örten örtü eşlerin kusurlarını örtmez şeklindeki ifadesi hayli sert tartışmalara neden olmuştur (“Baykal: Başörtüsü eşlerin ayıbını örtmez”, 2006).

Başörtüsü meselesi yalnızca muhaliflerce değil, AK Parti içerisinde bazı milletvekillerce de polemik malzemesi haline getirilmiştir. Antalya Milletvekili Mehmet Dülger, eşinin başı örtülü bir kişinin Cumhurbaşkanı olmasını Türk toplumunu daha hazır olmadığını ifade etmiş ve şayet böyle bir tablo ortaya çıkarsa borsada dalgalanmalar yaşanacağını, ordunun yeniden harekete geçmeye çalışacağını, üniversitelerde ayaklanmalar çıkabileceğini söylemiştir. Dülger, AK Parti'nin Milli Görüş mensubu bir parti olmadığını, o gelenekten gelen birinin de Cumhurbaşkanı olamayacağını aktarmıştır (“Dülger: Ordu bildiri çıkarır”, 2006).

Böylesi tartışmaların yapıldığı bir atmosferde 367 krizi çıkmıştır. Yargıtay Onursal Başkanı olan Sabih Kanadoğlu, AK Parti'nin milletvekili sayısının Çankaya Köşkü'ne çıkmak için gerekli olan 367 milletvekili sayısını bulmadığının, 354 milletvekilinin de Cumhurbaşkanı'nı tek başına belirleyemeyeceğinin altını çizmiştir (“Köşk'e 354 yetmez, zorlama”, 2006).

AK Parti'nin 354 milletvekili, CHP'nin, 153, Anavatan Partisi'nin 19, Doğru Yol Partisi'nin 4, Sosyal Demokrat Halkçı Parti, Halkın Yükselişi Partisi ve Genç Parti'nin 1'er milletvekillerinin bulunduğu Meclis'ten AK Parti'nin adayının 367 oy alması imkânsız görünmektedir. Bu tablonun sonucu olarak özellikle CHP'liler Kanadoğlu'nun ortaya attığı 367 meselesini ısrarla ön plana çıkarmışlardır. Baykal, 29 Aralık 2006'da verdiği bir demeçte şayet uzlaşma gerçekleşmez ve AK Parti bazı kurmaylarının ifade ettiği gibi 184 milletvekiliyle bu işi çözmeye çalışırsa süreci Anayasa Mahkemesine taşıyacaklarını vurgulamıştır ("Baykal: 1. Tur biter Anayasa Mahkemesi'ne gideriz", 2006).

ANAP ile DYP'nin oylamaya katılma konusundaki belirsiz tavırları da sürecin tartışılmaya devam etmesine neden olmuştur. İki partinin kadroları oylamaya katılıp katılmama konusunda karar veremediklerini söylemişlerdir (Kemal Göktaş, 2007).

Siyasette bu tartışmalar yaşanırken 2007 yılının nisan ve mayıs aylarında DİSK, ÇYDD ve CHP ile İP'li yöneticilerin katıldığı Cumhuriyet Mitingleri tertip edilmiştir. Ankara başta olmak üzere İstanbul, İzmir, Manisa ve Çanakkale gibi şehirlerde yapılan mitinglerle Cumhuriyetin temel unsurlarının tehdit altında olduğuna ilişkin kamuoyu oluşturulmaya çabalanmıştır.

Gerek siyasal gerek toplumsal alanda protestoların yoğun şekilde yükselmesine rağmen AK Parti'nin adayının Abdullah Gül olduğu 24 Nisan 2007'de bizzat Genel Başkan Erdoğan tarafından açıklanmıştır ("AK Parti'nin adayı Abdullah Gül", 2007).

AK Parti Anayasa'da, seçim süreci başlayınca genel seçimlerin dört yılda bir yapılması; Meclis'teki tüm işlemlerde toplam milletvekili sayısının en az üçte birinin hazır bulunmasının zorunlu hale getirilmesi; Cumhurbaşkanı'nın Meclis tarafından değil, yapılacak halk oylamasıyla iki türlü bir seçimle seçilmesi; görev süresinin 5 yıla indirilmesi ve üst üste iki defa seçilebilmesini öngören bazı maddelerle değişiklik yapılmasını teklif etmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer, bir kez reddettiği bu teklifleri yasa gereği imzalamak durumunda kalmıştır. Teklif, halkoylaması yapılması amacıyla kamuoyuyla paylaşılmıştır. 2007 yılının temmuz ayında yapılan genel seçimlerde AK Parti'nin elde ettiği başarı, 20 Ağustos 2007'deki Cumhurbaşkanlığı seçimleri için bir provaya dönüşmüş ve Abdullah Gül, ilk turda 341, ikinci turunda 337 oy aldığı seçimlerin üçüncü turunda 339 oyla Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

AK Parti, aslına bakılırsa bazı demokratik mekanizmaların işlevlerini sabote eden yaklaşımları bertaraf edecek Anayasal değişikliklerin halk oylamasına sunulmasını sağlamıştır. Teklife yapılan itirazlara cevap veren Erdoğan, Cumhuriyet'in yüzüncü yıl idealinin AK Parti'nin ikame ettiği demokratik istikrar zemininde netleştiğini söylemiştir. Oluşan berrak tablonun yitirilmesine izin vermeyerek bütün tartışmalara nihai noktanın millet tarafında konulmasının önünü açtıklarını kaydeden Erdoğan'a göre artık Cumhurbaşkanlığı seçimi tamamen milletin iradesine bırakılacaktır. Yeni bir şey keşfetmediklerini, önceki iktidarlar döneminde de tartışılan bir meseleyi halkın iradesine bırakarak kabul ettirdiklerini vurgulayan Erdoğan'a göre parlamento da bu sürece hazırdır ("Erdoğan'ın konuşmasının tam metni", 2007).

Netice itibarıyla 21 Ekim 2007'de tarihinde referandum yapılmış ve Anayasa'da değişiklik yapılması teklifi yüzde 69,1 oyla kabul edilmiştir ("Halkın demokrasi dersi: 2007 anayasa Referandumu", 2007). Meydana gelen olaylar, 2007 Genel Seçim Beyannamesi'nde de görüleceği gibi, AK Parti'nin muhafazakâr demokrat söylemini kurulduğu yıllarda olduğu kadar sıklıkla dillendirmemesine neden olmuştur. AK Parti 2007 Genel Seçimleri Beyannamesi'nin sunuş kısmında muhafazakâr demokrat kimliğe vurgu yapsa da, yine sunuş bölümünün "Tek Millet, Tek Bayrak, Tek Vatan, Tek Devlet" sloganıyla başlaması ve AK Parti siyasal söyleminin özünün tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet anlayışı olduğunun belirtilmesi siyasal retoriğinin dönüşümünün ilk işaretidir (AK Parti 2007 Seçim Beyannamesi, 2015).

2007 Cumhurbaşkanlığı seçimleri, 16 Nisan 2017'de yapılan halk oylamasıyla Anayasa'daki 18 maddenin değiştirilmesi sonrası yürürlüğe giren başkanlık sistemine de kapı aralamıştır. AK Parti, Türkiye'de iktidara gelse dahi, uygulamaya çalıştığı demokratik kural ve teamülleri, birilerine rağmen yapmak zorunda kaldığını anlamış ve böylelikle güçlü bir liderliği ön gören başkanlık sistemi meselesini öncelikli biçimde gündemine almıştır.

3.2.2.2 Çözüm Süreci

PKK terör örgütü, 1970'li yılların sonunda kurulmuş ve örgütün 1984'te Eruh'ta gerçekleştirdiği terör eylemiyle kendini göstermeye başlamıştır. 1990'ların başında yapılmaya çalışılan görüşmeler PKK'nın terör eylemlerini sonlandırmaması nedeniyle akamete uğramış, 1990'lı yıllarda örgüte yönelik yoğun bir mücadele süreci

yaşanmıştır. 1999'da PKK elebaşı Abdullah Öcalan'ın yakalanarak Türkiye'ye getirilmesi sonrasında örgütle mücadelede yeni bir döneme girilmiş, 2009'a kadar 90'lı yıllardaki gibi yoğun olmasa da mücadele devam etmiştir. 2009, PKK ile mücadelede kritik bir yıldır. MİT ile PKK'nın görüşmesinin başlangıç tarihi olarak kabul edilen bu yıl, görüşmelerin basına yansıdığı tarih olarak kayıtlara geçmiştir (<https://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/baslangictan-bugune-gun-gun-cozum-sureci?page=102>).

MİT ile PKK'nın görüşmesinin basına yansımalarının ardından siyasiler de Kürt sorununun çözümü için adımlar atılması gerektiğini dillendirmişlerdir. Kürt meselesiyle ilgili ilerleyen süreçte çok iyi şeyler olacağını ifade eden Cumhurbaşkanı Gül, aynı tarihlerde Bağdat'a giderken uçakta gazetecilerle yaptığı sohbet sırasında Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi için "Kürdistan" ifadesini kullanmıştır. Gül, aynı konuşmada Kürt sorununun birincil gündem maddelerinden biri olduğunu ve mutlaka çözülmesi gerektiğini aktarmıştır. 31 Mayıs 2009'da PKK tek taraflı ateşkes kararını uzattığını bildirmiş, dönemin İçişleri Bakanı Beşir Atalay da Kürt Açılımı olarak adlandırılan proje kapsamında gerçekleştirilen temaslara ilgili açıklamalarda bulunmuş ve yapılan görüşmelerin olumlu sonuçlarının olacağını altını çizmiştir. Başbakan Erdoğan'ın Kürt Açılımı projesi kapsamında DTP Genel Başkanı Ahmet Türk ile görüşmesi de sürecin önemli köşe taşlarından biridir (<https://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/baslangictan-bugune-gun-gun-cozum-sureci?page=102>).

Yine Cumhurbaşkanı Gül'ün Bitlis'i ziyaret ederken Güroymak için eski ismi Norşin'i kullanması da devletin, problemin çözümüne ilişkin ciddi adımlar atacağını emarelerinden biridir. Yapılan girişimler ve PKK elebaşı Abdullah Öcalan'ın PKK militanlarına yaptığı çağrının neticesinde 34 PKK'lı Habur Sınır Kapısı'ndan girerek teslim olmuştur. Sorunun çözümüne ilişkin girişimler sürerken, Anayasa Mahkemesi'nin, oybirliğiyle DTP'nin kapatılmasına karar vermesi ve Ahmet Türk ile Aysel Tuğluk'un milletvekilliklerinin düşürülmesini kararlaştırması örgütün yeniden hareketlenmesine neden olmuştur. Abdullah Öcalan bir açıklama yaparak, demokratik açılım adına oldukça mühim bir fırsatın heba edildiğini belirtmiş, ancak sorunu çözmek için henüz geç olmadığını da dile getirmiştir (<https://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/baslangictan-bugune-gun-gun-cozum-sureci?page=102>).

Hükümet, kararlılıkla çözüm sürecini sürdürmeye gayretli olduğunu göstermek adına yeni adımlar atmıştır. İçişleri Bakanı Beşir Atalay, süreç doğrultusunda hazırlanan İnsan Hakları Paketi'ni deklare etmiştir. Buna göre;

“Cezaevlerinde Kürtçe gibi farklı ve dil lehçelerde görüşme yapılmasına imkân sağlanması, özel kanalların farklı dil ve lehçelerde 24 saat yayın yapmasına izin verilmesi, farklı dil ve lehçelerde enstitü, araştırma merkezi kurulması yönünde YÖK'ün karar alması, Yaşayan Diller Enstitüsünün kurulması, yol kontrollerinin azaltılması ve yayla yasaklarının asgari seviyeye indirilmesi”

yönünde genelge gönderilmiştir

(<https://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/baslangictan-bugune-gun-gun-cozum-sureci?page=102>).

Bu girişimden bir süre sonra Diyarbakır Ergani'de AK Parti ilçe binasına yönelik molotof kokteylli saldırı gerçekleştirilmiş ve adeta süreç sabote edilmeye çalışılmıştır. Partinin Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik yaşananların üzerine her ne olursa olsun meseleyi bitirmeye kararlı oldukları şeklinde okunacak bir açıklama yapmıştır (<https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ya-biz-cozeriz-ya-bu-mesele-bizi-cozer-1196107>).

Peş peşe yaşanan hadiseler, çözüm sürecine ilişkin farklı boyutları kapsayan yeni hamleler, Çukurca, Gaziantep ve Beytüşşebap saldırıları, Uludere olayı, Paris'te örgütün üst düzey kadın yöneticilerinin öldürülmesi ve bunlar gibi başka olayların ardından hükümetin çözüme yönelik tüm girişimlerinin hendek siyaseti ve sonrasında yaşanan 6-8 Ekim olayları süreci baltalamış ve hükümet mevzunun bu şekilde çözülemeyeceğine kanaat getirmiştir. Erdoğan 6 Kasım 2021'de Mardin'de yaptığı konuşmada, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu her alanda gelişmiş yatırımlara kavuşturduklarını, bu arada vesayet odaklarıyla da mücadele ettiklerini, bu alanda zafer kazandıklarını ifade etmiştir. Batı'nın Türkiye için sessiz devrim benzetmesi yaptığını aktaran Erdoğan, asırlık problemleri çözmek için adımlar attıklarını, Türk milletinin kardeşlik duygularını güçlendirdikleri için birilerinin rahatsız olduğunu aktarmıştır. Çözüm süreciyle Türk milletini terör örgütü PKK'nın tasallutundan kurtaracak hamleler yaptıklarının altını çizen Erdoğan, terör örgütünün iyi niyetli yaklaşıma kan dökerek cevap verdiğini söylemiştir (<https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-icimizdeki-mankurlara-verilmis-en-guzel-cevap,nRyry95qe02GlfedpykcFg>).

3.2.2.3. MİT Krizi

Cumhurbaşkanlığı seçimleri krizinin ardından Türkiye’de gerçekleşen ve kamuoyunun gündemini önemli ölçüde meşgul eden ilk hadise, 7 Şubat 2012 tarihinde vukuu bulan MİT Krizi’dir. O dönem MİT Müsteşarı olarak görev yapan Hakan Fidan ve istihbarat teşkilatının iki üst düzey yöneticisiyle iki istihbaratçı, KCK soruşturması kapsamında ifade vermek üzere savcılığa çağırılmışlardır. Söz konusu kişilerin gelmemesi sonrasında Müsteşar Fidan haricindekilerin tamamı için yakalama emri çıkarmıştır (“7 Şubat’tan 15 Temmuz’a”, 2017).

Savcılığı hareket geçiren olay, Norveç’in başkenti Oslo’da aralarında dönemin Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı Fidan’la MİT Müsteşar Yardımcısı Afet Güneş’in de bulunduğu isimlerin Zübeyir Aydar, Mustafa Karasu ve Sabri Ok’la yaptıkları iddia edilen görüşmedir. Mezkur görüşmeye ait olduğu iddia edilen ses kayıtları sızdırılmış ve kamuoyu terör örgütünün sözde yöneticileriyle devlet yetkililerinin masaya oturarak pazarlık yaptığı şeklinde yönlendirilmeye çalışılmıştır. İddiaya göre Fidan; PKK elebaşı Abdullah Öcalan’la İmralı’da görüşen heyette yer aldığını, bu durumun hükümetin çözüm sürecine yaklaşımına ve bu konudaki ciddiyetine dair önemli bir gösterge olduğunu söylemiştir (“7 Şubat 2012’de ne olmuştu?”, 2014).

İllegal olarak kamuoyuna sızdırılan kayıtlarla Fidan hedefteki isim haline getirilmiş, o dönem Başbakan olan Erdoğan kim oldukları bilinen birtakım çevrelerce Fidan’ın hedef alındığını, kayıtların kimlerce sızdırıldığına dair araştırma yaptıklarını ve şayet hata da yapmış olsa Fidan’ı harcamayacaklarını deklare etmiştir (“Hakan Bey’i harcamayız”, 2011).

Oslo’da gerçekleştiği iddia edilen görüşmeye ait olduğu savıyla ortaya atılan ses kayıtlarının sızdırılmasından 5 ay sonra gerçekleşen ifadeye çağırılma olayı, müsteşar Fidan’la MİT’in diğer mensuplarının tutuklanmasına kadar varacak bir sürecin başlangıcı olmaya müsaittir. Erdoğan’ın Fidan’la birlikte diğer teşkilat mensuplarının ifade vermeye gitmemesi yönünde verdiği karar, büyük bir siyasal krizin önüne geçilmesini sağlamıştır. Hadisenin yaşandığı tarih de mühimdir. Çünkü Başbakan Erdoğan 7 Şubat 2012’de cerrahi bir operasyon geçirecektir. Olay vukuu bulduğunda operasyon ertelenmiş, Erdoğan bizzat sürece müdahil olmuştur ve büyük bir kaosun önüne geçmiştir. Sonrasında; 17 Şubat 2012 tarihinde MİT mensuplarına yönelik açılacak soruşturma Başbakan’ın izniyle onayına bağlanmıştır. Erdoğan, daha sonra

yaptığı bir açıklamada MİT mensuplarına yönelik kumpasın başarılı olması durumunda o dönem devlet içerisinde paralel yapılanma olarak tanımlanan ve sonra FETÖ olarak ifade edilen grubun kendisine yöneleceğini vurgulayarak krizin boyutlarına dikkat çekmiştir (“7 Şubat’tan 15 Temmuz’a”, 2017).

3.2.2.4. Gezi Parkı Eylemleri

2013’ün mayıs ayında İstanbul Taksim’de bir grup Gezi Parkı’ndaki ağaçların kesilerek o bölgeye alışveriş merkezi yapılacağını iddia etmiş ve küçük çaplı gösteriler başlatmıştır. Araya giren başka kitlelerin girişimleriyle bu gösteriler Türkiye’nin tamamını tesiri altına alacak sokak hadiselerine dönüşmüştür. Gezi Parkı Olayları, AK Parti’nin siyaset, ideoloji ve söylem değiştirmesinde başlıca dönüm noktalarından biri olmuştur.

Olayların temelini bugüne değil onlarca yıl evveline dayandığını belirten Atilla Yayla, 1940’lı yıllarda bugünkü Gezi Parkı’nda bulunan topçu kışlasının yıkılarak, alanın bir kısmının parka dönüştürüldüğünü, kalan kısmına da İsmet İnönü heykelinin yapılmasının planlandığını ifade eder. Bu amacın gerçekleşemediğini ve bugüne kadar park olarak kullanıldığını vurgulayan Yayla’ya göre, parkı düzenlemeye yönelik kararın alınmasının ardından çevreye karşı hassas olduklarını dile getiren bir kitle bölgeyi işgal edip şiddet olaylarını başlatmışlardır (Yayla, 2013).

Yaşanılanlar, Türkiye’nin son dönemde karşı karşıya kaldığı küresel saldırı girişimlerinin ilki şeklinde tanımlar. Yaklaşık olarak bir buçuk ay devam eden hadiseler, Türkiye’yi Ortaçağ karanlığına geri götürmeye yönelik girişimler olarak yorumlanmıştır. Başta İstanbul olmak üzere Türkiye’nin pek çok yerinde sokaklar karıştırılmış, özellikle de dindar kitlelere yönelik taciz ve sataşma girişimleri yapılmıştır (Özkır, 2017).

Gezi Parkı’nda başlayan eylemlerin, Türkiye’de siyasetin ötekileştirildiği marjinal girişimler olduğunu vurgulayan Fahrettin Altun’a göre ise, hadiseler şiddeti kutsal hale getiren bir romantizme dönüştürülmeye çalışılmıştır. Olaylar özellikle ekonomiye darbe vurmuştur. Şayet 2002’den sonra ekonomiyi kalkındırmaya yönelik adımlar atılmasa, ekonomik sistemin çökecek ve toplumla siyaset yeniden esarete sürüklenecektir. Ayrıca olaylar Türkiye’deki dindarların toplumsal açıdan geçmişte

yaşadıkları acıları yeniden gün yüzüne çıkarmış ve uzun süredir inşa edilmeye çalışılan birlikte ve ortak yaşama atmosferini dağıtmaya amaçlamıştır. Eylemler Türkiye'nin uluslararası alanda inşa etmeye çalıştığı imajı da zedelemiştir. Bu yönüyle ortak noktaları Erdoğan düşmanlığı olan grupların yaptıkları, aslında Türkiye düşmanlığıdır (Altun, 2016).

Konuyla ilgili Meclis'te konuşa Erdoğan da, toplumdaki farklı kesimleri hiç birisiyle inatlaşmak gibi bir amaçlarının asla olmadığını, her ne kadar yüzde 50'nin seçmesiyle iktidar olmuş olsalar da yüzde yüz için çalıştıklarını söylemiştir. AK Parti'nin iktidara geldiği dönemden o güne toplum mühendisliği konusuyla mücadeleye ayrıca ehemmiyet verdiklerini yineleyen Erdoğan, Gezi Parkı'nda olan bitenin demokrasi pratiklerine uygun masum eylemler gibi gösterilmesine rağmen aslına bakıldığında yaşananların Türkiye ekonomisi ve küresel alandaki gücüne yönelik olduğunu vurgulamıştır. Pek çok şehirde ortak zamanlamayla yapılan gösteriler için Gezi Parkı'nın bir kılıf olduğuna işaret eden Erdoğan'a göre olayların hedefinde aslında Türkiye vardır ("Erdoğan: Gezi Parkı gösterileri kılıf", 2013).

Gezi Parkı'nda ağaç kesilmesi gerekçesiyle başlayan olaylar hükümet ve AK Parti için yeni bir döneme kapı aralamıştır. Olayların Türkiye'de iktisadi, toplumsal, siyasal ve kültürel açıdan büyük kayıplara neden olduğunu belirten Altun'a göre, Türkiye dışarıdan gelebilecek olası müdahaleleri karşılayabilecek savunma mekanizmasından yoksun bırakılmıştır. Fakat aksi biçimde, Gezi olayları toplumun da siyasal alanda bilinçlenmesine de yol açmıştır. Erdoğan, karşı karşıya kaldığı tüm krizlerin çözümü için sırtını millete yaslamaya devam etmiş, Türkiye'de Gezi olayları sonrasında meydana gelen tüm krizlerin altından bu bilinç ve hissiyat sayesinde kalkılabilemiştir. Millet Gezi olaylarının peşinden yaşanan dönüşüm sürecinin bizzat öznesi haline gelmiştir (Altun, 2017).

3.2.2.5. 17-25 Aralık Operasyonları

Gezi Parkı'nda başlayıp Türkiye'nin her yanına yayılan eylemlerin verdiği zararlar henüz giderilememişken, 2013 yılının aralık ayında iki farklı tarihte yapılan operasyonlar, yeni bir krize kapı aralamıştır. 17 Aralık ve 25 Aralık tarihlerinde kimi bürokratlar, memurlar ve iş adamlarının yolsuzluğa ilişkin bazı suçları işledikleri iddia edilmiş; buna ilişkin gerçekleştirilen operasyonlarda aralarında bazı siyasilerin

çocuklarının da olduğu 66 kişi gözaltına alınmıştır. 14 kişi de soruşturma kapsamında tutuklanmıştır. Operasyonu yürüten savcı, 25 Aralık tarihinde ise bu kez Bilal Erdoğan'ın da aralarında bulunduğu 96 kişi hakkında gözaltı kararı aldırılmıştır. Ancak alınan görev değişikliği sonrasında gözaltı kararları uygulanmamıştır ("17-25 Aralık'tan 15 Temmuz'a", 2017).

Yaşananlardan kısa süre sonra Meclis'te parti grubunda konuşan Erdoğan, 17 ve 25 Aralık'ta yapılan operasyonlara temas ederek olayların 3 yıl öncesinden tertip edildiğini söylemiş ve 31 Mart'ta yapılacak yerel seçimlerden kısa süre önce uygulanmaya çalışılmasının da manidar olduğunu dile getirmiştir. Türkiye'de özellikle bazı basın-yayın organlarının operasyonlara destek verdiğinin altını çizen Erdoğan'a göre yolsuzluk iddiasıyla Türkiye kaosa sürüklenmek istenmiştir. Yapılanların yalnızca hükümeti değil, Türkiye'nin çıkarlarını da hedef aldığını vurgulayan Erdoğan'a göre asıl gaye yerel seçimleri sabote etmekten başka bir şey değildir ("Başbakan Erdoğan'dan çarpıcı 17 Aralık operasyonu açıklaması", 2014).

17 ve 25 Aralık 2013'teki operasyonlar, Türkiye'de 15 Temmuz 2016'da gerçekleştirilen darbe girişiminin provası niteliğindedir. AK Parti kurmayları, özellikle bu operasyonlardan sonra ulusal güvenlik ve beka söylemlerini sıkça dillendirmeye başlamıştır.

3.2.2.6. MİT TIR'ları Olayı

15 Temmuz Darbe Girişimi'nin ardından yaygın olarak "Fetullahçı Terör Örgütü – FETÖ" olarak tanımlanan ve darbe girişimine giden süreçte bir dizi emniyet ve yargı operasyonunun faili olarak bilinen Gülenist odak / unsurlar tarafından siyasi iktidarın terör örgütlerine yardım ettiği imajını oluşturmak adına yeni girişimlerde bulunulmuştur. MİT'in kontrol ettiği ve Suriye'ye gitmek üzere yola çıkan TIR'lar 1 Ocak 2014'te Hatay Kırıkhan'da durdurulmuştur. TIR'lara refakat MİT personeli, savcı ve askerlere kendilerini anlatmaya çalışmışlar, TIR'lar açtırmayarak askerlerin geri dönmelerini sağlamışlardır. Böylelikle bu girişim teşebbüsten öteye geçememiştir ("FETÖ'nün Gerçekleştirdiği, Kullandığı veya Manipüle Ettiği Olaylar", 2017).

19 Ocak 2014 tarihinde bu defa, Adana'da MİT'e ait üç TIR ve bir otomobil alıkonulmuştur. Araçlarda bulunan MİT personeli zorla indirilmiş, kendilerine yönelik

fiziki şiddet uygulanmış, yere yatırılmış ve kelepçelenmişlerdir. Araçlara yapılan aramalar sırasında FETÖ'nün medya kuruluşlarında görev yapan bazı kişiler olan biteni kayıt altına alarak hemen başka medya kuruluşlarıyla paylaşmışlardır. Alıkonulma esnasında olay mahalline gelen Cumhuriyet savcısı, TIR'larda bulunan malzemelerin ve götürüldüğü yerin devlet sırrı olduğu için paylaşamayacağı aktarılmasına ve yapılan faaliyetin bir suç unsuru teşkil etmemesine rağmen arama konusunda ısrarcı olmuş, araçlarla içerisindeki malzemeye el koyacağını vurgulamıştır. 1 Ocak 2014'te meydana gelen olayın aksine savcı bu kez TIR'ların üzerine bizzat çıkarak içerilerinde bulunan malzemeleri fotoğraflamış, Jandarma'ya da aynı şekilde görüntü aldirmiştir. Kasalardaki malzemelerin numunelerini de aldırarak savcı bunların Olay Yeri İnceleme ekibine gönderilmesi, ayrıca konuya ilişkin bilir kişi raporunun hazırlanması yönünde talimat vermiştir ("FETÖ'nün Gerçekleştirdiği, Kullandığı veya Manipüle Ettiği Olaylar", 2017).

Yaşanan her iki hadisenin de ortak noktası, olaylara müdahale eden savcılarının ikisinin de aslında görevli olmamaları ve TIR'ların devlet sırrı olduğu ısrarla belirtilmesine rağmen operasyonun gerçekleştirilmesi, üstelik devlet aleyhine kullanılma gayretidir. 1 Haziran 2015 tarihinde bir televizyon programında konuşan Erdoğan, konuyla ilgili olarak ortaya atılan iddiaların iftiradan ve yapılanın MİT'e yönelik tamamen gayr-ı meşru zeminde yapılmaya çalışılan bir operasyondan ibaret olduğunun altını çizmiştir. TIR'larda Suriye'nin kuzeyindeki Bayırbucak Türkmenleri için insani yardım malzemesi ve lojistik desteğin bulunduğunu aktaran Erdoğan'a göre yaşananlar aslında tam bir casusluk operasyonudur. Ayrıca Erdoğan'a göre yapılan casusluk faaliyetine bazı gazeteler ve medya kuruluşları da açıkça destek vermiştir ("Erdoğan, Cumhuriyet'in yayınladığı silah görüntüleriyle ilgili konuştu", 2015).

Olaya ABD'nin etki etmeye çalıştığıyla ilgili bazı bilgiler de mevcuttur. Savcı, ABD Ankara Büyükelçiliğine soruşturmayla alakalı bir yazı iletmiştir. Bu bir iddia ya da itham değildir. Çünkü ciddi somut veriler içermektedir. TIR'ların durdurulması ve alıkonulması meselesinde kritik rolleri bulunan FETÖ mensubu üst düzey kişilerin, olayların yaşandığı sırada ABD Ankara Büyükelçiliğini defalarca aradıkları tespit edilmiştir. ABD Büyükelçiliği her ne kadar böylesi bir yazının kendilerine ulaşmadığını söylese de bu açıklamanın sonrasında söz konusu yazının Büyükelçiliğe ulaştırıldığına dair ileti ortaya çıkmıştır (Kurt, 2017).

17-25 Aralık olayının peşi sıra yaşanan MİT TIR'ları hadisesi, yine 2014 seçimleri öncesinde AK Parti'nin imajını yoğun bir biçimde sarsmaya yönelik başka bir girişimdir. Bu olayla küresel platformlarda AK Parti'nin Suriye'de konuşlanan terör örgütlerine yardım ettiği şeklinde bir algının oluşturulması amaçlanmıştır. Nebi Miş, hadiseyi çarpıtma adına sunulan belgelerin Ergenekon davalarına bavullarla taşınan belgeler gibi FETÖ tarafından özellikle üretildiğini aktarır. Ona göre, operasyonu icra edenlerin asıl amacı Erdoğan'ı Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'ne çıkarmak ve yargılatmaktır (Miş, 2017).

3.2.2.7. 15 Temmuz Darbe Girişimi

Cumhuriyet tarihinde birçok kez darbeler ve muhtıralarla muhatap olan Türkiye, 15 Temmuz 2016'da daha önce benzerine hiç şahit olmadığı bir darbe girişimiyle karşı karşıya kalmıştır. 15 Temmuz'da meydana gelen hadiseler, Türkiye'nin tarihi açısından yeni bir kırılmaya neden olurken bir taraftan da daha köklü bir paradigma dönüşümüze zemin hazırlamıştır. 15 Temmuz toplumun ekseriyeti tarafından beklenmedik bir olay olarak tanımlanmış ve kısa sürede bertaraf edilmiştir (Yılmaz, 2016).

Olayın meydana geldiği gün saat 16.16'da muvazzaf subaylardan biri MİT'e gelmiş ve darbe girişiminin MİT ayağıyla ilgili teşkilatı bilgilendirmiştir. Subayın iddiasına göre, FETÖ iltisaklı askerle MİT Müsteşarı Fidan'ı almak için teşkilata operasyon gerçekleştireceklerdir. İhbar üzerine teşkilat yetkilileri Genelkurmay İkinci Başkanı Yaşar Güler'e telefonla bilgi aktarmışlardır. Peşinden de müsteşar Fidan'la yardımcısı Genelkurmay Başkanlığı'na ayrı ayrı gelerek toplantılar gerçekleştirmiştir. Yapılan toplantılardan haberdar olan darbeci askerler gece 3'te harekete geçmek üzere sözleşmiş olmalarına rağmen panik yaparak akşam saat 20.30'da darbe girişimi için düğmeye basmaya karar vermişlerdir ("15 Temmuz darbe girişimi gecesi saat saat neler yaşandı?", 2018).

Özel Kuvvetler'e bağlı 33 asker, Genelkurmay Başkanı'nı derdest etmek ve Başkanlığa el koymak amacıyla planın tertiplendiği Akıncı Üssü'nden çıkmışlar, saat 21'de Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hulusi Akar'a darbe girişimini bildirmişler ve kendisini alıkoymuşlardır. O sırada yine darbeci başka askerler, Kara Kuvvetleri Komutanı'nı rehin almışlar, kendilerini durdurmak için müdahale eden askerleri

katletmişlerdir. Aynı saatlerde Ankara’da nizamiyelerde harekete geçmek için talimat bekleyen askerler, askeri araçlarla nizamiyelerin dışına çıkmışlar ve sokakları kesmişlerdir. 23.18’de Ankara Gölbaşı’ndaki Emniyet’e ait Özel Harekat binası darbeciler tarafından bombalanmıştır. 51 polis bu saldırıda şehit olmuştur. MİT binasına havadan saldırı düzenlenmiştir. TRT’nin Ankara’daki Genel Müdürlük binasına baskın düzenleyen darbeciler haber spikerine darbe bildirisini okutmuşlardır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, saat gece yarısını geçtikten sonra, 00.24’te CNNTürk canlı yayımına telefonla bağlanmış, olan bitenin FETÖ’cü bir grup askerin kalkışması olarak nitelendirerek, milli iradeyi savunan ve ona sahip çıkan herkesi darbecilerin karşısında durmaları için sokağa çıkmaya, meydanları doldurmaya davet etmiştir (“15 Temmuz darbe girişimi gecesi saat saat neler yaşandı?”, 2018).

Bu çağrıya uyan binlerce insan saat 00.30’u gösterdiğinde sokakları doldurmaya başlamıştır. Ankara’nın Kazan ilçesinde darbeci askerlerle halk arasında çıkan arbedede 8 kişi hayatını kaybetmiştir. TÜRKSAT’ın, TBMM’nin, Cumhurbaşkanlığı’nın binaları havadan bombalanmıştır. Türkiye’nin her yerinde çıkan olaylarda, darbeci askerler vatandaşların üzerine ateş açmıştır. İstanbul’da özellikle Boğaziçi Köprüsü ile Çengelköy’de, Ankara’da Genelkurmay binasında onlarca insan bizzat darbeciler tarafından öldürülmüştür. Köprüleri tuttukları gibi havalimanlarına da müdahale eden darbeciler, iletişim ve ulaşımın tüm kanallarını cebren kontrol altına almak isteseler de, vatandaşların direnişi karşısında başarısız olmuşlardır (“15 Temmuz darbe girişimi gecesi saat saat neler yaşandı?”, 2018).

Saat 03.20’de Atatürk Havalimanı’na gelen Cumhurbaşkanı Erdoğan, vatandaşların direnişini bizzat koordine etmiş, milletin gücünün üzerinde bir güç olmadığını ifade ederek, darbe girişimini tertipleyenlerin bedelini çok ağır bir şekilde ödeyeceklerini vurgulamıştır. Yine İstanbul’daki AKOM, Türk Telekom binalarıyla, TRT’nin Ulus ile Harbiye’deki yerleşkeleri ve Digitürk binası darbecilerce ele geçirilmeye çalışılmış, ancak vatandaşların direnişi karşısında başarılı olunamamıştır. Ordu bünyesinde darbe girişimine destek vermediklerini, hatta karşısında olduklarını açıkça söyleyen komutanların tutumu da sürecin neticesine doğrudan tesir etmiştir. 1. Ordu’nun Selimiye’deki kışlasından komutan Orgeneral Ümit Dündar’ın bu yöndeki açıklamaları, yaşananların seyrini değiştirmiştir (“15 Temmuz darbe girişimi gecesi saat saat neler yaşandı?”, 2018).

15 Temmuz gerçekleştiğinde Batı gerçek resmi gormemiştir. Darbe girişimi ve ardından yaşananları sadece bir gu mücadelesi olarak algılamıştır. Onlara gore, sivillerin ldrlmesi, TBMM'nin bombalanması, medya kuruluşlarına el konulması, F-16'ların İstanbul ile Ankara'da terör eylemlerini andıran fiilleri gerçekleştirmeleri hedefin yalnızca Erdoğan olmadığını, bizatihi halk olduğunu kanıtlamaktadır (Gundoğar, Yırcalı, 2016).

Bu olay, 1980 Darbesi sonrası CIA'in görevlilerinden birinin Başkan Jimmy Carter'e "Bizim ocuklar başardı" sözüyle darbenin başarıyla sonuçlandığını syöleyen sözlerini hatırlatmıştır (İnat, 2017). Türkiye'nin geçmişindeki tüm darbelerde olduğu gibi 15 Temmuz darbe girişiminin arkasında uluslararası gler ve gizli servisler vardır. 15 Temmuz, yöntem bakımından kendilerinden öncekilere benzemesine rağmen sonuçları itibarıyla oldukça farklıdır. Darbe girişimini uygulayanlar son derece gizli rgtlenmişler ve uzun yıllar sivil toplum içerisindeki faaliyetleriyle kamufle olmuşlardır (Yılmaz, 2016).

15 Temmuz, Türkiye'de pek çok kavrama ilişkin yeniden düşünmeyi mecbur kılmıştır. Yaşananlar sonrasında özellikle toplumsal anlamda yıllardır oluşturulagelen algılar yeniden gözden geçirilmiştir. 15 Temmuz'da sokağa çıkan ve darbe girişimine direnenlerin kimliği konusunun tartışmaya açılması gerekir. Sokağa ıkma, her ne kadar kendilerini devrimci olarak tanımlayan kişilere mahsus bir eylem olsa da 15 Temmuz'da milliyetçi-muhafazakâr kimliğe sahip kişilerce icra edilen bir eylem haline gelmiştir. Dolayısıyla toplumları kategorize etme kriterlerini yeniden sorgulamak gerekmektedir. Ayrıca, 15 Temmuz'da muhafazakârların tepkisi muhafazakârlık kavramının bizatihi kendisine yönelik olumsuz anlamın aslına bakıldığında ne kadar yanlış olduğunu göstermiştir. Yine, 15 Temmuz tarihine kadar Türkiye'de yaşanan darbelere ve muhtıralara yeterince tepki göstermeyen halk, bu kez kabullenmişlik psikolojisinden sıyrılmış ve Cumhuriyetin kurulduğu günden bu yana darbelerin iktidarları alaşağı etmesi "geleneği"ne karşı koymuştur. Söz konusu tutum ve yaklaşım militarizme başkaldırı şeklinde okunmalıdır (Karaaslan, 2016).

"15 Temmuz kıyamı" (Altun, 2016) olarak da anlandırılan bu süreç, Türkiye'de uzun yıllardır darbe, iktidar ve halk odağını dağıtmış, vesayeti eline geçirenlerin artık her istediklerinde yahut fırsatı yakaladıklarında darbe girişiminde bulunamayacaklarını açıkça ortaya koymuştur (Karaaslan, 2016).

Toplumsal alanda birtakım yeniliklere kapı aralayan 15 Temmuz, siyasette te bazı dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Konuya ilişkin bir gazetede makale kaleme alan Erdoğan, 15 Temmuz'daki asıl gayenin milli iradeyi ipotek altına alma olduğunun altını çizerek, buna rağmen demokratik düzenin ve demokrasi geleneğinin bu süreçten beklenilenin aksine güçlenerek çıkmıştır. Darbe girişiminin yapıldığı günün akşamında başlayan ve 29 gün devam eden demokrasi nöbetlerinin, bir araya gelme kültürünün önün açtığını ifade eden Erdoğan, sürecin devamında 16 Nisan'daki referandum ve 24 Haziran'daki seçimlerle Türkiye'de sistem değişikliğinin gerçekleştiğini aktarmıştır. 15 Temmuz'la birlikte Türkiye'de darbeci zihniyetin ve darbe girişimi ihtimallerinin bir daha geri dönmek üzere tarihin derinliğine gömüldüğünün altını çizen Erdoğan'a göre, Türkiye böylelikle Cumhuriyetin kuruluş döneminin temel misyonlarından biri olan muasır medeniyetler seviyesine ulaşma hatta onun da üzerine çıkma yolunda kendinden emin bir şekilde yürümeye devam edecektir (Erdoğan, 2018).

15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasında yaşanan olaylarla başlayan Olağanüstü Hal ve Kamun Hükmünde Kararnameler süreci, Türkiye'de iç ve dış politika açısından güvenlikçi perspektifin öncelendiği yeni bir dönemin miladı olmuştur.

3.3. AK Parti Siyasetinde Yeni Siyasal Söylemler

3.3.1. “Gönül Coğrafyamız” Söylemi

AK Parti iktidarının ikinci döneminin öncesinde, 2007'deki Cumhurbaşkanlığı seçimiyle kendini gösteren, özellikle de 2009'da yaşananların ardından kendini iyiden iyiye hissettiren hadiseler; Arap Baharı sürecinin de etkisiyle gönül coğrafyamız söylemiyle, bizim medeniyetimiz kavramının dillendirilmesine zemin hazırlamıştır. 2012'de yaşanan MİT Krizi'nden sonra birbiri ardına gerçekleşen ve 15 Temmuz darbe girişimiyle sonuçlanan olaylar silsilesinin sonrasında da yerli ve milli argümanı ısrarla vurgulanmıştır.

Gönül coğrafyası kavramı milliyetçi muhafazakâr ve İslamcı siyasal söylemde, ulus-devlet hudutlarının ötesinde Türkiye'nin din yahut soy bağı ile bağlantılı olduğu ya da Osmanlı İmparatorluğu bakiyesi olan coğrafyayı tanımlamak için kullanılmaktadır

(Bölükbaşı, 2021). Türkiye sevgisi Türkiye'nin gönlüne temas ettiği herkesi kapsayarak sınırları tamamen ortadan kaldırmıştır (Turgut, 2018). 2016 yılında Harp Akademileri'ni ziyaret eden Erdoğan burada yaptığı konuşmada Türkiye'nin gönül bağının olduğu bölgelere kayıtsız kalmasının mümkün olmadığını belirterek, Balkanlar, Kafkasya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan gelişmeleri görmezden gelemeyeceğinin altını çizmiştir. Yine Orta Asya, Afrika ve Güney Asya için durum bundan farklı değildir. Erdoğan bu durumun tarihin Türkiye'nin sırtına yüklediği bir misyon olduğunu ve bu sorumluluğunun gereğini yerine getirmesi gerektiğini aktarmıştır (Erdoğan, "Gönül Bağımızın Olduğu Coğrafyaların Hiçbirine Kayıtsız Kalma Hakkına Sahip Değiliz", 2016).

Erdoğan konuşmasıyla, partisinin siyasal söylemini medeniyet kavramının merkeze alan bir noktaya çekmiştir. Bu konuşmanın tamamında Erdoğan muhafazakâr demokrasi ifadesini iki kere kullanmasına rağmen, medeniyet kelimesini 14 defa kullanmış; medeniyet ifadesiyle insanlığın ortak değerlerini, İslam dünyasıyla Ortadoğu'ya yönelik hissedilen aidiyet duygusunu kastetmiştir (Duran, 2018).

AK Parti, yaşanan olayların sonrasında bu topraklara ait olma meselesini gündeme getirerek yerli-milli söylemini sık sık dillendirmiştir. Medeniyet vurgusuyla Türkiye'nin sınırlarının dışına doğru genişlemesi hamlesinin kastedilmiştir. Yerli-milli siyasetini gündeme getiren ana unsur ise, söz konusu söylemlerin çoğunlukla dindar kesimlerin etrafında şekillendirilmesi olmuştur. Medeniyet iddiası politik bir aktörün oyun kurucu pozisyonuna gelmesini gerektirirken, yerli-milli söylemi ise ülkeye yönelik yıkıcı faaliyetlere karşı refleks geliştirerek oyun kurucu olma sıfatının bir şekilde korunması anlamını taşımaktadır (Aslan, 2018).

3.3.2. "Bizim Medeniyetimiz" Söylemi

Medeniyet kavramı, farklı kültürlerin ortaklaşa bina ettiği üst çatı şeklinde tanımlanır. Toplumun ayrılmaz ve vazgeçilmez unsurları da ekonomi, inanç ve mülktür. Şayet toplum varsa ilim, inanç, ekonomi ve siyaset vardır (Şentürk, 2018).

AK Parti medeniyet iddiasında toplumda aynı inancı paylaşan toplulukları kasteder. Kuşatıcı söylem, içerisinde bulunduğu coğrafyanın diğer ülkeleri için de örneklik teşkil eder. Sınır ötesindeki ülkelerle sorunları gidermiş, uluslararası siyaset için

yaptığı açılımları istikrar politikası üzerine kurgulamış, civardaki ülkelerle iktisadi iş birlikleri gerçekleştirerek ilişkilerinin düzeyini ilerletmiş bir Türkiye, içerisinde bulunduğu coğrafyanın diğer ülkeleri için de tercih edilebilir olmuştur (Duran, 2018).

Medeniyet kavramı, özellikle Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik olarak nitelendirdiği iddiası çerçevesinde sıkça dile getirilmiştir. Davutoğlu daha önce öne sürdüğü medeniyet mefkuresini Türkiye bağlamında ele alarak böylesi bir çerçeveyi ortaya koymuştur. Ona göre, medeniyetlerin temeli ben-idrakidir. Stratejik derinlik kavramı; bireylerin ontolojik, siyasal ve tarihi idrakleri arasında tutarlı bir bağ kurar. Onun merkezinde de stratejik zihniyet vardır (Ardıç, 2014).

Siyasal açıdan Osmanlı ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ortak noktada buluşmasının zaruri olduğuna işaret eden Davutoğlu, bu durumun kendiliğinden gerçekleşmeyecek olsa bile olayların söz konusu buluşmayı zaruret haline getirecektir. Ona göre, 1980'lerin sonları ve 1990'larda yaşananlar, söz konusu argümanın referans noktalarıdır. Bulgaristan'da yaşayan Müslümanların Türkiye'ye gelmek istemeleri, Nahcivan'ın ilhak olma isteği, Kuzey Irak Kürtlerinin zor zamanlarda Türkiye'ye sığınma arzuları, Balkanlar'da sorunlar gündeme geldiğinde müracaat noktasının Türkiye olması, etkisini bugün bile sürdüren Osmanlı kuşatıcılığı ve onun mirasıyla ilgilidir. Bütün milletlerin ortaklaşa şekil verdiği son medeniyet Davutoğlu'na göre Osmanlı'dır. Tabiatıyla içerisinde bulunduğumuz coğrafyada Osmanlı kimliğini tamamen dışlayan tavırların tutması imkânsızdır. Üstelik Türkiye böyle bir yaklaşımı benimsese de Türkiye'yi "diğer" kategorisine sokan kitleler onu Osmanlı'nın mirasçısı ve devamı olarak görmeye devam edeceklerdir. Davutoğlu, ateist Türk'ün dahi Avrupa'da Osmanlı şeklinde tanımlandığını iddia eder. Ona göre Avrupa Birliği bile böylesi bir tavrı açıkça takınmaktadır (Davutoğlu, 2012).

Dış politika bakımından medeniyet kavramı böylesi bir anlamı içerirken, iç siyasette de aynı coğrafyada bulunan farklı etnik kökene sahip kitleler açısından bir anlamı bulunmaktadır. Özellikle 2010'dan sonra icra edilmeye çalışılan Demokratik Açılım, Alevi ve Roman Açılımları süreci bu çerçevede değerlendirilebilir. Gündeme 2009 yılından itibaren gelmeye başlayan Kürt sorununu çözmek için AK Parti döneminde hayli önemli girişimlere imza atılmıştır. 2001'de yayınlanan ve demokratik açılım sürecinin ne olduğunu anlatan kitapçığın giriş yazısını kaleme alan Erdoğan, Türkiye'nin tarihiyle, bünyesinde barındırdığı kültürlerle ve hiç kuşkusuz onların

oluşturduğu medeniyet birikimi ile büyük bir aile olduğunu söylemiştir. Birbirinden farklı renklerin, inançların ve etnik unsurların aile bağlarını pekiştirdiğini ve mezkur medeniyet birikiminin herkesi kardeş haline getirdiğinin altını çizmiştir (Erdoğan, 2010). Bu sürecin başladığı 2010 yılından hendek siyaseti nedeniyle sona erdiği 2015'e kadarki birliktelik iddiası, tamamen bizim medeniyetimiz söylemiyle temellendirilmiştir.

Geçmiş Kürt sorunu kadar eski olan Alevi meselesini de atılan adımları bizim medeniyetimiz söylemi bağlamında değerlendirmek gerekmektedir. Erdoğan'ın 2010'da hazırlanan Alevi Çalıştayları Nihai Raporu'nun sunuş bölümünde kaleme aldığı yazıda "bizim medeniyetimiz" kavramının altını çizmiştir:

"Bizler bu topraklar üzerinde kadim bir medeniyetin mirasçıları olarak bulunuyoruz. Her bir vatandaşın derin hafızasına etki eden bu kadim medeniyet bir "sevgi medeniyeti"dir ve özü de "insan"dır. Bizim tarihimiz, kültürümüz ve dünyayı etkilemiş olan medeniyetimiz, insanı, yani canı kutsal bir varlık olarak görür. Can azizdir, mübarektir. Nitekim bu toprakların adeta dili olmuş Yunus Emre, 'Yaradılanı severiz / Yaradan'dan ötürü' diyerek, canın kutsallığını en öznlü şekilde ifade etmiştir. İnsan, her şeyden önce insandır; can, her şeyden önce candır. Rengi, dili, dini, mezhebi, etnik kökeni, düşünceleri hiçbir insanı diğerine göre üstün ya da düşkün kılmaz, kılamaz. Bizim köklü medeniyetimizde insanın insana üstünlüğü, anne-babasından devraldığı biyolojik vasıfları değil; ilmidir, insani hasletleridir, insana ve insanlığa ürettiği değerlerdir" (Alevi Çalıştayları Nihai Rapor, 2010).

Sürecin devamlılığını sağlamak üzere Davutoğlu Başbakan sıfatıyla, Tunceli ve Hacıbektaş'ı ziyaret etmiştir. Bu adım da yeni bir açılım sürecinin başlangıcı olmuştur. Açılım politikasının ilk amacı, Alevilerin toplum olarak dikkate alınması ve taleplerinin devlet tarafından ciddiyetle dinlenildiğinin gösterilmesidir. İkinci amacı ise, birincinin eksiklerini tamamlamak ve süreci işler hale getirmektir (Köse, 2014).

Davutoğlu'nun Tunceli ziyaretinde yaptığı açıklamalar da sürecin satır aralarının anlaşılması bakımından önemlidir. Tek parti devrini ve yönetim anlayışını tenkit eden Davutoğlu, sosyolojik açıdan tek tipleştirme politikasının Türkiye'nin toplumsal kodlarına uygun olmadığını belirtmiş, Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan itibaren neredeyse her dönem toplumda birilerinin ötekileştirildiğini aktarmıştır. Davutoğlu Yeni Türkiye'de toplumdaki her bir ferdin diğeriyle helalleşeceği ve ona kenetleneceği bir atmosfer oluşturmaya çabaladıklarını vurgulamıştır. Buradaki konuşmasında Tunceli isminin değiştirilmesi de dahil bazı yeniliklerin gündemde olduğunun altını

çizen Davutoğlu, Alevi toplumunun dinlenerek taleplerinin gereğini yerine getirme konusunda çalışacaklarını aktarmıştır (Hacaloğlu, 2014).

Bizim medeniyetimiz iddiası bağlamında değerlendirilecek başka bir adım da 2010 yılında başlatılan Roman açılımıdır. 2010'da konuya ilişkin açıklama yapan Erdoğan; Romanların da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduklarını, ancak buna rağmen yıllardır vatandaş olmalarının kendilerine sağladığı ayrıcalıklardan faydalanamadıklarını ve dolayısıyla şayet özür dilenmesi icap eden bir topluluk varsa bunun Romanlar olduğunu ifade etmiş ve onlardan özür dilemiştir (Bozan, 2014).

Medeniyet kavramına yapılan vurgu iç siyasetle sınırlı kalmamış, dış siyasette de tesirini göstermiştir. Uluslararası sistemdeki adaletsizliği dile getirme şeklinde kendisini gösteren bu yaklaşımın sonuçlarından biri de Batı ile olan ilişkileri yeni bir düzleme çekme çabasıdır. Bu tavrın somut bir örneği, Erdoğan'ın İsrail'i kınarken BM Güvenlik Konseyi ile ABD'yi eleştirmesidir. 2012 yılının kasım ayında İsrail Gazze'ye saldırmış ve sivilleri katletmiştir. Erdoğan İİT ile Arap Ligi'ni de İsrail'in saldırılarını eleştirme konusunda daha fazla aktif olmaya çağırmıştır. Erdoğan'ın bu tavrı, İslam dünyasında örnek alınan Türkiye imajının gereğidir. Böylelikle Türkiye, aynı medeniyet mirasını paylaştığı kitlelere sahip çıkmıştır (Duran, 2018).

2012 yılında Erdoğan'ın Kahire Üniversitesinde kullandığı ifadeler, bizim medeniyetimiz iddiasının dış siyasetteki yansımasına örnek olarak gösterilebilir:

“Mekke, Medine, Kahire, İskenderiye, Beyrut, Şam, Diyarbakır, İstanbul, Ankara nasıl birbirlerinin kardeşleriyse tüm dünya bilsin ve anlasın ki Ramallah, Nablus, Eriha, Refah, Gazze ve Kudüs'te bu şehirlerin kardeşidir, bizim kardeşimizdir. Bu şehirlerde dökülen her damla kan bizim damarlarımızdaki kandır. Bu şehirlerde toprağa düşen her can bizim canımızdır. Her damla gözyaşı, bizim gözyaşımızdır. Hiç kimse bu coğrafyada yaklaşık 100 yıldır devam eden sükutu farklı şekilde yorumlamasın. Herkes bilsin ki er ya da geç, bugün ya da yarın Gazze'de insanlık dışı yöntemlerle katledilen o masum yavrucakların hesabı mutlaka ama mutlaka sorulacaktır” (“Erdoğan, Konu ‘Filistin’ olunca susuyorlar”, 2012).

2009'dan itibaren özellikle dış politikada söylemin en fazla öne çıkan yanı vizyona yönelik kısımdır. AK Parti Türkiye'nin mazisini ve uluslararası duruşunu medeniyet iddiası bağlamında yeniden adlandırmıştır. Aynı söylem çerçevesinde Türkiye güvenlik ve jeopolitik ufkunu yeniden yorumlamış, bu duruş da kimi çevrelerce Neo-Osmanlılık olarak adlandırılmıştır (Duran, 2011).

Erdoğan'ın ifade ve açıklamalarında medeniyet mirası söylemi önemli bir yekunu tutar. Erdoğan, konuşmalarında Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'ni bütünüün parçaları olarak sunar. Öncelikle de tarihe referans verir. Erdoğan'a göre tarih sadece maziden ibaret değildir. Bilakis ileriye yönelik gereken içerikleri bünyesinde barındırmaktadır. AK Parti de Türkiye'nin 21. yüzyıldaki hedeflerini sıralarken Türkler açısından üç önemli tarihi; 2023'ü, 2053'ü ve 2071'i vurgulamış, geleceği geçmişle ilintilendirerek planlamıştır. AK Parti'nin tarihe referans vermesi yalnızca siyasal alanda değil, sosyolojik ve mimariye ilişkin alanlarda da kayda değer ölçüde kendini göstermektedir (Yaslıçimen, 2014).

AK Parti'nin medeniyet söylemi, Avrupa'ya dahil olma, tamamen Batı'nın karşısında durma yahut kendini İslam medeniyetinin temsilcisi gibi görme ve/veya gösterme anlamında kullanılmamıştır. Aksine, bizim medeniyetimiz retoriği, Türkiye'nin tarihî, ekonomik, stratejik ve kültürel niceliklerinin mecburiyetleri yahut imkânlarına göre teşekkül eden bir okuma olmuştur. Bu tavrın en net karşılığı hem Batı hem Doğu'dur. Bundan dolayı Türkiye'nin politik, ekonomik ve sosyal dokusunun çıkarları yönünde, AB ile ilişkilerin üst düzeyde yürütüldüğü dönemde kullandığı ifadeler AB taraftarlığı; AB'nin Türkiye'yi özellikle terör örgütleriyle olan mücadelesinde yalnız bıraktığı dönemlerde kullandığı ifadeler de AB karşıtlığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak sonuç olarak AK Parti'nin çabası, Türkiye'yi tüm bağlantılar, çıkarlar ve aidiyetler ekseninde yönetmektir. AK Parti bunu gerçekleştirebilmek için de bazı hesaplaşmalara gitmiş, üçüncü dünya ülkelerinin ortaya koyduğu İslamcı söylemi reddetmiş ve Batı ile kurduğu ilişkileri eleştirel entegrasyon pozisyonuna getirmiştir (Duran, 2018).

AK Parti medeniyet mefkuresindeki temel iddiasını aslına bakılırsa Arap Baharı ve Çözüm süreçlerinde deklare etmiştir. Yeni Türkiye argümanı da Türkiye'nin bölgesinin ana aktörü haline dönüştüğü böylesi bir atmosferin ürünüdür. Ancak gerek iç siyasette gerek dış siyasette yaşananlar; Mısır'da Mursi iktidarının devrilmesi, Suriye'deki iç savaşın Rusya'nın müdahil olmasıyla içinden çıkılmaz hale gelişi, Suriye'nin kuzeyinde DAESH, PYD-YPG gibi terör örgütlerinin konuşlanması, Suriye'den göçmek zorunda kalan mültecilere ilişkin problemlerin çözülememesi, Mısır'daki yeni yönetimle Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Türkiye aleyhinde ittifak oluşturması, MİT Krizleri, Gezi Eylemleri, Çözüm sürecinin PKK'nın sabote etmesiyle baltalanması ve 15 Temmuz Darbe Girişimi gibi peş peşe yaşanan olaylar ve krizler bölgeye ilişkin teorileri boşa çıkarmış, AK Parti'de söylem

değişikliğini icbar etmiştir. Yaşananlar yalnızca AK Parti yönetiminde değil, tabanında da mücadeleyle direniş psikolojisini ortaya çıkarmıştır (Duran, 2018).

Özellikle de FETÖ, DAESH ve PKK/PYD gibi terörist unsurların yoğun faaliyetleri, bunlarla mücadele etme olgusunu ve dolayısıyla yerli-milli söylemi ile beka meselesinin gündemin en önemli maddeleri haline getirmiştir.

3.4 Yerli ve Millî Söylemine Yönelik Eleştiriler

Yerli ve millî kelimeler etimolojik açıdan aynı anlama gelmez. Türkiye’de her ikisinin beraber kullanılması çok yadırganmamıştır. Birbirinden hayli farklı anlamları olsa da niçin beraber kullanıldığıyla ilgili tartışmalara ilişkin, uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin sonucu olduğu yönünde bir sonuç çıkmıştır. Yerel unsur ve olgular vurgulanırken kullanılan yerli ile, devletin tamamı söz konusu olduğunda kullanılan milli kavramları birbirine çok uzak anlamları ihtiva eder. Yerli ifadesine daha çok haritada bir yer işaret ederken başvurulurken, milli ifadesi ise ülkelerin sınırları içerisindeki her yeri anlatmak için kullanılır. Medeniyetlerin her gün biraz daha genişler, insanların içerisinde buldukları bölgenin özelliklerini kanıksar, bu özelliklere göre dünyada bir yer işgal eder. Böylesi bir yerlilik, temsili milliği de beraberinde getirememiştir. Yani milli olmanın özellikleriyle yerliliğin nitelikleri büyük oranda farklılaşmıştır. Yerlilik ve millilik ifadelerinin birbirinden uzak kalmıştır. Her ikisinin birlikte kullanımının garipsenmemesi, aslına bakılırsa olağanüstü bir devrin başladığına işaret etmektedir (Çeçen, 2018).

3.4.1 “Bir elit retoriği”

Yerlilik ifadesinin, pozitif anlamda kullanılıp kullanılmayacağına dair bir tartışma da yapılmıştır. Çiğdem’e göre, bu soruya olumlu cevap vermek mümkün değildir. Yerlilik bir kez oluşturulmaya başlanıp rasyonel bir inşa sürecinin konusu ya da malzemesi şeklinde değerlendirildiğinde kendi muhtevasına dair bütün oluşumları enstrümantal kullanıma tabi kılar. Bununla birlikte yerlilik tarihi ve toplumsal olana ilişkin bir temizlik çalışması yapmak durumunda kalacaktır. Bu sebeple yerlilik ifadesinin böyle bir çalışmayı zarurete dönüştürmeyen herhangi bir türünün gelişmesi mümkün görünmemektedir. Kavrama atfedilen olumlu mânâ, eğer onun nerede

durduğunu anlamaya yönelik bir bilince dayanıyorsa, bu bilincin kabullenmeye de uygun olması zaruridir. Eğer kavramı savunmak için yapılacak en olumlu şeyin reddiye yapmak olduğu iddia ediliyorsa, bu da yerliliğin içerdiği unsur, işlev ve mânânın vahameti sebebiyledir. Yerlilik kavramının tartışma alanına giren kavramlardan hangisinin yerli olduğu sorusuna üç soruyla cevap bulmaya çalışılabilir: Rüştünü kanıtlayamamış kültür mü, Anadolu’da kurumaya yüz tutmuş inanç mı, yaşadığı coğrafyayı kendisine yurt edinmekten aciz olan vatandaş mı? Bütün bunlar değerlendirildiğinde yerlilik, en gerçekçi haliyle bile elit retoriği olmanın üstüne çıkamayacaktır (Çiğdem, Yerlilik Üzerine Tezler, 1998).

3.4.2 “Bir konsolidasyon aracı”

Kimilerine göre ise yerli ile milli kavramları sadece politik bazı kaygılarla dillendirilmiştir. Bu kavramlar, her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri’nin emperyalizmi ve Avrupa Birliği’nin İslam düşmanlığına itiraz gibi algılsa da söz konusu yaklaşım tamamen iktidarın tabanını bir arada tutma çabasının bir parçası olarak yorumlanır. Bu yüzden, yerli ve milli kavramı kırılğan bir yapıdadır ve onlara önem atfetmek pek mümkün değildir. Aynı durum İslam coğrafyası ile kurulan ilişkilerin Batı’nın çıkarları dışında olması sürecinde de görülür. Batı denilince akla yalnızca AB ve ABD’nin gelmemesi gerekir. Rusya’nın da Batı’nın bir parçasıdır, hatta zaman zaman İran ile Suriye rejimlerini de Batı zihniyetine dahil etmek gerekebilir. Dolayısıyla bu detaylar dikkate alındığında yerli ve milli kavramı Müslümanların siyasala alandaki mücadelesi için bir anlam ifade etmez. Müslüman bilincini uyandıracak şey, Hakk’a şahitlik edebilmektir. Eğer, yerli ve milli kavramı bu hakikatin bir parçası olursa kıymetli olur (Yıldız, 2017).

3.4.3 “Biz’in kafesi”

Yerlilik kavramını doğuran şartları biricik hale dönüştürmeden, yepyeni bir forma kavuşturmadan kavram anlamsız olur. Yerlilik; tecrübeyle kişisel ilişkiler, düşünce ile arzular arasında bağ kuran bir iddia olabilir. Milliyetçi ile muhafazakârların dillendirdiği yerlilik ise tamamen yabancı korkusunun ürünüdür. Yerlilik “biz”in kapatıldığı kafestir ve bu söylem, her zeminin öksüzü her yurdun yurtsuzu olunacağı şeklinde okunmalıdır (Bora, Yerli ve Milli, 2016).

3.5 Yeni Döneme ve Kavramlara Olumlu Bakışlar

Akdoğan, Erdoğan'ın aslında yerli ve milli bir karakterle siyaset yaptığının altını çizer. Ve dolayısıyla Erdoğan ve AK Parti'nin uluslararası sistem ve aktörlere bağımlı, icazetli ya da onların acenteliğine soyunan bir tavrın içerisinde değil, tam olarak yerli ve milli bir karakter ortaya koymaktadır. Erdoğan ve onun temsil ettiği AK Parti, büyük Türkiye'nin peşinde ve Türkiye'yi uluslar üstü organizasyonlarla iş birliği halindeyken özünden, yerli ve milli karakterinden taviz vermemiştir.

AK Parti'nin yerlilik ve millilik vurgusuyla MHP'lileştigiğine yönelik eleştirilere Akdoğan, Türkçülük-Kürtçülük zemininde yapılan tenkitlerin aslına bakılırsa tamamen ötekileştirici anlayışlarla ilgili olduğunu, bu vurguyla vatanperverlik ve milliyetperverliğin kastedildiğini aktarır. Bu yaklaşım anti-empyralist bir tavırdan başka bir şey değildir. Savunma sanayiine ilişkin gelişmeler, milli kazanımlar inşa etmeye yönelik girişimler, TİKA ve onun gibi kamu diplomasisi yürüten kuruluşlar üzerinden Türk dünyası ve mazlum coğrafyalarla kurulan temaslar, içe kapanık yani tikel bir yaklaşım değil, bilakis tamamen dışa dönük yani tümel çabalarıdır. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli de söz konusu yerli ve milli bir duruş sergilemesinden dolayı iktidarı desteklemiştir. MHP ve AK Parti'nin ortaya koyduğu ve Türkiye'ye yönelik içeriden ve dışarıdan gelebilecek her türlü tehdidi bertaraf etmeye yönelik mutabakat, gündelik siyasi tartışmaların oldukça ötesinde anlamlar barındırmaktadır (Akdoğan, Erdoğan ve Milli Duruş, 2017).

AK Parti'nin özellikle 2016'dan sonra ısrarla dillendirmeye başladığı yerli ve milli söylemi, bir takım olağanüstü koşulların neticesi olarak oluşmuştur. 2012 yılında yaşanan MİT Krizi'yle başlayan ve Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden kriz atmosferinin sonucu olarak değerlendirilebilecek söylemin sıkça dillendirilmesine neden olan olay kuşkusuz 15 Temmuz darbe girişimidir. AK Parti'nin yerli ve milli söylemini vurgulamasının sebeplerinden biri de özellikle dış politika bizim medeniyetimiz argümanının boşa çıkmasıdır. Yerli ve milli söylemi, muhafazakâr demokrasinin yerine ikame olmuştur. AK Parti'de artık Batı bir referans kaynağı olmanın dışına çıkmıştır. Meşruiyetin kaynağı tam olarak toplumsal alandan ibarettir. Yeni eksenin toplum tarafından kabul edilmesi de kolay olmamıştır. Yerli ve milli iddiasının toplumun gündemine gelişi, 7 Haziran seçimleri sonrasında denk

gelmektedir. Kavramın siyasetin merkezine oturması ve toplum tarafından benimsenmesi 15 Temmuz darbe girişiminin sonrasına rastlar. 15 Temmuz darbe girişimi, yalnızca siyasetin değil toplumun da 1908'den bugüne meşruiyetin merkezi olan Batı'dan vazgeçmesini ve öze dönmesini sağlamıştır ("Aslan, 15 Temmuz: Yerli ve Milli Siyasetin Zaferi", 2017).

Haddizatında yerliliği, AK Parti sonradan ithal etmemiştir. AK Parti'nin ilk kurulduğu günden itibaren muhafazakâr demokrasi ve medeniyet argümanı yerliliği ihtiva eder. Ancak 15 Temmuz'dan sonra sıkça dillendirilmesinin nedeni beka endişesinin ortaya çıkardığı vatanseverlik hissiyatıdır. Yerli kavramı, dışarıda bulunan düşmanlar ve içeride faaliyetlerini sürdüren terörist unsurlarla mücadele etme gibi bir anlamı barındırır. Aslında yerliliğin kullanımı 17-25 Aralık operasyonlarına kadar geriye götürülebilir. Fakat 15 Temmuz'la birlikte yerlilik devletin menfaatlerini öne çıkarmak ve vatana ihanet edenlerle mücadele etmek gibi satıra aralarını barındırmaya başlamıştır. 15 Temmuz'dan sonra 7 Ağustos'ta Yenikapı'da yapılan mitingde de AK Parti ile MHP'nin birlikteliğinin siyasi sembolüne dönüşmüştür. Böylelikle Türk siyasetinde daha önce benzeri görülmeyen bir siyasi bloklaşmaya da kapı aralanmıştır. MHP, yerli ve milli kavramını bir duruş haline getiren Erdoğan'a destek vermesi, Türkiye için bir dönüm noktası olarak yorumlanabilecek Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş için kritik bir rol oynamıştır. AK Parti ile MHP'nin bu sürecin sonrasında oluşturduğu Cumhur İttifakı sahici bir Milli cephe olarak yorumlanabilir (Duran, 2018).

Yerli ve milli kavramı, Türkiye'de terörist unsurlarla mücadele etmekten yeni bir sistem arayışlarına kadar oldukça geniş bir alanda seferber edilmiştir. Kavramın siyasi bir kimlik inşa etme ve siyasi bir duruşu ifade etmeye yaradığı gibi aynı zamanda kapsayıcı ve kuşatıcı bir dil de oluşturmuştur. Yerli ve milli söylemi, tıpkı muhafazakâr demokrasi ve medeniyet söyleminde olduğu gibi Türkiye'yi uluslararası siyasetin temel aktörlerinden birine dönüştürme amacını taşır. Buna binaen bir partinin siyasi görüşü olmanın çok ötesinde birbirinden farklı kitleleri bir arada buluşturan Türkiye idealinin temel sıfatlarından biri olmuştur (Duran, 2018).

Erdoğan yerli ve milli olmayı herhangi bir ırka tabi olmaya indirgemez. Ona göre Türkiye'nin herhangi bir yerinde yaşayan kim ve hangi kökene sahip olursa olsun Türkiye ile hemhal olmuş herkes yerli ve milli kavramının kapsadığı alanın sınırları

içerisine girer. Hatta bu sınırları biraz daha genişleterek, terör örgütleriyle arasına mesafe koyan ve bu topraklarla aidiyeti oluşmuş herkes yerli ve milli kavramının sınırları içerisinde değerlendirir. Dolayısıyla hangi sıfat ve vasıfla olursa olsun Türkiye'nin bugüne kadar elde ettiği kazanımlara bir şekilde saldıranlar, zor koşullarda tesis edilen birlik ve beraberlik atmosferini zedelemeye kalkınlar yerli ve milli olamazlar ("Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan 'yerli ve milli' açıklaması", 2015).

Yerli ve milli retoriği yalnızca sosyolojik alanı kapsamaz. Erdoğan, savunma sanayii, ekonomi, otomotiv, gıda ve ilaç gibi pek çok alanda ve sektörde yerlilik ve millilik vurgusu yapmıştır. Böylelikle de Türkiye'nin tamamını kapsayacak bir atılımı yerlilik ve millilik kavramı çerçevesinde sunmuştur. Ona göre özellikle savunma sanayiinde dışa bağımlılık Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada müşkül durumda bırakmıştır. Meseleyi Kıbrıs Barış Harekatı üzerinden örnekleyerek aktaran Erdoğan'a göre, hareket sırasında uluslararası güçlerce uygulanan ambargolarla tehditler Türkiye'de halkın zihninde derin izler bırakmış, o dönemde Türkiye ücretini peşin olarak ödediği uçakları ABD'den alamamıştır. Ayrıca Amerika'da üretilen yedek parçalar Türkiye'ye satılmamıştır ("Silahta Dışa Bağımlılığın Acısını Çok Çektik", 2019).

Erdoğan ekonomide de yerlilik ve millilik vurgusu yaparak, ekonomide dışa bağımlılığı minimize etmek ve kurun bir baskı unsuru olmasından çıkması için milli para ile ticaretin önemine değinmiştir. Uluslararası ticarete de yerli para kullanılması gerektiğinin altını çizen Erdoğan'a göre dolar tehdidinden kurtulmak için yerli para ile ticaret yapmak zarurettir. Uluslararası güçlerin bütün dünyayı ekonomik savaş tehdidiyle karşı karşıya bıraktığının altını çizen Erdoğan'ın dövizle, yaptırımlarla ya da cezalarla Türkiye'yi sindiremeyecekleri vurgusu, yerli para kullanımının teşvik edilmesine kapı aralaması küresel tehditlere boyun eğmemek şeklinde değerlendirilebilir ("Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan TL ile ticaret mesajı", 2018).

Erdoğan, sağlık alanında da yerlilik ve millilik kavramını gündeme getirmiştir. Sağlıkla ilgili dışa bağımlılığın uluslararası güçlerce tehdit unsuru şeklinde kullanıldığını aktaran Erdoğan'a göre ilaç ve sağlıkla ilgili ihtiyaç malzemelerinde dışa bağımlı olmak direkt olarak ekonomiye tesir eder. Türkiye'nin sağlık alanında da dışa bağımlılıktan kurtulması için yerli ilaç ve sağlık malzemelerini üretir duruma gelmesi şarttır. Bu durum, her açıdan Türkiye'nin elini güçlendirecektir. Dolayısıyla savunma sanayii ve ekonomideki yerli ve milli politikalarda olduğu gibi sağlıkta da

aynı çalışmalar öncelenmelidir (“Başkan Erdoğan talimatı verdi: Yürütülen yerli ve milli ilaç çalışmalarının hızlandırılması gerek”, 2018).

Yerli ve milli söyleminin İslami muhayyile ile ilgisini analiz etmek, AK Parti’deki söylem değişikliğini anlamak açısından gereklidir. AK Parti her ne kadar kitle partisi şeklinde teşekkül etse de oluşturduğu kadrolara ve kendisine oy veren potansiyel bakıldığında muhafazakâr ve İslami özellikleri baskın bir siyasi oluşum şeklinde teşekkül etmiştir. Dolayısıyla, AK Parti kadroları ve tabanının Türkiye’nin menfaatlerinde görüldüğü gibi ümmetin maslahatı konusunda da bazı hedefleri vardır. Türkiye’de faaliyet gösteren dini grupların en karakteristik özelliği yerli ve Sünni kodlarla uyumlu hareket etmeleridir. Bu kodlar, Türkiye’deki geniş kitleleri dış tesirlerden ve özellikle de Şiilikten muhafaza eden bir maya gibidir (Duran, 2018). Bu maya da bütün varlıkların birliği ve kardeşliği şeklinde tanımlanmalıdır (Koç, 2008).

Son olarak, yerli ve milli söylemi önemli ölçüde etkileyen başka bir tavra değinmek yerinde olacaktır. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte iktidara gelen laisist ve Kemalist perspektife rağmen milli çıkarlara yabancılaşmamak şeklinde tanımlanan “devletlü” tavrı, yerli ve milli kavramını önemli ölçüde desteklemektedir. Türkiye’deki sünni tarikatlar Osmanlı geleneğinin devamı niteliğindedir. Bunların aksine İran, Mısır ve Pakistan gibi ülkelerin tesiri altında kalan bir takım İslami yapılanmalar yıllarca “devletlü” olarak tanımlanan yaklaşımı benimseyememişlerdir. Ancak, Milli Görüş geleneğiyle ondan neşvü nema bulmuş AK Parti, söz konusu kodları içselleştirmişlerdir. Bu durum da Erdoğan’ın kapsayıcı ve kuşatıcı bir söylem geliştirmesine yol açarak tabanının cami cemaatinden oluşmasının ötesine geçmesini, toplumun çok farklı kesimlerinden müteşekkil bir tabana sahip olmasını sağlamıştır (Duran, 2018). Dolayısıyla, AK Parti’nin siyasette var olmaya başladığı günden bu yana ortaya attığı argümanları ve konjonktürel olarak geliştirdiği söylemleri Erdoğan’ın söz konusu kapsayıcı tavırları zemininde okumak gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Siyasetteki hikayesine muhafazakâr demokrat kimliğiyle başlayan AK Parti, yıllar içinde, iç ve dış dinamiklerin de etkisiyle, zaman içinde söylem ve politika değişikliğine gitmiştir. Bu değişimi, hâlâ kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlasa da devletçi muhafazakâr noktasına geldiği şekilde yorumlayanlar olduğu gibi, aynı değerleri izleyerek gelişmelere adapte olduğu yönünde açıklayanlar da vardır.

AK Parti'nin siyasal söylem bağlamında geçirdiği dönüşümü üç farklı döneme ayırmak mümkündür. İlki, kurulduğu yıllarda kendisini tanımlamak için muhafazakâr demokrasi iddiasını ortaya attığı dönemdir. Ardından, medeniyetçi perspektifin ön plana çıkarıldığı ikinci bir dönem başlamıştır. Üçüncü dönemde ise yerli ve milli duruş sıkça dillendirilmiştir. Siyasal söylem bağlamındaki dönüşüm, kitlelerin söylemlerini, hatta davranışlarını da dönüştürmüştür.

Bu dönüşüm, kimilerince demokratik ve özgürlükçü bir zeminden çıkıp, ortak akıl ve toplumsal uzlaşma gibi kavramların rafa kaldırılması şeklinde yorumlanmaktadır. Karşı karşıya kalınan krizlerin demokratik yöntemlerle, ortak akıl ve toplumsal uzlaşmayı devreye sokarak bertaraf edilebileceğini savunan bu görüşe göre AK Parti, tabanını konsolide etmek ve kriz siyasetiyle seçim kazanmak düşüncesiyle böylesi bir yolu tercih etmiştir. Bu tartışmalar, yalnızca bugüne mahsus değil, 2007 seçimlerinden sonra AK Parti'nin değişmeye başlayan siyasal söylemleriyle birlikte başlamış, AK Parti'nin otoriterleştiği iddiası o günlerde itibaren gündeme getirilmeye çalışılmıştır. Medyada hibrit demokrasi, post-modern otoriterlik, yumuşak otoriter rejim, yarı demokrasi, sanal demokrasi, illiberal demokrasi gibi kavramlar dillendirilmiş (Miş, 2014), AK Parti'nin özellikle kriz dönemlerinde takındığı tavır, otoriteriyenizm şeklinde tanımlanmıştır.

Ancak, AK Parti'nin 20 yıllık iktidarının çeşitli dönemlerinde farklılık arz eden; muhafazakâr demokrasi ile başlayıp, “tek vatan, tek bayrak, tek devlet, tek millet” çizgisine gelen siyasal söylemlerindeki değişiklik, salt otoriter rejim olma yahut seçimleri kazanma gibi gayelerle açıklanamaz. Gelinek noktanın; tutarlı, makul ve geçerli bazı gerekçeleri bulunmaktadır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde

vurguladığımız ve peş peşe yaşanan birtakım hadiseler AK Parti’de söylem değişikliğine neden olmuş, demokratikleşmeye yönelik atılan adımların, milli güvenlik meselesi haline dönüşecek olaylara sebebiyet vermesi AK Parti’yi güvenlik ve beka gibi kavramları önceleyen bir siyaset yürütme noktasına getirmiştir.

Bununla birlikte özellikle içeride ve dışarıda peş peşe gerçekleşen olayların yaşandığı tarihlerde dünyada da güvenlikçi perspektifin artmaya başladığı görülmektedir. Bazı büyük devletler, bir takım terör örgütlerine destek vererek halklarının güvenliğini tehdit altında olduğunu iddia edip bazı azınlık grupları hedef alan güvenlikçi politikayı benimsemişlerdir.

Kuşkusuz AK Parti, söylem değiştirirken özgürlük alanlarının açılması, demokratikleşme zemininin genişletilmesi, hukukun üstünlüğünün muhafaza edilmesi, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş kodlarına sadakat gibi konuları da gözardı etmemeye çalışmıştır. Bu bağlamda her ne kadar partinin kuruluş kodlarından vazgeçildiğine dair bazı görüşler olsa da AK Parti’nin güvenlikçi yaklaşımının ve bu konudaki söylem değişikliğinin haklı gerekçeleri bulunmaktadır.

Türkiye’de özgürlüklerin sınırları, özgürlüklerin kendisinden daha çok tartışıldığı için (Akyol, 2011), hangi iktidarın ne kadar özgürlükçü yahut otoriter olduğu tartışmaları da her zaman süregelmiştir. Toplumdaki farklılıkları birer zenginlik şeklinde görerek siyaset sahnesinde yer alan ve müsamaha ile söz konusu ayrışmaları, beraber iç içe yaşama geleneğine zenginlik katacak avantaj olarak yorumlayan AK Parti, maziden gelen ve kökleşmiş değerleri de koruyarak ülkenin içerisinde bulunduğu şartların icbar ettiği şeyleri önemseyerek yalnızca siyaseten değil, söylem bakımından da dönüşüm sürecine girmiştir. Ve bu dönüşüm, Türkiye’de yeni bir takım özgürlük alanları açarken, diğer taraftan devletin güvenliğini tehdit etmeye yönelik ulusal yahut uluslararası birtakım girişimleri de bertaraf etme çabası olarak okunmalıdır.

Ülkede ve dünyada bazı kırılmaların yaşandığı bir dönemde, diğer siyasi aktörler için olduğu gibi AK Parti için süreç henüz tamamlanmamıştır. 2023 seçimlerinin sonuçları da gelecekte ortaya koyacağı söylemlerin muhtevası açısından kritik olup, seçimlerinin ardından AK Parti için yeni bir dönemin başlaması da mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aljazeera. (2017). “7 Şubat’tan 15 Temmuz’a”. (2017, Şubat 7). <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/7-subattan-15-temmuza> [Erişim Tarihi: 08/07/2020]
- Anadolu Ajansı. (2018). (“Tunus'ta başlayan Arap Baharı yayıldıkça kışa döndü”. (2018, Ocak 14). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tunusta-baslayan-arap-bahari-yayildikca-kisa-dondu/1030616> [Erişim Tarihi: 18/04/2022]
- AK Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı. (2015). AK Parti 4. Olağan Kongre 2023 Vizyonu. Ankara
- (2015). AK Parti Parti Programı. Ankara
- AK Parti. (2019). AK Parti Tüzüğü. Ankara
- Akdoğan, Y. (2004). AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi. İstanbul: Alfa Yayınları.
- (2017, Ekim 22). Erdoğan ve Millî Duruş. Star Gazetesi.
- (2018). AK Parti ve Erdoğan'ın Liderliği. A. A. Nebi Miş içinde, Kuruluşundan Bugüne AK Parti (s. 105). İstanbul: SETA Kitapları.
- Akgül, M. (2004). Türkiye'de Siyasal-Toplumsal Merkezin Değişim Süreci Ve Muhafazakârlık. Marife, 109-127.
- Akşam Gazetesi. (2018). “Başkan Erdoğan talimatı verdi: Yürütülen yerli ve Millî ilaç çalışmalarının hızlandırılması gerek”. (2018, Kasım 21). <https://www.aksam.com.tr/ekonomi/baskan-erdogan-talimati-verdi-hizlandirin/haber-795514> [Erişim Tarihi: 05/06/2020]
- Akşin, S. (2007). Kısa Türkiye Tarihi. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Akyol, T. (2011, 8 Haziran). AKP Otoriter mi? Milliyet Gazetesi Web Sitesi: <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/akp-otoriter-mi-1399783>
- Aktaşlı, U. (2009, Ocak). Muhafazakâr Düşünce ve Türk Muhafazakârlığı. Haksöz. Haksözhaber Web Sitesi: <https://www.haksözhaber.net/okul/muhafazakâr-dusunce-ve-turk-muhafazakârligi-5722yy.htm> adresinden alındı
- Altun, F. (2016, Haziran 2). “Gezi Endüstrisinde Son Durum”“. Sabah Gazetesi.
- Ardıç, N. (2014). Modernite, Kimlik, Siyaset: Ahmet Davutoğlu'nun Medeniyet Söylemi. A. O. Talha Köse içinde, Stratejik Zihniyet (s. 47-87). İstanbul: Küre Yayınları.
- Aslan, A. (2017, Temmuz 15). 15 Temmuz: Yerli ve Millî Siyasetin Zaferi. Sabah Gazetesi.
- (2018). Post-Kemalist Türkiye'de Siyaset. A. A. Nebi Miş içinde, Kuruluşundan Bugüne AK Parti (s. 13-46). İstanbul: SETA Vakfı.
- Atay, T. (2009). Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk “Gelenek-çi” Muhafazakârlığı. M. Belge, & A. Çiğdem (Dü.) içinde, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık (s. 155). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Ayhan, A. (2019, Şubat 28). Star Gazetesi Web Sitesi: <https://www.star.com.tr/guncel/yahudi-toplantisina-katilan-cevik-bir-28-subat-bin-yil-surecek-haber-1436965/> adresinden alındı
- Baker, U. (2012). Dolaylı Eylem. İstanbul: İletişim Yayınları.
- BBC Türkçe. (2013).”Erdoğan: Gezi Parkı gösterileri kılıf”. (2013, Haziran 11). https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/06/130611_erdogan_gezi_konusmasi [Erişim Tarihi: 04/05/2021]
- Beneton, P. (2011). Muhafazakârlık. (C. Akalın, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beriş, H. E. (2004). Kemalist Devrimden Muhafazakâr Kemalizme. Liberal Düşünce, 49-58.
- Bora, T. (1997). Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığında Bazı Yol İzleri. Toplum ve Bilim, 6-31.
- (2016, Ocak 6). Yerli ve Millî. Birikim Dergisi Web Sitesi: <http://www.birikimdergisi.com/haftalik/7422/yerli-ve-Millî#.XNHGjo4zY2w> adresinden alındı
- Bozan, İ. (2014, Nisan 8). Roman Açılımı'nın neresindeyiz? Aljazeera Web Sayfası: <http://www.aljazeera.com.tr/blog/roman-aciliminin-neresindeyiz> adresinden alındı
- Bölükbaşı, A. (2021). “Gönül Coğrafyamız”a Dönüş mü? Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi'nde Coğrafya ve Kimlik İlişkisinin Yeniden Tanımlanması. Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, 14-42
- Burke, E. (2016). Fransa'daki Devrim Üzerindeki Düşünceler. Ankara: Kadim Yayınları.
- CNN Türk. (2007). “AK Parti'nin adayı Abdullah Gül”. (2007, Nisan 24). <https://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/2007/04/24/ak.partinin.adayi.abdullah.gul/748/index.html> [Erişim Tarihi: 01/07/2020]
- (2011). “Mavi Marmara'ya saldırı savaş nedeni”. (2018, Aralık 11). <https://www.cnnturk.com/2011/turkiye/09/11/erdogan.mavi.marmaraya.saldiri.savas.nedeni/628927.0/index.html> [Erişim Tarihi: 17/06/2020]
- (2013). Arınç'tan muhafazakâr demokrat açıklama.” (2013, Kasım 6). <https://www.cnnturk.com/2013/turkiye/11/06/arinctan-muhafazakâr-demokrat-aciklama/729848.0/index.html> [Erişim Tarihi: 02/07/2019]
- Çaha, Ö. (2018). Dönüşüm sürecini 28 Şubat'a bağlamak doğru değil. İ. Baran içinde, Aklın Kırk Yolu (s. 364-375). İstanbul: Mostar Yayınları.
- Çakır, R. (2003, Eylül 28). AKP Neydiler Ne oldular? 1. Ruşen Çakır Kişisel Web Sitesi: <http://www.rusencakir.com/AKP-Neydiler-Ne-oldular-1/46> adresinden alındı
- (2003, Eylül 29). AKP Neydiler Ne Oldular? 2. Ruşen Çakır Kişisel Web Sitesi: <http://www.rusencakir.com/AKP-Neydiler-Ne-oldular-2/47> adresinden alındı
- (2013, Mayıs 20). Ruşen Çakır Kişisel Web Sitesi: <http://rusencakir.com/Millî-Gorus-hareketi-Dun-bugun-yarin/2020> adresinden alındı

- Çeçen, A. (2018, Şubat 9). Millî Olan Yerli Değildir. Anka Enstitüsü Web Sitesi: <http://ankaenstitusu.com/Millî-olan-yerli-degildir/> adresinden alındı
- Çelik, Ö. (2004). Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu. Ankara: AK Parti.
- Çelik: AK Parti'nin laiklikle sorunu yok. (2010, Mayıs 10). Haber7 Web Sitesi: <http://www.haber7.com/siyaset/haber/528147-celik-ak-partinin-laiklikle-sorunu-yok> adresinden alındı
- Çiğdem, A. (1998). Yerlilik Üzerine Tezler. Birikim, 84-87.
- (2001). Taşra Epiği: “Türk” İdeolojileri ve İslamcılık. İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2007). Sunuş. M. Belge, & A. Çiğdem (Dü.) içinde, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık (Cilt 5, s. 36). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2012). Küresel Bunalım. İstanbul: Küre Yayınları.
- Deniz Arslan, B. Y. (2004, 01 29). Başbakan Erdoğan, Düşünce Kuruluşu AEI'da Konuştu . Avrupa Birliği Bakanlığı Web Sitesi: <https://www.ab.gov.tr/files/Basin/2004/Ocak/30%20Ocak%202004/BA%C5%9EBAKAN%20ERDO%C4%9EAN,%20D%C3%9C%C5%9E%C3%9CNCE%20KURULU%C5%9EU%20AEI'DA%20KONU%C5%9ETU%20-%201.doc> adresinden alındı
- Duman, F. (2017). Muhafazakârlık. H. Y. Buğra Kalkan içinde, Siyasi İdeolojiler (s. 48). Ankara: Adres Yayınları.
- Duran, B. (2011). Türk Dış Politikasının İç Siyaset Boyutu: 2010 Değerlendirmesi. Ankara: SETA Vakfı.
- (2018). AK Parti'nin İdeolojik Dönüşümünün Kodları. A. A. Nebi Miş içinde, Kuruluşundan Bugüne AK Parti (s. 47). İstanbul: SETA Vakfı.
- Dünya Bülteni. (2014). “7 Şubat 2012'de ne olmuştu?”. (2014, Şubat 7). <https://www.dunyabulteni.net/guncel/7-subat-2012de-ne-olmustu-h288909.html> [Erişim Tarihi: 10/07/2020]
- Erdoğan, R. T. (2016, Mart 28). “Gönül Bağımızın Olduğu Coğrafyaların Hiçbirine Kayıtsız Kalma Hakkına Sahip Değiliz”.
- (2018, Temmuz 14). 15 Temmuz: Millî direniş Millî diriliş. Hürriyet Gazetesi.
- Ergil, D. (1986). Muhafazakâr Düşüncenin Temelleri. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 270.
- Gözen, R. (2011). Türkiye ve Arap Baharı: Değişimi Açıklamak ve Anlamak. ADAM Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 1-24.
- Güngörmez, B. (2014). “Jakoben Modernist”e Karşı “Endişeli Modern”: Türk Muhafazakârlığı Üzerine Genel Bir Değerlendirme. Muhafazakâr Düşünce, 5-23.
- Haber 7. (2009). “İsrail'le krizin adı one minute değil Heron.” (2009, Ekim 14). <http://www.haber7.com/guncel/haber/444524-israile-krizin-adi-one-minute-degil-heron> [Erişim Tarihi: 02/01/2020]

- (2010). “Türkiye, İsrail Büyükelçisini geri çekti”. (2010, Mayıs 31). <http://www.haber7.com/siyaset/haber/541373-turkiye-israil-buyukelcisini-geri-cekti> [Erişim Tarihi: 04/01/2020]
- Haberium. (2012). “Konu ‘Filistin’ olunca susuyorlar”. (2012, Kasım 17). <http://www.haberiumturk.com/dunya/erdogan-konu-filistin-olunca-susuyorlar-h5353.html> [Erişim Tarihi: 18/05/2020]
- Haberler. (2006). “Cumhurbaşkanı Seçimini Parlamento Vakti Geldiğinde Yapacak”. (2006, Kasım 21). <https://www.haberler.com/erdogan-cumhurbaskani-secimini-parlamento-vakti-haberi/> [Erişim Tarihi: 19/05/2020]
- (2006). “Arınç: “Hamdolsun Komplo Ortaya Çıkarıldı”. (2006, Aralık 12). <https://www.haberler.com/arinc-hamdolsun-komplo-ortaya-cikarildi-haberi/adresinden-alindi> [Erişim Tarihi: 04/06/2020]
- Habertürk. (2006). “Baykal: Başörtüsü eşlerin ayıbını örtmez”. (2006, Aralık 26). <https://www.haberturk.com/gundem/haber/10365-baykal-basortusu-eslerin-ayibini-ortmez> [Erişim Tarihi: 01/03/2020]
- (2015). “Abdullah Gül’den Açıklamalar”. (2015, Eylül 17). <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1129864-abdullah-gulden-aciklamalar> [Erişim Tarihi: 19/04/2022]
- (2017). “FETÖ’nün Gerçekleştirdiği, Kullandığı veya Manipüle Ettiği Olaylar”. (2017, Mayıs 26). <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1509054-fetonun-gerceklestirdigi-kullandigi-veya-manipule-ettigi-olaylar> [Erişim Tarihi: 06/03/2021]
- Hacaloğlu, H. (2014, Kasım 23). “Davutoğlu’ndan Dersim Açılımı”. Amerika’nın Sesi Web Sayfası: <https://www.amerikaninsesi.com/a/davutoglundan-dersim-acilimi/2531338.html> adresinden alındı
- Hakan Köni, İ. T. (2013). Muhafazakârlık Olgusu ve Amerika-Türkiye Örneklerinde Dini Muhafazakârlık . Muhafazakâr Düşünce, 181-209.
- Hanioğlu, M. Ş. (2013, Ekim 20). “Liberal” Seçkinciler, Demokrat Muhafazakârlar. Sabah Gazetesi.
- Heywood, A. (2007). Siyasi İdeolojiler. Ankara: Adres Yayınları.
- Hürriyet Gazetesi. (2006). “Baykal: Seçimi Konuşmak Gerek”. (2006, Ocak 12). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/baykal-secimi-konusmak-gerek-3777509> [Erişim Tarihi: 01/03/2020]
- (2007). “Erdoğan’ın konuşmasının tam metni”. (2007, Mayıs 2). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdoganin-konusmasinin-tam-metni-6445382> [Erişim Tarihi: 06/03/2020]
- (2006). “Gerekirse sine-i millete döneriz.” (2006, Mayıs 16). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/gerekirse-sine-i-millete-doneriz-4420156> [Erişim Tarihi: 19/04/2020]

- (2006). “Cumhuriyet oylanamaz”. (2006, Kasım 16). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhuriyet-oylanamaz-5453872> [Erişim Tarihi: 01/03/2020]
- (2006). “Köşk’e 354 yetmez, zorlama”. (2006, Aralık 27). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kosk-e-354-yetmez-zorlama-5681762> [Erişim Tarihi: 17/01/2020]
- (2006). “Baykal: 1. Tur biter Anayasa Mahkemesi'ne gideriz”. (2006, Aralık 29). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/baykal-1-tur-biter-anayasa-mahkemesine-gideriz-5695737> [Erişim Tarihi: 01/03/2020]
- (2007). “Baykal'dan Erdoğan'a: Ağzını yıka, dişini fırçala”. (2007, Nisan 3). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/baykaldan-erdogana-agzini-yika-disini-fircala-6262250> [Erişim Tarihi: 01/03/2020]
- (2007). “Arınç: AKP dinci bir parti değildir.” (2007, Haziran 19). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/arinc-akp-dinci-bir-parti-degildir-6740938> [Erişim Tarihi: 30/03/2019]
- (2009). “Moderatör 'One Minute'ı anlattı”. (2009, Nisan 22). <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/moderator-one-minutei-anlatti-11478979> [Erişim Tarihi: 15/01/2020]
- (2013). “Davutoğlu: 'Sıfır sorun' politikası başarılı”. (2013, Mart 22). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/davutoglu-sifir-sorun-politikasi-basarili-22873019> [Erişim Tarihi: 05/05/2021]
- (2017). “Erdoğan’ın eliyle Rabia tarifi”. (2017, Eylül 29). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdoganin-eliyle-rabia-tarifi-40594955> [Erişim Tarihi: 13/18/2021]
- (2018). “Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan TL ile ticaret mesajı.” (2018, Ağustos 11). <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/cumhurbaskani-erdogan-ticaretimizi-Millî-para-birimleri-uzerinden-yapacagiz-40925711> [Erişim Tarihi: 26/08/2021]
- İhlas Haber Ajansı. (2014). “Başbakan Erdoğan'dan çarpıcı 17 Aralık operasyonu açıklaması”. (2014, Ocak 2014). <https://www.ihha.com.tr/haber-basbakan-erdogandan-carpici-17-aralik-operasyonu-aciklamasi-323825/> [Erişim Tarihi: 04/06/2020]
- İnat, K. (2017, Ekim 14). “Our Boys”, “Our People”: Amerika’nın Türkiye Politikasının Kirli Araçları. Türkiye Gazetesi.
- İnternethaber. (2011). “Arınç el açıp Allah'a şu duayı etti!” (2011, Ocak 14). <https://www.internethaber.com/arinc-el-acip-allaha-su-duayi-etti-321249h.htm> [Erişim Tarihi: 24/07/2021]
- İrem, N. (2009). Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye’de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık. M. Belge, & A. Çiğdem (Dü.) içinde, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce (s. 105-118). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaaslan, F. (2016). 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Muhafazakârlığın Türkiye Bağlamı. Muhafazakâr Düşünce, 35.

- Kayapınar, M. A. (2004). Muhafazakârlık Neyi Muhafaza Eder? Anlayış.
- Kemal Göktaş, Ş. H. (2007, Nisan 6). “AKP, 13 milletvekili arayacak mı?”. Gazete Vatan Web Sitesi: <http://www.gazetevatan.com/akp--13-milletvekili-arayacak-mi--115344-gundem/> adresinden alındı
- Koç, Y. (2008). Anadolu Mayası: Türk Kimliği Üzerine Bir İnceleme. Ankara: Cedit Neşriyat.
- (2011). 12 Eylül'den 12 Haziran'a Siyasi Partiler: AK Parti. 2011: SETA Vakfı.
- Koçak, K. A. (2012). “Yasemin Devrimi’nden”Arap Baharı’na Tunus”. Yasama Dergisi, 23-61.
- Köse, T. (2014, Kasım 29). Psikolojik Eşikleri Aşmak. Sabah Gazetesi.
- Kurt, V. (2017, Temmuz 6). “ABD Tır Kumpasının Neresinde?”. Fikriyat.
- Meclis Haber. (2005). “Başbakan Erdoğan: “Eski Siyasetin Patolojik Unsurlarından Biri Olan Toplumsal Mühendislik Hevesi ve Refleksleri Geçersiz Hale Gelmiştir”. (2005, Mart 16). https://meclishaber.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=19662 [Erişim Tarihi: 29/11/2021]
- Milliyet Gazetesi. (2006).”Dülger: Ordu bildiri çıkarır”. (2006, Ocak 5). <http://www.milliyet.com.tr/dulger--ordu-bildiri-cikarir/siyaset/haberdetayarsiv/05.01.2006/141086/default.htm> [Erişim Tarihi: 06/03/2020]
- Miş, N. (2017, Aralık 28). İç Savaş Maddesi, Öyle Mi? Türkiye Gazetesi.
- (2014, Mayıs 24). Otoriterleşme üzerine klişeler. Star Açık Görüş.
- Nisbet, R. (2007). Muhafazakârlık: Düş ve Gerçek. (M. F.–K. Bülbül, Çev.) Ankara: Kadim Yayınları.
- NTV. (2011). “Hakan Bey'i harcamayız”. (2011, Eylül 16). <https://www.ntv.com.tr/turkiye/hakan-beyi-harcamayiz,Ycmvp-TtG0CY8UIw2sGP5w> [Erişim Tarihi: 06/03/2020]
- (2015). “Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Yerli ve Milli açıklaması.” (2015, Eylül 29). https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-yerli-ve-Mill-i-aciklamasi,YC3lxVcUAUGDeo6A7ve_LA [Erişim Tarihi: 17/08/2021]
- (2017). “Kalın'dan Denge Politikası Vurgusu”. (2017, Mayıs 29). <https://www.ntv.com.tr/turkiye/kalindan-denge-politikasi-vurgusu,89qb-7i4WEmuBdgpXfTYzA> [Erişim Tarihi: 09/03/2021]
- Okumuş, A. (2005). Muhafazakârlığın Trajik Dönüşü. Anlayış.
- Okutan, M. Ç. (2006). Adalet ve Kalkınma Partisi: Muhafazakâr Demokrat mı, Hıristiyan Demokrasinin Müslüman Versiyonu mu? Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 307-324.
- Özipek, B. B. (2007). Muhafazakârlık Nedir? Köprü.

- (2009). Muhafazakârlık, Devrim ve Türkiye. M. Belge, & A. Çiğdem (Dü.) içinde, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık (Cilt 5, s. 66). İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2017). Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset. Ankara: Liberte.
- Özkır, Y. (2017, Haziran 4). “Bir Akıl Tutulması Olarak Gezi”. Star Açık Görüş.
- Sabah. (2009). “Ağabeylik pozisyonum yok”. (2009, Mayıs 7). https://www.sabah.com.tr/siyaset/2009/05/07/agabeylik_pozisyonum_yok [Erişim Tarihi: 27/04/2022]
- (2010). “İsrail'den Türkiye'ye 'alçak koltuk' ayıbı”. (2010, Ocak 13). https://www.sabah.com.tr/gundem/2010/01/13/israilden_turkiyeye_alcak_koltuk_ayibi [Erişim Tarihi: 02/01/2020]
- (2018). “15 Temmuz darbe girişimi gecesi saat saat neler yaşandı?”. (2018, Temmuz 15). <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/07/15/15-temmuz-gecesi-neler-yasandi-iste-karanlik-gecede-saat-saat-yasananlar> [Erişim Tarihi: 12/08/2020]
- Sarıbay, A. Y. (2005). Millî Nizam Partisi'nin Kuruluşu ve Programının İçeriği. M. Belge, & Y. Aktay (Dü.) içinde, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık (s. 576). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sezik, M. (2012). Muhafazakâr Siyaset İdeolojisi ve Türkiye'de Muhafazakârlık . I. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi (TLÇK) Bildiriler Kitabı (s. 113-125). Konya: İlmi Etüdler Derneği.
- Şentürk, R. (2018). Medeniyet Problemimizi Çözme Metodu Usul-i Fıkıhtır. İ. Baran içinde, Aklın Kırk Yolu (s. 262-275). İstanbul: Mostar Yayınları.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2014). Siyasal Muhafazakârlığın Temel İlkeleri. Muhafazakâr Düşünce, 79-106.
- T24. (2015). “Erdoğan, Cumhuriyet'in yayınladığı silah görüntüleriyle ilgili konuştu”. (2015, Haziran 1). <https://t24.com.tr/haber/cumhurbaskanindan-can-dundara-bu-haberiyapan-kisi-bunun-bedelini-agir-odeyecek-oyle-birakmam-onu,298368> [Erişim Tarihi: 04/05/2021]
- Tanıl Bora, B. O. (2009). Nostalji ve Muhafazakârlık. M. Belge, & A. Çiğdem (Dü.) içinde, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (s. 234). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taşkın, Y. (2009). Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya. İstanbul: İletişim Yayınları.
- TC Anayasası. (2018). Ankara: Beta Yayıncılık.
- Tezel, Y. S. (2009). Tanzimat Sonrası İmparatorluk ve Cumhuriyet Türkiye'sinde “Muhafazakârlık” Sorunsalı. M. Belge, & A. Çiğdem (Dü.) içinde, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık (s. 21-40). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Timeturk. (2019). “Silahta Dışa Bağımlılığın Acısını Çok Çektik”. (2019, Şubat 9). <https://www.timeturk.com/erdogan-yerli-silah-uretimine-dikkat-cekti-disa-bagimlilikin-acisini-cok-cektik/haber-1037650> [Erişim Tarihi: 11/03/2021]

- Turgut, S. (2018). Türkiye'nin 'Gönül Coğrafyası'nın lideri: Cumhurbaşkanı Erdoğan (<https://www.haberturk.com/yazarlar/serdar-turgut-2025/2154628-turkiyenin-gonul-cografyasinin-lideri-cumhurbaskani-erdogan>, Habertürk Gazetesi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı. (2003, Mart 21). Ankara: TBMM.
- Vatan Gazetesi. (2007). “Newsweek, Türkiye'yi ve Gül'ü yazdı” (2007, Mayıs 07). <http://www.gazetevatan.com/newsweek--turkiye-yi-ve-gul-u-yazdi----118597-gundem/> [Erişim Tarihi: 05/03/2020]
- Wall Street Journal Gazetesi. (2010). Champion, M. (2010, Mayıs 4). Intrigue in Turkey's Bloodless Civil War. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748704671904575194020905495614> [Erişim Tarihi: 19/07/2021]
- Yaslıçimen, F. (2014, Ağustos 17). Erdoğan'ın Söyleminde Medeniyet Mirası. Star Açık Görüş.
- Yavuz, H. (2005). Bediüzzaman Sadi Nursi ve Nurculuk. M. Belge içinde, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (s. 264). İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2008). Modernleşen Müslümanlar/Nurcular, Nakşiler, Millî Görüş ve AK Parti. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yayla, A. (2013). Gezi Üzerine Analizler. Liberal Düşünce, 171-180.
- Yenişafak Gazetesi. (2007).”Halkın demokrasi dersi: 2007 anayasa Referandumu”. (2007). <https://www.yenisafak.com/secim-referandum-2007> [Erişim Tarihi: 05/03/2020]
- Yıldırım, E. (2014, Kasım 30). Muhafazakâr Demokrasi ve Milliyetçi Muhafazakârlık. Yenişafak Gazetesi.
- Yıldız, A. (2017). Yerlilik ve Millîlik: Bir'leştirmeyi Değil Tek'leştirmeyi Hedefleyen Bir Söylem. Haksöz.
- Yılmaz, A. (2016). 15 Temmuz Sivil Direnişi: Demokrasiyi Yeniden Kurmak. Muhafazakâr Düşünce, 57-71.
- Yılmaz, M. (2006). AK Parti: “Muhafazakâr Demokrasi” ile Milliyetçi Muhafazakârlık Arasında. Muhafazakâr Düşünce, 47-54.
- Yılmaz, N. (2005). İslamcılık, AKP, Siyaset. M. Belge içinde, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (s. 604-619). İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

İbrahim Baran, ilk ve orta öğrenimini Denizli’de tamamlamıştır. Gazi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nden 2006’da mezun olmuştur. 2007’de başladığı çalışma hayatında ulusal dergilerde redaktörlük, editörlük, yayın yönetmenliği ve yazarlık yapmıştır. Ulusal radyolar ve televizyon kanallarında tarihe, siyasete ve uluslararası ilişkilere ilişkin programlar gerçekleştirmiştir. İbrahim Baran’ın yayınlanmış üç kitabı ve popüler dergilerde yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır.

